

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR HISTORISKA STUDIER

Kvinnor och män på museum

Fördjupad Studie av Genus på Museiutställningar

Pernilla Swanson
Institutionen för historiska studier
Göteborgs universitet
Arkeologiskt självständigt
arbete på masternivå, 30 hp
VT 2022
Handledare: Anders Gustafsson

ABSTRACT

In this essay, the purpose was to analyze four different exhibitions from four different museums and how they represent women and men through objects, texts, and images with the help of gender theory or a gender perspective. The methods used were participatory observations at the exhibitions, semi-structured interviews with museum employees, and a comparative analysis. A research overview of other museum studies, and a review of the history of gender theory was conducted to get an overview of the current research area. A detailed review of the exhibitions was carried out and many differences and similarities were found. Among other things, it emerged that men were most often associated with weapons and war, while women were associated with responsibilities in the home and textiles/clothing. Conclusions were also drawn about the reasons why women and men are portrayed in a certain way in the exhibitions. Among other things it emerged that there has long been a masculine focus in research even though political decisions have improved the situation over the years, and museums are affected by the society in which they are situated.

Keywords

Gender perspective
Gender theory
Comparative analysis
Women
Men
Museum
Exhibitions

Nyckelord

Genusperspektiv
Genusteori
Komparativ analys
Kvinnor
Män
Museum
Utställningar

Bilder på Försättsbladet: Statyer föreställande guden Tor och gudinnan Freja på utställningen "Vikingar – Mellan Oden och Kristus" på Göteborgs Stadsmuseum
Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022

FÖRORD

Jag börjar denna uppsats med att tacka min handledare Anders Gustafsson då detta arbete inte hade varit möjligt att genomföra utan dig. Tack för tiden du gav i alla möten och de råd du gav kring uppsatsens innehåll och upplägg.

Jag vill också tacka alla trevliga människor på Göteborgs Stadsmuseum, Historiska Museet, Lödöse Museum, och Västergötlands Museum för att ni hjälpte mig hitta rätt på era museum och gärna svarade på mina frågor. Jag vill också tacka museerna för att jag fick tillstånd att fotografera utställningarna och publicera dessa foton i min uppsats.

Slutligen vill jag rikta ett stort tack till mamma, pappa, och min syster som alla tålmodigt lyssnat på mig då jag pratat om min uppsats och stöttat mig i mitt arbete.

Pernilla Swanson

Maj 2022

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte och frågeställningar.....	1
1.3 Material och avgränsningar.....	2
2. FORSKNINGSÖVERSIKT.....	3
3. TEORI OCH METODER.....	6
3.1 Teori.....	6
3.2 Metoder.....	9
3.3 Möjliga begränsningar i valet av metoder och teori.....	10
4. MATERIALGENOMGÅNG.....	11
4.1 Göteborgs Stadsmuseum: Vikingr – Mellan Oden och Kristus.....	11
4.1.1 Männens plats i utställningen.....	15
4.1.2 Kvinnornas plats i utställningen.....	16
4.1.3 Könsneutrala observationer.....	17
4.1.4 Kort sammanfattande jämförelse.....	18
4.2 Lödöse Museum: Medeltida Liv.....	19
4.2.1 Männens plats i utställningen.....	26
4.2.2 Kvinnornas plats i utställningen.....	30
4.2.3 Könsneutrala observationer.....	32
4.2.4 Kort sammanfattande jämförelse.....	34
4.3 Västergötlands Museum: Mellan Is och Eld – Tolknings av Västergötlands Forntid.....	35
4.3.1 Männens plats i utställningen.....	40
4.3.2 Kvinnornas plats i utställningen.....	41
4.3.3 Könsneutrala observationer.....	42
4.3.4 Kort sammanfattande jämförelse.....	44
4.4 Historiska Museet: Vikingarnas Värld.....	45
4.4.1 Männens plats i utställningen.....	56
4.4.2 Kvinnornas plats i utställningen.....	61
4.4.3 Könsneutrala observationer.....	64
4.4.4. Kort sammanfattande jämförelse.....	67
4.5 Tre intervjuer.....	67
4.5.1 Göteborgs Stadsmuseum.....	67
4.5.2 Västergötlands Museum.....	68
4.5.3 Historiska Museet.....	68
5. JÄMFÖRELSE OCH DISKUSSION.....	70
6. SLUTSATSER.....	81
7. SAMMANFATTNING.....	83
KÄLLFÖRTECKNING.....	84
Böcker, artiklar, internetkällor, och publicerade uppsatser.....	84
Muntliga källor.....	88
Otryckta Källor.....	88
Bildförteckning.....	88
BILAGA 1: Intervjuer över mejlen, frågor och svar.....	91
Göteborgs Stadsmuseum – Mari Wickerts.....	91
Västergötlands Museum – Ylva Nilson.....	92
Historiska Museet - Anna Westerberg Davidson.....	93

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Jag har alltid haft ett intresse för människans historia, och museer är ett naturligt besöksmål för mig, vilket gjorde valet av uppsatsens ämne naturligt. Jag har valt att undersöka utställningar på olika museer ur ett genusperspektiv eftersom jag har ett intresse för hur dagens samhälle genomsyras av könsroller. Detta påverkar hur historien väljs att gestaltas på museum, som i sin tur påverkar den vanliga besökarens syn på historien, vilket gör uppsatsens ämne relevant. Att bevara samhällets kulturarv är viktigt och museerna är användbara institutioner för att fortsätta förmedla och förvalta detta, och för att göra det tillgängligt för allmänheten. Därför är det viktigt att olika kön och genus får ta plats, men också att de olika delarna av samhället – rika och fattiga – får sin historia hörd. Därmed är det viktigt med studier och undersökningar av museer för att hjälpa dem att utvecklas.

Jag har tidigare skrivit och publicerat en uppsats som även den studerade museiutställningar ur ett genusperspektiv (Swanson 2019). Den studien hade fokus på ett museum, Göteborgs Stadsmuseum, och var på grund av tidsbrist en kortare, men kvalitativ studie. I denna nya uppsats kommer jag att gå djupare in på ämnet och analysera utställningar från flera olika museer samt även undersöka processerna bakom själva utställningen.

I uppsatsen ska gestaltandet av kvinnor och män jämföras, men även museiutställningarnas ålder och tema diskuteras för att ta reda på hur det påverkar gestaltningen. Främst läggs fokus på hur det arkeologiska materialet i utställningen används i gestaltningen, men även texter, bilder, och ljud diskuteras. Studier av museiutställningar har gjorts ett antal gånger, både ur genusperspektiv och genom andra teoretiska perspektiv. Dessa studier har ofta fokuserat på olika typer av utställningar eftersom det i Sverige finns ett stort antal museer att välja mellan. Detta gör att även om ännu en studie genomförs så kan det bidra med ett nytt perspektiv, eller ny kunskap om just den utställningen, eftersom olika museer utställningar kan ge olika resultat beroende på när den skapades, vem som skapade den, var den skapades, och vad den handlar om. Dessutom kan en ny studie bidra med ny och färsk kunskap som kanske inte var relevant när äldre liknande studier genomfördes.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att analysera ett antal olika utställningar från olika museer utifrån föremålen och texterna genom ett genusperspektiv. Genom detta ska uppsatsen belysa de olika sätt museerna valt att gestalta män och kvinnor på sina utställningar.

Frågeställningarna i denna uppsats är:

- Hur gestaltas kvinnor och män på de olika museiutställningarna? Varför?
- Spelar utställningens ålder och/eller tema någon roll?
- Finns det stereotyper gällande kön? I så fall hur yttrar sig detta i så fall?
- Finns det skillnader och likheter mellan museerna? I så fall vilka?
- Vad var de museianställdas tankeprocesser bakom skapandet av utställningarna?

1.3 Material och avgränsningar

I denna uppsats är det fyra olika museer med en utställning från varje som är huvudmaterialet (Lödöse Museum u.å.; Göteborgs Stadsmuseum u.å.; Västergötlands Museum u.å.; Historiska Museet u.å. a). De har undersökts genom deltagande observationer på de olika utställningarna. I analysen och jämförelsen av utställningarna används vetenskaplig litteratur som stöd.

Utställningarna som behandlas i uppsatsen är:

- *Vikingr – Mellan Oden och Kristus* från Göteborgs Stadsmuseum,
- *Vikingarnas Värld* från Historiska Museet,
- *Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid* från Västergötlands Museum,
- *Medeltida Liv* från Lödöse Museum.

Fokus läggs på hur kvinnor respektive män gestaltas och skillnaderna mellan de olika museerna. Vidare diskuteras hur utställningarnas ålder (då den uppfördes) och tema kan påverka gestaltandet av kvinnor och män. I själva utställningarna analyseras även det arkeologiska materialet, bilder, texter, ljud, filmer, och interaktiva delar, i förhållande till hur dessa bidrar till gestaltandet av män och kvinnor. Avgränsningen till de fyra olika museerna i uppsatsen har skett av tidsskäl då denna uppgift skrevs på begränsad tid. I texten diskuteras även tankeprocesserna bakom utställningarnas skapande, genom intervjuer med anställda på museerna (se exempelvis Dalen 2015). Besöken begränsades till ett besök per utställning, då museerna var belägna i olika städer och restiden var lång. I uppsatsen finns ett antal fotografier tagna av uppsatsens författare för vilka fototillstånd gets av varje museum.

Ett möjligt material i denna uppsats hade varit projektplaner och strategidokument från de aktuella museerna som skulle kunna ge intressanta forskningsresultat om utställningar. Men eftersom uppsatsen främst fokuserar på utställningarna ur en besökares perspektiv, med stöd från tre intervjuer om utställningsskapande är dessa projektplaner och strategidokument inte nödvändigt i just denna uppsats.

2. FORSKNINGSOVERSIKT

I detta kapitel utförs en genomgång av forskningen som finns kring museiutställningar, sedan följer en kort redogörelse kring hur denna uppsats kan bidra till diskussionerna. Doktorsavhandlingen *Människa och objekt i smyckeskrin: en analys av arkeologiska utställningar i Sverige*, gavs ut 1987 av Gundula Adolfsson (1987). Avhandlingen lägger fokus på arkeologiska utställningar som tillkommit under åren 1957-1986 och Adolfsson (1987, s. 11-12) menar att hennes avhandling är en utställningskritik. Utställningarnas budskap har alla varit desamma, att förmedla detaljerad fakta i krönikeform med fokus på arkeologiska metoder och föremål. De presenteras kronologiskt, typologiskt, och geografiskt, men det har skett förändringar i form och utställningspedagogik, dock inte i själva innehållet. I avhandlingen (1987, s. 188) analyseras de valda utställningarna utifrån deras kommunikationsförmåga. Adolfssons avhandling kan ses som en dokumentering av 1980-talets museiutställningar i Sverige, (Annika Bünz, 2015, s. 28). Ännu en uppsats från 80-talet om museiutställningar är *Möte med forntiden – utvärdering av två arkeologiska basutställningar* av Anders Karlsson (1985) som handlar om i vilken grad utställningsproducenternas målsättningar når fram till besökarna i utställningarna.

I boken *Making early histories in museums* (Merriman, 1999; Bünz 2015 s. 28-29) som publicerades 1999 finns en samling av artiklar som genom olika tillvägagångssätt bemöter utmaningar från poststrukturalism, postmodernism, och postprocessuella teorier, inom arkeologi och museum. Detta sker för att museer ska kunna bli en bra plats för att diskutera det förflutna. En artikel – *Presenting archeology* av Susan M. Pearce (1999, s. 12-27) handlar om ett försök att sammanfatta museernas praktiker att katalogisera, kategorisera, och samla föremål som tagits bort från sitt ursprungliga sammanhang och satts in i ett nytt. Etiketten som föremålet ges är viktigare än själva föremålet. Ännu en artikel är *The Representation of Prehistory in Museums* av Wood & Cotton (1999, s. 28-43) som anser att museiutställningar ofta lägger samtida värderingar på vad som var viktigt för de förhistoriska samhällena. Kvinnor, gamla, och barn försvinner ofta eller är bara passiva medan männen är de dominanta jägarna och arbetarna i utställningen (Bünz 2015 s. 28-30).

I boken finns även artikeln *Archaeology, gender and the museum* (Stig Sørensen 1999, s. 136-150), som för en diskussion kring hur arkeologiska museiutställningar skapar betydelser och gestaltar historien. Kvinnors närvaro i utställningarna är en viktig fråga, och det diskuteras att könsrelaterade frågor nästan inte alls har haft någon påverkan på museerna. Dessutom är de arkeologiska utställningarna beroende av betydelsen som ges av både museet och av besökaren (Bünz 2015 s. 28-30).

År 2005 kom antologin *Det bekönade museet: Perspektiv i museologi och museiverksamhet* (Aronsson & Meurling (red.), 2005a), och de olika artiklarna samlade i boken handlar om museiverksamhet ur ett genusperspektiv. Aronsson & Meurling (2005b, s. 11) förklarar att de ställer frågan om vad som finns i museets magasin, eftersom dessa föremål är ett resultat av olika insamlingsbruk och typer av ideologi genom historiens gång. Det ger en ledtråd till när olika värderingar varit viktiga i samhället. Därutöver används magasinens föremål ofta i flera olika utställningar för att gestalta ny kunskap.

En tolkning av museerna och deras verksamhet genomförs utifrån kulturella och historiska sammanhang. Kön och genus måste problematiseras både i det praktiska och det teoretiska museiarbetet. Museet är en del av samhället och visar därför också samhällets värderingar och normer, museet är inte en neutral plats. Syftet med artiklarna i antologin är att diskutera och tyda museiverksamheten med avseende på genusproblematiken. De ska även öppna upp för andra teorier som är centrala för genusproblematiken och ska ses som en del av en aktiv debatt om museerna som förmedlare av värderingar och normer (Aronsson & Meurling 2005b, s. 11-13, 33).

En av artiklarna i antologin är *Titanen och sagodrottningen: kulturella representationer av August Strindberg och Selma Lagerlöf* av Katarina Ek-Nilsson (2005, s. 53-91). Hon diskuterar hur föreställningar om manligt och kvinnligt påverkar representationen, och "musealiseringen", av Strindberg och Selma Lagerlöf. Den andra artikeln i antologin är av Wera Grahn (2005, s. 95-122) – *Från vardagsartefakter till museala fakta*, där det diskuteras vad som händer när ett föremål tas bort från sitt vardagliga sammanhang och flyttas till ett museum. Ännu en artikel är *Genus och identitet i sydafrikanska museer*, av Juliette Leeb-du Toit (2005, s. 125-149), som handlar om hur de sydafrikanska museerna förvandlades efter det att apartheidregimen föll, och hur genusfrågor kan kopplas till detta (Aronsson & Meurling 2005b, s. 33-34).

Andra artiklar i antologin är bland annat *Att arbeta könskritiskt på museet: exempel från verksamhet riktad till barn*, av Graziella Belloni (2005, s. 153-170), *Mot ett könstänkande: personligt bidrag till museiutställningens historia 1973-2003* av Eva Persson (2005, 193-219), och *Hela historien? Tjugo frågor till en utställning* av Maria Ahlsén, Johanna Berg, & Kristina Berg (2005, s. 173-189). Avslutande artikel är *Att beköna ett fängelse: samtal om ett museum* av Inga-Lill Aronsson, Katarina Kallings Nilsson, & Birgitta Meurling (2005, s. 223-243).

År 2012 utgavs boken *Här och där på Stadsmuseet: Grubblande guide till ett utställt Göteborg*, av Magnus Berg (2012). Syftet med boken är att diskutera hur "här" skapas, vilket sker med hjälp av sex utställningar på Göteborgs Stadsmuseum. Konstruktionen av ett "här" handlar om att försöka beskriva en plats och att dra gränser och ta beslut om var "där" börjar. "Här" handlar om att tala om vad som är unikt eller typiskt för just den platsen. "Här" är även där man finns kroppsligt och andligt. Dock finns inte två av de undersökta utställningarna kvar på museet längre. "Medeltiden: Porten mot väster" och "1600-talet: Göteborg – den nya staden" stängdes år 2016 (Berg 2012 s. 10-12, 24.; Databasen Carlotta u.å. a; u.å. b).

Samma år publicerades *To Tender Gender: The Pasts and Futures of Gender Research in Archaeology* (Back Danielsson & Thedéen (red.) 2012a) som är en samling artiklar av olika författare som behandlar olika arkeologiska frågor och teman med ett genusperspektiv. En av artiklarna fokuserar på genus och museum, *Is It Enough to Make the Main Characters Female? An Intersectional and Social Semiotic Reading of the Exhibition Prehistories 1 at the National Historical Museum in Stockholm, Sweden*, av Annika Bünz (2012, s. 97-115). I artikeln diskuterar Bünz (2012, s. 97-98) museiutställningen "Prehistories 1" (Forntider 1) på statens historiska museum i Stockholm. Artikeln visar på att kvinnor är mer inkluderade i utställningen och berättelserna än vad de varit tidigare. Bünz frågar om det verkligen är tillräckligt att skapa fler kvinnokarakterer i berättelserna, och menar att det inte är tillräckligt med ett större antal.

Annika Bünz utgav år 2015 doktorsavhandlingen *Upplevelser av förhistorier: Analyser av svenska arkeologiska museiutställningar* (Bünz 2015). Ett intersektionellt perspektiv används för att i avhandlingen diskutera vilken röst som de arkeologiska museiutställningarna i Sverige har i mångfaldens samtalsrum. Det som blir dolt och hamnar i skymundan när fokus hamnar på genus, på mångfald, och på kommunikationen som sker i rumsliga berättelser där den fysiska upplevelsen kan skapa betydelse med alla sinnen, ska uppmärksammas (Bünz 2015, s. 7, 10, 12-16, 279).

Avhandlingen har tre syften, för det första ska det i avhandlingen göras en systematisk analys av berättelserna som arkeologiska museiutställningar visar upp genom bilder, föremål, ljus, materialitet, ljud, och rumslighet (Bünz 2015, s. 10-11). Fokus läggs på de betydelser som skapas på utställningarna. Det andra syftet är att få fram en analysmetod som kan användas som ett redskap när färdiga utställningar ska analyseras, men även kan vara till hjälp för utställningsskapare. Det

tredje syftet är att lyfta fram analysmetoden och förtydliga den i arbetet. Avhandlingens slutsatser ska kunna bli ett hjälpmedel och redskap i museiverksamheten (Bünz 2015, s. 10-11).

2016 gav Lourdes Prados Torreira ut artikeln *Why Is It Necessary to Include the Gender Perspective in Archaeological Museums?* (Prados Torreira 2016). I artikeln analyseras gestaltandet av kvinnor och deras roller i samhället på arkeologiska museum i Spanien. Med i analysen är även hur dåtidens genus/könsrelationer är gestaltade. Museer har ett ansvar gentemot samhället, de ska vara öppna platser där många olika sociala grupper ska representeras och ingen ska uteslutas på grund av kön, religion, ålder, eller sexuell läggning. Mångfalden i dagens samhälle måste reflekteras i utställningarna. Ett genusperspektiv är viktigt att ha med i museiutställningarna för att kunna komma ifrån traditionella tankar där männen får de viktigaste uppgifterna och kvinnor får en passiv attityd i historien (Prados Torreira 2016, s. 18, 28)

Att forska och diskutera genus på museum sker inte bara på doktorandnivå, år 2018 skrev exempelvis John Södling en opublicerad B-uppsats där fokus låg på hur genus gestaltades på Göteborgs Stadsmuseums arkeologiska utställningar (Södling 2018). Året därpå publicerades kandidatuppsatsen *Genus på museiutställningar En studie om hur kvinnor och män gestaltas på Göteborgs Stadsmuseum*, (Swanson, 2019) som handlar om att studera gestaltandet av kvinnor och män på 1600-tals, 1700-tals, och 1800-talsutställningarna på Göteborgs Stadsmuseum.

3. TEORI OCH METODER

Nedan följer en genomgång av uppsatsens teoretiska perspektiv och de valda metoderna

3.1 Teori

I denna uppsats ligger fokus på att analysera olika museers sätt att gestalta kvinnor och män på deras utställningar, vilket gör det relevant att ha ett genusperspektiv.

Det är under 1800-talet som arkeologin främst började, mängden arkeologiskt material växte genom utgrävningar och andra fältarbeten. Utbildningar skapades på universiteten, teorier och metoder utarbetades. Det fanns några tidiga kvinnliga arkeologer, men de flesta är idag osynliga i historiken, speciellt de kvinnor vars make också var arkeologer. Det var lättare för kvinnor från Storbritannien, USA, och Frankrike att arbeta utanför hemlandet, speciellt påverkade den koloniala strukturen relationerna. Det fanns listor på föremål som sågs som manliga respektive kvinnliga, och forskarna tolkade fynd utifrån samtidens uppfattningar (Arwill-Nordbladh 2001 s. 12-18).

Under tidigt 1900-tal skulle folkslag och folkgrupper identifieras genom specifika arkeologiska fynd. I de flesta europeiska länder kom det fler och fler kvinnor till arkeologin. Många skandinaviska kvinnliga forskare fokuserade på vad som traditionellt sågs som kvinnligt intresseområde. Många av kvinnorna kunde vara med och utveckla innehållet och kunskapen, men det fanns svårigheter att göra sig hörd när befordran och tjänster var inblandade (Arwill-Nordbladh 2001, s. 23-24).

Fler och fler kvinnor började komma in i samhällsvetenskaperna under 1960-talet, och det påverkade utvecklingen av forskning kring genus och kvinnor. Forskningen påverkades också av kvinnorrörelsen som samtidigt ägde rum i samhället. Kvinnorna var ofta feminister vars intresse i genusfrågor inom forskningen påverkades av deras politiska ställningstaganden (Wylie 1991, s. 32).

Det finns en tendens att när kvinnofrågor hamnar i fokus i dagens samhälle skapas ett intresse att studera dem även i det förflutna (Arwill-Nordbladh 2001, s. 26). Detta sker under 1960-talet, påverkat av bland annat Civil Rights-rörelsen i USA. Kvinnor kände sig marginaliserade, och det blev viktigt att lyfta fram kvinnogestalter och verksamheter, empirisk feminism bildades, en mer jämställd historia skulle fram. Det blev viktigt att synliggöra kvinnorna, men på grund av de politiska kopplingarna fick de i början skeptiska reaktioner (Stig Sørensen 2000, s. 4-5, 17; Olsen 2003, s. 205). Den empiriska feminismen gav viktig kunskap, men förändrade inte helt synen på manligt och kvinnligt (Arwill-Nordbladh, 2001, s. 26).

Feministisk arkeologi kom till ur en vilja att försöka inkludera kvinnor och genus, och kön i förståelsen av det förflutna. Vågen av feminism på 1960-talet influerade även arkeologin på 1970-talet, och ledde till förändringar och mer fokus på kvinnor. Avsaknaden av kvinnor både i yrket, i tolkandet, och i representationer var en viktig aspekt. Det skulle erkännas att historiens kvinnor varit med i de historiska processerna (Engelstad 2007, s. 217; Stig Sørensen 2000, s. 17).

På 1970-talet började det feministiska intresset för arkeologi öka mer, och en feministisk kritik utvecklades. Denna inriktning och genusarkeologin ställer frågor, via nutidens idéer om jämställdhet, till samhällsstrukturer i det förflutna, och om forskarsamhällets struktur i nutiden. En av anledningarna bakom den feministiska kritikens utveckling är att museum och arkeologin gett historisk verklighet kring de stereotyper som dagens samhälle skapat kring könsroller och fördelningen av arbete. Utvecklingen var en del av den allmänna kvinnorrörelsen som ägde rum i västvärlden, som inte bara krävde social, ekonomisk, och politisk jämställdhet i dagens samhälle

utan även att forskningen och kulturen skulle bedömas kritiskt. Det var viktigt att synliggöra kvinnan inom olika vetenskaper både inom forskningen och som deltagare i forskningen (Engelstad 2007, s. 217; Baudou 2004, s. 309-313; Olsen 2003, s. 205; Stig Sørensen 2000, s. 17).

Reaktioner mot den empiriska feminismen ledde till att gynocentrisk/särartsfeminism skapades. Fokus skulle ligga på specifika kvinnliga erfarenheter, generell kvinnlighet. När kunskapen och empirin växte kom kritik mot även den feminismen, att hitta en gemensam kvinnlighet sågs som svårt, och aspekter som klass, ras, religion, etnicitet kunde påverka och ha mer betydelse än vilket kön man tillhörde. Det diskuterades att skillnader mellan olika grupper av kvinnor var lika viktiga som mellan kvinnor och män, och genusperspektivet växte då fram (Stig Sørensen 2000, s. 17; Arwill-Nordbladh 2001, s. 27-28).

När 1980-talet kom hade ett rikt ramverk utvecklats för arkeologisk forskning om genus, det var först då som väsentliga bidrag till feministisk arkeologi började ges ut. Under 1990-talet blomstrade feministisk litteratur inom arkeologin i delar av Europa, Nordamerika, och Skandinavien. Genusperspektivet erkändes som en del av arkeologin och diskussioner ledde till metodologisk och teoretisk utveckling (Wylie 1991, s. 32; Engelstad 2007, s. 217; Arwill-Nordbladh 2001, s. 59-60).

När det gäller litteratur började genusperspektivet dyka upp långsamt, i artiklar i tidskrifter och böcker. Bland annat bildades en grupp som gav ut den norska tidskriften K.A.N. (Kvinner i arkeologi i Norge) som fokuserade på genus och feminism under 1980-talet, den upphörde år 2005 (Arwill-Nordbladh 2001, s. 57-58; Stig Sørensen 2000, s. 3; Olsen 2003, s. 205; Baudou 2004, s. 309-310; Engelstad 2007, s. 217; Back Danielsson 2012, s. 30).

Antalet publicerade artiklar inom genusforskning har ökat med en stor mängd sedan 1980-talet. Men mängden genusartiklar inom journaler är relativt få när de jämförs mot det totala antalet publicerade journalartiklar inom arkeologisk forskning. Fokus inom genusforskningen ligger, till skillnad från konventionell arkeologi, på att skriva recensioner mer än på att publicera ny forskning. Genusarkeologi är mer introspektiv, de har möjligheten att styra framtida forskning om genus. Det är dessutom nyttigt att omvärdera motgångar och framgångar i forskning (Back Danielsson 2012, s. 18-20, 22, 27-28).

Genus användes från början som en språklig indelningskategori för feminint och maskulint. Genus dök upp i forskningen under 1980-talet, som ett begrepp för de kulturella, ideologiska, politiska, och sociala delarna av begreppet kön. Idag kopplas de kulturella och sociala tolkningarna av biologiska olikheter mellan könen till begreppet genus (Arwill-Nordbladh 2001, s. 29-30).

Egenskaper knyts till det biologiska könet, och kvinnornas representerar generellt det lägre värderade. Detta leder till en ojämlikhet med kön i grunden. Detta är en del av anledningen till genusforskningens behov av nya analysverktyg och behovet att omarbeta det sociala och kulturella inom könsbegreppet. Det finns ett behov av att inkludera andra genusordningar än man och kvinna eftersom arkeologin arbetar med olika slags kulturer, som kan se annorlunda ut (Arwill-Nordbladh 2001, s. 30-31).

Genus är alltid fastsatt i sin speciella kulturella, sociala, och historiska situation, det skapas och förändras ständigt om och om igen. För att kunna ha kvar en viss typ av manligt och kvinnligt krävs det att positionen den är i aktivt hävdas och bekräftas, men ibland kan förhandlingar skapa en förändring av positionen. Det är genom mänskliga handlingar som genus uttrycker sig och skapas. Att förhandla kring genusrelationer ses som en del av processerna som återskapar och upprätthåller sociala system. Genus handlar inte bara om män och kvinnor, det är ett resultat av hur människor

lever tillsammans och bygger upp världen runtomkring. Genus kan även skapa tillhörighet genom föremål och andra materiella ting, genom att de kan tolkas och få en betydelse. Genus har ofta en relationell karaktär, där exempelvis manligt och kvinnligt relateras till varandra och många genusforskare undersöker ofta skillnader och likheter (Arwill-Nordbladh 2001, s. 32-35; Stig Sørensen 2000, s. 7; Conkey & Gero 1991a, s 9)

De förflutna förhållandena används ofta som ett argument att manliga och kvinnliga roller alltid har funnits och inte ska förändras. Detta kan leda till statiska uppfattningar om manligt och kvinnligt. Men förhistorien kan även ses som utvecklade till skillnad från det civiliserade moderna samhället i ett motsatt argument. Men även detta argument är en förenkling som gör att förhistoriens människor blir stereotyper och förhindrar att vi ser vår egen tillvaro med en kritisk blick (Arwill-Nordbladh 2001, s. 10)

Genusperspektivet inom arkeologi har en nära relation till feminism och postprocessualism. I det feministiska perspektivet läggs fokus på teorier om makt, och det finns kopplingar till politiska kvinnorörelser. Medan genusperspektivet inte behöver ha några politiska kopplingar eller ens ha med frågor kopplade till kvinnors underordning att göra. Genusperspektivet kan lägga fokus på manligt, eller andra marginaliserade grupper. Genusperspektivet och det feministiska perspektivet kan även berika varandra eftersom båda fokuserar på manligt och kvinnligt (Arwill-Nordbladh 2001, s. 38-40).

Arkeologi tolkar utifrån mänskliga materiella lämningar, och att släppa in historiska förhållanden och socialantropologiska exempel i forskningen kan ge bredare argument. Men det är även viktigt att titta på de synsätt som präglar själva forskningen och den kultur där kunskapen hämtas. Forskarens egna genusvärderingar finns alltid i bakgrunden. Tolkningarna kan även omvänt påverka genom att bekräfta eller visa alternativ till den uppfattning som råder. Ett genusperspektiv kan ge en mer nyanserad uppfattning kring människors liv och förhållanden i det förflutna (Arwill-Nordbladh 2001, s. 10-11)

Genusarkeologi är en etablerad del av disciplinen, men det finns kvar en känsla av marginalitet, vilket påverkar attityderna mot genus både när det förflutna tolkas och inom arkeologin som yrke. De frågor som diskuteras i genusarkeologisk litteratur är ofta arbetsförhållanden i det arkeologiska yrket, eller kvinnors roller i samhället i det förflutna där arkeologi kan stödja sig på texter. Genusstudier är komplexa och svåra att få tag på genom materiella föremål och fysiska handlingar. En av genusarkeologins mål är bland annat att undersöka förhistoriska genusrelationer (Stig Sørensen 2000, s. 3-5).

Genusperspektivet har förlorat en del av innovationen och kreativiteten som fanns i den, en förklaring till det är att genusbegreppet ofta kopplas till begreppet kön. Det finns få studier där dualismen kring kön sätts åt sidan för en diskussion kring fler än två genus. Genusteorin kom från feminism, och diskussioner startades kring vad som anses vara normalt. Genusteorin gav chansen att ifrågasätta det normativa (Back Danielsson & Thedéen 2012b, s. 9).

Genus ses numera som en mycket nödvändig del av de teorier som fokuserar på sociala relationer. Synsättet av kvinnor och relationen mellan dem och män som ett ämne att studera, och genusbegreppets roll i historiska processer har lett till att genuskonstruktioner och relationer blivit viktiga inom arkeologisk forskning. Genusanalyser är nödvändiga för att förstå sociala relationer i olika kulturer (Stig Sørensen 2000, s. 7; Prados Torreira 2016, s. 19)

Annan forskning om genus återfinns bland annat i antologin *Engendering archaeology: women and prehistory* (Conkey & Gero, 1991b (red.)). Här återfinns exempelvis artiklar som *Contexts of Action, Contexts for Power: Material Culture and Gender in the Magdalenian* av Margaret W. Conkey (1991, s. 57-92), *Gender, space, and food in prehistory* av Christine A. Hastorf (1991, s. 132-159), *Genderlithics: Women's Roles in Stone Tool Production* av Joan M. Gero (1991, s. 163-193), och *Women in a Men's World: Images of Sumerian Women* av Susan Pollock (1991, s. 366-387).

Två decennier efter att Conkey & Geros antologi publicerades, utkom Back Danielssons & Thedéens (red.) antologi *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology* (2012a). Här återfinns exempelvis artiklar som Elisabeth Arwill-Nordbladhs *Ability and disability: on bodily variations and bodily possibilities in Viking Age myth and image* (2012, s. 33-59), *Gender in the Making. Masculinities in Practice at a Cultural Heritage Site* av Elin Engström (2012, s. 83-96), och Fredrik Fahlanders *Facing gender: corporeality, materiality, intersectionality and resurrection* (2012, s. 137-152). I Back Danielssons & Thedéens antologi (2012a) återfinns även artiklar som Johan Normarks *The road of life: body-politic in the Maya area* (2012, s. 117-136), och *Box brooches beyond the border: female Viking Age identities of intersectionality* av Susanne Thedéen (2012, s. 61-81). År 2017 publicerades också avhandlingen *På jakt efter kvinnors arbete: En modell för analys av genus och arbetsdelning på forntida boplatser: Exempel från Timmeråshyddan, Skrivarehelleren och Hus 13 på Fosieboplatsen* (Karlsson, 2017).

3.2 Metoder

I denna uppsats har en komparativ analys genomförts med hjälp av vetenskaplig litteratur och deltagande observationer på utställningarna. Den komparativa analysen genomfördes utifrån ett genusperspektiv. Komparativ forskning handlar om att jämföra flera olika företeelser och upptäcka något nytt kring dem. Denna typ av forskning använder ofta flera discipliner i en och samma studie. Den kan se ut på många olika sätt, två nyckelfaktorer är tid och rum. Det kan jämföras mellan olika länder, inom samma land, kulturer, styren, med mera (Heidenheimer, Hecló & Adams 1983 s. 505; Jones 1985 s. 28). De deltagande observationerna utförs genom ett besök per utställning på de olika museerna, där det utställda arkeologiska materialet, texterna, bilderna, ljudet, och filmerna noggrant analyseras utifrån ett genusperspektiv för att sedan jämföras mot varandra.

Även intervjuer har genomförts, strukturerade runt ett antal ledande frågor, men öppna för följdfrågor, alltså en semistrukturerad intervju (Dalen 2015 s. 34-35). I denna uppsats genomfördes intervjuerna över mejlen och intervjufrågorna och svaren finns i en bilaga till uppsatsen där intervju svaren är återgivna i originalform (se bilaga 1). Intervjuerna över mejlen blir mer strukturerade än en intervju på plats då följdfrågor och längre samtalsdiskussioner blir svårare, men följdfrågor kunde ställas genom att skicka svar på mejlen fram och tillbaka i de fall det behövdes. Enligt Dalen handlar intervjuer om ett utbyte av synpunkter mellan två människor som samtalar om ett specifikt tema (Dalen 2015 s. 14-15). Intervjuer kan ha att göra med många olika ämnen, och används som forskningsmetod i flera olika discipliner, men gemensamt med alla intervjuer är den mänskliga rösten. Intervjuer kan användas som antingen huvudmetod för kunskapsinsamlande eller som hjälpmetod som komplettering till annat forskningsmaterial, vilket är fallet denna uppsats (Dalen 2015 s. 14-15).

3.3 Möjliga begränsningar i valet av metoder och teori

Vilken teori och metod som väljs ger olika begränsningar i hur en uppsats material behandlas och vilket resultat som ges. Gällande genusteorin blir uppsatsen begränsad till att fokusera på just frågor om genus och kön, vilket ändå gör att den passar bra till uppsatsens valda ämne. Gällande uppsatsens valda metoder finns det också en del begränsningar, bland annat kan deltagande observationer på museiutställningarna bli mer subjektiva och påverka resultatet. Men detta kan motverkas genom att vara så objektiv som möjligt i presentationen av observationerna och genom att vara detaljerad i beskrivningarna av allt i utställningarna. En kvalitativ komparativ analys kan vara begränsad i det att analysens resultat kan påverkas av vilka fall som väljs ut att jämföras. Alltså att resultatet exempelvis kan se olika ut beroende på vilka museer och utställningar som analyseras. Denna begränsning kan göras mindre viktig genom att vara medveten om den och genom att undvika att applicera resultatet på alla museer som finns. Istället kan resultatet ses som ett möjligt exempel på vissa museiutställningar.

Intervjumetoden kan även ha begränsningar som metod eftersom det ofta handlar om teman ur en viss persons synvinkel och dennes åsikter. Detta gör det till en subjektiv metod vilket betyder att det är bra att vara försiktig i tolkandet och användandet av intervjuernas resultat. Men eftersom intervjuerna i denna uppsats är tänkta att användas för att undersöka tankeprocesserna bakom skapandet av utställningarna är det subjektiva perspektivet användbart. En begränsning gällande intervjuerna är att endast tre intervjuer kunde genomföras för uppsatsen. Men även om endast personal från tre museer har kunnat intervjuas kan de ändå ge en intressant inblick på vissa delar av utställningsskapandet och tankeprocesserna bakom dem. Att dra generella slutsatser kan dock bli svårare.

Alla metoderna i denna uppsats är dessutom kvalitativa då det handlar om få personer som intervjuas och ett begränsat antal utställningar och museer som jämförs och observeras. Detta kan medföra vissa begränsningar då resultatet baseras på begränsat material och denna uppsats kanske inte rätt representerar alla museum som finns i världen. Dock är det på grund av tidsbrist, platsbrist i uppsatsen och liknande inte möjligt för en person att besöka ett för stort antal olika museum för att analysera dem. Dessutom passar inte en kvantitativ metod (exempelvis enkäter) uppsatsens syfte då varje utställning måste besökas för att kunna gå igenom deras innehåll noga och för att kunna jämföra dem med varandra ur ett genusperspektiv. En kvalitativ metod med ett färre antal utställningar kan dessutom diskutera resultatet och materialet mer djupt då mängden är färre än en kvantitativ nsamlingsmetod.

4. MATERIALGENOMGÅNG

I detta kapitel kommer fyra olika utställningar om vikingatiden, forntiden, och medeltiden från fyra olika museer att analyseras, beskrivas, och jämföras. Jämförelserna baseras på observationer gjorda på plats. Först introduceras utställningen genom en deskriptiv genomgång, och sedan fokuserar analysen på gestaltandet av män respektive kvinnor. Utöver detta sker även en genomgång av utställningens könsneutrala delar innan de olika könen gestaltande jämförs. Därefter finns även en sammanfattning av varje intervju. Tanken är att gå i den ordning som museerna besöktes.

4.1 Göteborgs Stadsmuseum: Vikingr – Mellan Oden och Kristus

På Göteborgs Stadsmuseum har en utställning om vikingatiden valts ut att analyseras. För att komma till utställningen går man upp för ett par trappor till höger om receptionen. Efter ett par trappor kan man antingen fortsätta upp eller vika av och gå in i Vikingr (Göteborgs Stadsmuseum u.å.) till höger. Utställningen Vikingr öppnades på Göteborgs Stadsmuseum i mars 1995 och handlar om vikingatiden. Utställningen öppnades samma år som en annan utställning (1995-1996) om vikingar på Eriksbergshallen i en samproduktion (Databasen Carlotta u.å. c). Utställningen fokuserar på vikingarnas historia och vardagsliv med Äskekärsskeppet som utgångspunkt, som hittades 1933 av en bonde som diktade ut vid Göta Älv (Databasen Carlotta u.å. c).

*Figur 1 & 2: Interiörbilder för våning 1 i "Vikingr"
Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022*

Vikingr består av två rum, en nedervåning, och en övervåning som öppnar upp till nedervåningen i mitten. När man kliver in i utställningen på nedervåningen bemöts man av ett mörkt rum där varje monter och text är upplyst av en egen lampa. På väggen vid ingången har en tidslinje målats, med olika händelser, slag, och anfall/plundringar med mera markerade för åren 789-1066 e.Kr. med en röd bakgrund. Många av texterna och montrarna har numrerats eller fått egen bokstav, vilket kan skapa en naturlig väg att följa i utställningen. De första två texterna är placerade mycket nära ingången och fångar ens uppmärksamhet snabbt, den ena handlar om ordet viking och dess ursprung medan den andra handlar om vikingatiden i allmänhet, kunskapens olika källor, dess tidsintervall och de skandinaviska skeppen som seglade på haven. I mitten av rummet är det mycket stora skeppsvraket Äskekärsskeppet, med mindre montrar med föremål och textskyltar placerade runtomkring.

*Figur 3: Åskekærsskeppet i utställningen "Vikingr"
Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022*

En bit ifrån ingången är en spiraltrappa placerad som leder upp till övervåningen, och hängandes bredvid denna trappa är en skylt, "Gränslandet", som välkomnar besökaren till utställningen. Texten förklarar att utställningens föremål kommer från Danmark, Norge, och Sverige, och det är Åskekærsskeppet som är i centrum av utställningen. Om man går igenom utställningen genom att gå åt vänster och runt möter man först en monter med ett dekorerat svärdhandtag, med en förklarande text om det manliga ansiktet på föremålet. I montern bredvid möter man en besmanvikt där hedniskt och kristet möts i de ristade runorna och runbokstäverna på föremålet. Den tredje montern innehåller en silverskatt med mynt från många olika håll, ett kristet kors, och sönderklippta silversmycken. Tillhörande text förklarar att byteshandel var det vanligaste, men man betalade även i vägt silver. Ännu en silverskatt som hittats vid Lid visas upp i en monter bredvid, texten förklarar att ordet lid syftade för på livvakter som följde med hövdingar och kungar på resor. Sedan har besökaren kommit fram till Åskekærsskeppet, där det bland annat finns en skylt som berättar om Vidfamne som är en tolkning och rekonstruktion av Åskekærsskeppet. Ännu en textskylt vid skeppet berättar om hur skeppet upptäcktes på 1930-talet i Göta älvs lera och att skeppet troligtvis var en knarr som på 900-talet e.Kr. seglade som handelsfartyg.

Nästa text besökaren stöter på handlar om handel och är ett citat ur Egil Skallagrimssons saga, då Torolv lät göra ett skepp segelklart för en handelsresa till England. Bredvid handlar en annan textskylt om hur vikingarna reste runstenar som vittnar om deras långa resor och folk som dog. Bredvid på väggen har en monter med några olika mynt placerats, och texten beskriver att mynten är en viktig källa till vikingatidens historia och belyser de internationella handelsvägarna. På en stor karta över Europa bredvid montern har dessa mynt förstörats och målats in på deras ursprungsplatser. Ännu en textskylt möter besökaren, och handlar om handel, att resorna oftast skedde på sommaren och varor så som järn, skinn, och boskap byttes mot exotiska varor så som siden, glas, och frankiska svärd. Besökaren informeras också om att stora mängder silver kom till Skandinavien både från öst och väst. Med nästa textskylt läggs fokus på båtar, bland annat informeras besökaren om hur vikingarna byggde sina båtar. Skylten bredvid berättar hur vikingarna navigerade längsmed kusterna och genom att tolka naturen. Nu kommer besökaren fram till en monter med en balansvåg och en vikt, som enligt tillhörande beskrivning var handelsmannens viktigaste redskap.

Vänder besökaren sin blick mot Äskekärrskeppet igen finns det en textskylt som beskriver utseendet och användandet av knarr och långskepp under vikingatiden. Därefter finner besökaren fler långsmala montrar, bland annat en med några svärd i, och en text som beskriver hur de tveeggade svärderna blev tyngre och längre under 700-talet e.Kr. och började användas som huggvapen istället för stickvapen. Bredvid finns en monter med kammar, en guldspiral, och Betselbeslag. Här handlar den tillhörande texten om att vikingarna ofta kammade och flätade håret och skägget, bada gjorde man på lördagar, vilket styrker bilden om vikingarna som fåfänga. Bredvid denna monter hänger en textskylt som ger ett annat perspektiv på renlighet hos vikingarna, då en arabisk diplomat till skillnad från Västeuropas beskrivningar har beskrivit dem som Allahs smutsigaste varelse som inte tvättar sig. I en egen monter hittar besökaren en kopia av ett armband i guld som hittats i en åker. Texten intill berättar om hur ett guldarmband spelade en roll i en isländsk saga. Bredvid finns en monter med spjut och en sköldbuckla, och tillhörande text handlar om vikingarnas oförutsägbara stridsteknik. Nästa monter fortsätter på krigstemat, med den stridsyxan som visas upp tillsammans med en text som beskriver att den bredbladiga yxan blev populär i slutet av vikingatiden, och med ett längre skaft blev den ett huggvapen.

När besökaren fortsätter sin vandring runtom skeppsvraket i mitten av utställningen möter besökaren bland annat en monter med ringspännen och en brosch, som enligt texten intill höll samman kläder, och sådana och andra smycken var ett sätt att visa rikedom. Bredvid står en annan monter med bland annat en bronsnyckel. Två halsband med pärlor i glas och bärnsten, och del av en halsring. Här informerar tillhörande text att hushållsnycklarna var burna av hustrun som ett tecken på status. På väggen en bit ifrån föregående monter hänger en text om hur kvinnorna kunde äga land och ärva, men statusen berodde på hennes samhällsposition och mer rikedom innebar större frihet. I fortsättning på temat kvinnor bemöts besökaren också av en monter med några spännbucklor, som enligt tillhörande text bars av kvinnor.

Bredvid de två montrarna med fokus på kvinnor är en monter med en järnsax och klinknaglar från Äskekärrskeppet placerat. Tillhörande text beskriver hur många tusen nitar och klinknaglar behövdes när skeppet byggdes, vilket gav smedjan en stor betydelse. Detta leder in på nästa monters tema som handlar om att bonden behövde bra redskap, vilket bonden antingen tillverkade själv eller köpte från specialiserade hantverkare och smeder. I montern finns en tång och en yxa. Bredvid denna monter är ännu en med en skära och ett täljstenskärl, och texten intill handlar om hur boskapsskötsel och åkerbruk var den huvudsakliga näringen för nordborna. Sista montern på nedervåningen innehåller ett antal spelbrickor, och texten förklarar att olika brädspel och tärningsspel var populära i Norden, bland annat nämns det skandinaviska spelet "hnefatafl". Nu har besökaren nästan gått varvet runt nedervåningen, och till vänster om ingången när man står med ryggen mot skeppsvraket, har en liten del av golvet fått ett svart och vitt rutnät istället för trägolv. På detta golv är en liten hörna med bänkar att sitta på och förstorade tärningar som sitter fast i golvet. I början av denna hörna stöter besökaren på en text som bland annat handlar om hur de flesta bönder ägde egna gårdar under vikingatiden, och de som arbetade där var antingen slavar eller anställda.

Ännu en text berättar om hur lojalitet inom ätten var mycket viktigt för nordborna, och hur tinget som leddes av en hövding användes för att lösa dispyter och juridiska tvister. På ena väggen i hörnan har ett släktträd målats upp för ett antal olika personer och relationen de har till varandra. Bredvid hänger en textskylt som handlar om personerna på släktträdet, och hur makten över Nordeuropa länge skedde via ingifte i kungahusen, och att det ofta blev släktfejder. Sista texten i den lilla hörnan handlar om slaget mellan Vilhelm och kung Harald Godwinsson år 1066 e.Kr. i England. Nu kommer besökaren fram till trappan som leder upp till övervåningen, och där hänger

två texter med fokus på världsträdet Yggdrasil, respektive de tre brunnarna, Mimers brunn, Urds brunn, och Nifelheims källa.

Genom att gå upp för spiraltrappan kommer besökaren till en övervåning med en gång som leder runt hela rummet med en öppen mitt där det går att se Äskekärrskeppet på nedervåningen. Mittemot trappan finns en utgång eller ingång på övervåningen och vid sidan om den finns det en textskylt som handlar om en runsten som kallas Sparlösa stenen, som restes på 800-talet e.Kr. och murades in i en kyrkvägg på 1800-talet. Bredvid hänger en textskylt som berättar att nordmännens visdom har samlats i båda Eddorna, som är dikter om vikingatiden nedtecknade på 1200-talet. Med ryggen mot ingången på övervåningen går besökaren sedan åt vänster, och möter då en text om Odin, en av vikingarnas gudar. Längsmed gången står en staty som troligtvis föreställer Odin och hans häst Sleipner, som nämndes i föregående text. Därefter introduceras besökaren via en textskylt till åskguden Tor och hans hammare Mjölneur. Även Tor och hans hammare får en staty. En kort text sammanfattar för besökaren att den nordiska mytologin hade två gudaskläder, asar och vaner. Här bemöts besökaren av en monter med torshammarringar och ett dosformigt spänne dekorerat med guden Tors getabocker. Tillhörande text förklarar att torshammare på ringar troligtvis spelade en viktig symbolisk roll. Sedan kommer en av de första texterna med endast citat ur texten Hávamál, just denna handlar om att man förlorar sitt minne och vett när man dricker och är onykter.

*Figur 4 & 5: Interiörbilder för våning 2 i "Vikingr"
Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022*

Nu möter besökaren nästa gud, denna gång handlar texten om Frej som var fruktbarhetsgud och hans hopfällbara skepp. Troligtvis är nästa staty som möter besökaren tänkt att vara Frej med sin båt i famnen. Nästa skylt med citat från Hávamál handlar om att hemma är bäst oavsett om man är rik eller fattig. Därefter kommer en text som handlar om gudinnan Freja och hennes Valkyrior, den kvinnliga sexualitetens gudinna. Efter hennes text bemöts besökaren av en staty av en kvinna, troligtvis föreställer detta gudinnan Freja. Efter detta följs en text med citat från verser ur Hávamál, som handlar om att det är viktigt att vara ren och hel och att man ska undvika skvaller. Besökaren möter sedan en skylt som handlar om hur irländarna börjar slå tillbaka mot vikingarna under 900-talet, och i Njals saga berättas det om slaget vid Clontarf. Därefter följer ett antal skyltar med citat ur Njals saga och slaget vid Clontarf. Därefter dyker en text upp som ger ett citat ur Hávamál i form av Völvans Spårdom, som informerar besökaren att det är en viktig källa om den fornnordiska tron.

Sedan möter besökaren en text som beskriver hur vikingarna offrade till gudarna för att få en lyckad handel utifrån Ibn Fadlans resebeskrivning från 900-talet. Här möter också besökaren en text som berättar om hur guden Balder dör på grund av att misteln var den enda av allt i världen som inte lovat att inte skada honom. Nu börjar besökaren närma sig slutet av utställningen, och en textskylt som bemöter en här handlar om hur ett intresse för vikingatiden börjar vakna till liv under 1800-

talet. Nästa text handlar om att det var viktigt för vikingatidens hövdingar att deras härstamning hade rätt anor, speciellt till den första hövdingen som var son till gudarna. Här möter besökaren också en monter med ett silverkors, och med en text som handlar om man har hittat korsformade hängen med Kristus på från slutet av vikingatiden, och att en ny tid tar sin början. Den allra sista textskylten i utställningen handlar om Olav Haraldsson en vikingakung som lät döpa sig och som fick helgonrykte efter sin död. (ovanstående stycken är baserat på författarens observationer och besök på utställningen 21/1 2022)

4.1.1 Männens plats i utställningen

I denna utställning finns det många texter och föremål som kan tolkas ha männen i fokus, antingen direkt nämnda eller mer subtielt och upp till besökaren att tolka. Främst hamnar männen i fokus i teman så som krig, handel, båtbygge, fåfänga, renlighet, makt, juridik, slakten, myter, och gudar. Till att börja med handlar tidslinjen på väggen vid utställningens ingång om olika plundringståg, krig, och upptäcktsresor, och där hamnar olika namngivna män i fokus så som exempelvis Olof Skötkonung. Den första montern innehåller ett svärdfäste med ett manligt ansikte, alltså hamnar mannen i fokus på ett föremål med koppling till vapen. En annan monter innehåller en silverskatt i form av ringar från Lid, vilket leder tillhörande text till att berätta om lid, organiserade livvakter som följde med kungar och hövdingar som reste, och att de sannolikt var inblandade i Knut den stores invasion av England 1015, ännu ett exempel på temat krig, men även makt. En intressant text är en som handlar om olika typer av skepp från vikingatiden, där är fokuset på männen mindre genom att bara en del av texten handlar om långskeppen som kungarnas skepp och som krigsskepp. Temat där är alltså krig och makt, precis som en monter med ett antal svärd, där texten berättar om vapen, och att i sagorna namngavs männens vapen. I utställningen finns även en monter med ett spjut och en sköldbuckla, med en tillhörande text som handlar om vikingarnas stridsteknik. Denna monter kan tolkas ha fokus främst på männen i och med att flera andra texter och monstrar med krigstemat i utställningen också främst fokuserar på männen. Denna tolkning kan även appliceras på en monter med en stridsyxa, med en text som handlar om den som huggvapen. En text som också handlar om männen är en som handlar om kriget 1066 i England, då Vilhelm Erövraren krigade mot kung Harald Godwinsson.

Männen hamnar också i fokus i de texter med temat handel och resor, exempelvis i en text som handlar om Äskekärrskeppet som står utställt i centrum i utställningen. Här handlar själva skeppsvraket och texten om skeppets som handelsfartyg och besättningsmännen som seglade på det. Fler texter med temat handel, är bland annat en med citat ur Egil Skallagrimssons saga om Torolv som seglade mot England för att utöva byteshandel. I och med att de flesta texter om handelsresor har männen i fokus, skulle texten "Handelskontakter", som handlar om alla olika material som vikingarna handlade med och om silver och utländska mynt som förts till Sverige, kunna tolkas ha en subtil fokus på männen, eller åtminstone kopplas till främst män. På samma handelstema är montern med en balansvåg och en vikt, där handelsmannen är i fokus i tillhörande text och föremålen kan då tolkas som en manlig representation. Temat resor dyker även upp genom en text som handlar om de runstenar vikingarna reste som vittnen över deras resor. Här hamnar männen i fokus i och med det exempel på en runsten som texten berättar om handlar om två bröder. Ännu en text med fokus på män är en som handlar om båtbygge, med en koppling till tema resor. I denna text hamnar männen i fokus genom textens refererande till nordmännen, och genom ett citat ur Egil Skallagrimssons saga om Torolf.

I texten till en monter med kammar, betselbeslag, och en guldspiral läggs fokus främst på männen. Texten förklarar att kammar är ett vanligt vikingatida fynd och att vissa källor indikerar att nordborna ofta kammade och flätade både hår och skägg, och badade varje lördag. Här är temat fåfänga och renlighet, och texten syftar på de manliga vikingarna i och med nämmandet av skägg.

Montern bredvid innehåller ett armband i guld, och även här är temat fåfänga, i och med texten som nämner hur karaktären Hoskuld fick ett armband av kung Hakon Adelsteinsforstre i den Isländska Laxdaelasagan. Till renlighetstemat kommer även en text som beskriver hur araben Ibn Fadlan hade en annan syn på nordmännen som smutsiga varelser. En text med temat juridik och makt handlar om hur viktigt det var med lojalitet inom ätten och hur juridiska tvister löstes på tinget led av en hövding. Här hamnar männen än en gång i fokus när det handlar om makt och om att bestämma. Tema släkten, men också makt, finner besökaren i en text som handlar om hur rätten att styra ett land ärvdes genom blodsband, vilket ofta ledde till släktfejder. Här är både kvinnorna och männen i fokus, främst genom uppräknandet av olika kungar och andra namngivna personer och vem de var gifta med och andra släktband.

En intressant upptäckt är en text tillhörande en monter med halsband och en nyckel, som främst handlar om kvinnor och att de bär på hushållsnycklarna och får smycken. I denna text hamnar ändå männen med på ett hörn i och med nämmandet av att männen låter framställa halskedjor till sin kvinna när han äger en viss förmögenhet. Samma händer en annan text där fokuset främst är på vikingatidens kvinnor som kunde ärva och äga land, genom att männen kommer med i nämmandet att kvinnan får mer att säga till om och mer frihet om hon är gift med en förmögen man. Även i en monter med spännbucklor med fokus på att kvinnorna bar dem hamnar männen med på ett hörn i att materialet på kvinnans spännbuckla var beroende av mannens förmögenhet.

På övervåningen finns en text som handlar om nordmännens visdom och dikter som troligtvis hade en muntlig tradition på vikingatiden som nedtecknades på 1200-talet. Här kan det tolkas som att männen är i fokus i och med textens uttryck ”nordmännen”, men även nämmandet av islänningen Snorri Sturlusson. I utställningen finns ett antal texter som är citat ur dessa diktsamlingar, bland annat Hávamál, och de kan alla tolkas handla om mannen. Exempelvis har mannen mindre av sitt minne och vett om han dricker mer, eller att hemma är bäst och alla är herre i sitt hem. En text som även den har temat krig är en som handlar om slaget mellan irländarna och vikingarna vid Clontarf med citat ur Njals saga på flera skyltar. Här hamnar männen i fokus som krigare. Temat gudar och myter finner männen i fokus genom texter som berättar om olika vikingatida gudar och korta berättelser om dem. Bland annat nämns Odin, Tor, Frej, och Balder med flera. Där hamnar männen i fokus genom gudarna som texterna handlar om. Det finns även en monter med torshammarringar och ett dosformigt spänne med Tors getabockar på. Monterns föremål kan kopplas till männen genom att det är guden Tors hammare och Tors getabock som är avbildade. Som fortsättning på temat myter och gudar, men även handel, hamnar en text där besökaren informeras om hur vikingarna, handelsmännen, offrade till gudarna för lyckad handel genom araben Ibn Fadlans resebeskrivning. Där är männen i fokus genom det faktum att det är handelsmännen som offerar till gudarna. Temat makt dyker upp igen genom en text som handlar om hur viktigt det var för hövdingarna att härstamma från de rätta anorna och gudarna. Den sista texten med männen i fokus är en som handlar om Olav Haraldsson, en vikingakung som lät döpa sig och som efter sin död fick helgonrykte.

4.1.2 Kvinnornas plats i utställningen

Kvinnorna syns inte alls i lika stor mängd som männen i denna utställning, men i några texter syns de och även några av föremålen kan tolkas ha en koppling till kvinnorna. Teman för när kvinnorna syns i utställningen är bland annat renlighet, smycken, kläder, skönhet, hemmet, släkten, myter, och gudinnor. De nämns ganska kort i en text om vikingarnas renlighet och fåfänga, och då främst genom det faktum att enligt en krönika uppskattade de engelska damerna vikingarnas vana att kamma hår och skägg.

Ett annat tema där kvinnan hamnar i fokus är smycken och skönhet, exempelvis en monter med två halsband och en del av en halsring, och tillhörande text berättar hur kvinnans äkta man låter framställa halskedjor till henne, och det värdefullaste smycket är gröna glaspärlor. I samma monter finns även en bronsnyckel, och texten förklarar hur hustrun alltid bar hushållsnycklarna på sig som ett tecken på status, här är temat då även hemmet och makt i hemmet. Samma tema, makt och hemmet, dyker upp i en annan text där kvinnan är i fokus som handlar om hur kvinnor kunde ärva och äga land, och att om hon var gift med en förmögen man fick hon större frihet och mer att säga till om. En fortsättning på temat skönhet är en monter med flera spännbucklor och tillhörande text förklarar att kvinnorna hade sådana på bröstet och de var av olika material beroende på kvinnans mans rikedom. Ännu ett tema, släkten, och makt, där både män och kvinnor är i fokus handlar om hur makten ärvdes genom släkten, och de olika kungahusen gifte sig med varandra. I texten presenteras ett antal olika män och kvinnor och deras relation till varandra.

På övervåningen finns ett antal texter om olika gudar, med temat gudar/gudinnor och myter, och på vissa av dem som handlar om manliga gudar finns några gudinnor med på ett hörn. Exempelvis i texten om guden Tor nämns att han var gift med gudinnan Sif, texten om Frej nämner hans syster Freja, och texten om guden Balders död nämner hans mamma Frigga. Sedan finns det även en text inom temat gudar/gudinnor och myter, där Freja får en egen text som handlar om historier om henne. Här hamnar kvinnan i fokus genom gudinnan Freja, som är den kvinnliga sexualitetens gudinna, och den som ledde Valkyriorna för att hämta hem de döda på slagfälten. I en monter med torshammarringar och ett dosformigt spänne med Tors getabock på, hamnar männen i fokus genom nämnandet av guden Tor, men kvinnorna hamnar också i fokus genom att tillhörande text berättar hur spännet höll samman kvinnans dräkt vid halsgropen. Här är alltså temat både gudar och kläder.

4.1.3 Könsneutrala observationer

Det finns även en hel del texter och montrar som kan tolkas som mer könsneutral i och med att fokuset snarare ligger på själva föremålen i montrarna och texterna i vissa fall har ett mer neutralt språkbruk. Främst dyker det upp då temat och/eller handlingen är mer allmänt om vikingatiden, vissa delar av temat myter, övergången från hedendom till kristendom, och olika föremål. Exempel på en könsneutral text är en som handlar om olika betydelse och ursprung av ordet viking, och en annan text som introducerar besökaren till utställningen, berättar kort om vikingaskeppet som är utställt i rummet och att utställningens föremål kommer från Norge, Danmark, och Sverige. På samma tema (allmänt om vikingatiden) finns en könsneutral text som kort introducerar besökaren till vikingatiden.

En monter som kan tolkas vara mer könsneutral är en med en besmanvikt i sten, i och med att tillhörande text främst fokuserar på själva föremålet. I texten beskrivs även det som ristats på föremålet i runor. En annan monter är en med temat handel, som innehåller en silverskatt, och monterns text beskriver varifrån de olika mynten kommer och beskriver kort om byteshandel. Detta kan tolkas som en mer könsneutral presentation i och med fokuset på själva mynten och själva byteshandeln istället för de som utförde dem. En möjlig tolkning över denna monter med temat handel skulle kunna vara att det subtilt och undermedvetet mer riktar sig mot vikingatidens män i och med att i många andra fall i utställningen har texter och montrar med temat handel handlat om handelsmännen. Men ses montern ur ett mer direkt perspektiv är den mer åt det könsneutrala hållet eftersom det ingenstans nämns personer i texten som låter själva föremålet i montern skina.

En intressant monter med temat handel är en med fyra mynt från olika länder som tillhörande text beskriver är del av viktiga källor till vikingatidens historia eftersom de belyser de internationella handelsvägarna. Denna text kan tolkas som könsneutral i och med att ingen speciell fokus ges på vare sig kvinnor eller män. Ännu en text som har temat handel är ”handelskontakter” som språkligt

skulle kunna tolkas som könsneutral i och med att fokuset främst ligger på de olika typer av varor som vikingarna handlade med och silvret som fördes till Skandinavien. Dock kan detta även tolkas vara subtilt inriktat på männen i och med att vid andra tillfällen i utställningen har texter med temat handel handlat om handelsmän. En text som är könsneutral är en som har temat resande och som handlar om hur människorna navigerade på haven under vikingatiden i och med fokuset på själva navigeringen snarare än någon person. På temat kläder finns en monter med ringspännen och en brosch, med en tillhörande text som förklarar hur dessa föremål höll samman kläder, och hur smycken kunde visa på rikedom. Denna text och monter kan tolkas vara könsneutral i och med att all fokus läggs på föremålen i montern och hur de användes på kläder, utan att nämna någon person eller kön. Samma kan tolkas om en monter med klinknaglar från Äskekärnskeppet och en järnsax, då den tillhörande texten främst fokuserar på föremålens funktion.

Ännu en könsneutral monter är en med en yxa och en tång, där tillhörande text handlar om att bonden behövde bra redskap för att odla åkermarken, och det beskrivs även hur olika redskap användes. Den kan tolkas som könsneutral eftersom bonden och smeden inte ges något kön eller namnges. Bredvid finns en till monter som innehåller ett täljstenskärl och en skära, och tillhörande text handlar om att boskapsskötsel och åkerbruk var den huvudsakliga näringen på vikingatiden, och att täljsten var en viktig exportvara. Denna text och monter kan tolkas som könsneutral eftersom texten lägger sin fokus på att allmänt prata om åkerbruk och inte nämner människorna eller något kön, och lägger sin fokus på föremålen i montern. Samma kan sägas om ännu en monter bredvid full av ett antal olika spelbrickor och en text som med fokus på monterns föremål beskriver hur populärt det var med brädspel och tärningsspel i Norden. Det finns också en text som handlar om hur de flesta under vikingatiden hade egna gårdar och att de även använde sig av skogen och haven för resurser och mat. Texten kan tolkas som könsneutral eftersom främsta fokuset ligger på att allmänt beskriva gården och hur naturen runtomkring användes utan att syfta till något specifikt kön eller specifika personer.

Ett tema som också har könsneutrala texter är temat myter/mytologi, exempelvis genom en text som kort beskriver världsträdet Yggdrasil där de nio världarna vilade och även en text om tre olika brunnar/källor som Yggdrasils rötter drack ur. Uppe på övervåningen finns bland annat en text om en runsten, Sparlösa stenen, där det kort beskrivs hur den restes på vikingatiden, murades in i en kyrka på 1800-talet, och togs fram igen 1937. Denna text kan tydligt tolkas som könsneutral då fokuset främst hamnar på själva stenen och dess historia snarare än de som reste den eller det som står på stenen. Bland de olika texterna med citat ur Hávamål i utställningen finns det en text med ett citat som handlar om Völvans Spårdom, som kan uppfattas könsneutral eftersom ingen person eller kön nämns i texten. Det finns även en text med temat myt, som handlar om hur intresset för vikingatidens och forntidens hjältemyter och gudasagor växte under 1800-talet. Denna text kan uppfattas som könsneutral i och med dess fokus på att det allmänt blev ett ökat intresse. Den sista montern i utställningen innehåller ett silverkors och tillhörande text handlar om kampen mellan hedendom och kristendom, och kan tolkas som en könsneutral text och monter i och med fokuset på att allmänt berätta om slutet på vikingatiden utan någon fokus på vissa personer.

4.1.4 Kort sammanfattande jämförelse

I utställningen är det främst männen som är i fokus då det handlar om teman så som krig, handel, resor, och juridik. Kvinnorna syns inte lika mycket som männen i utställningen, men teman där de är med är bland annat hemmet, skönhet, kläder, och smycken. Utöver detta finns även ett antal teman där männen och kvinnorna syns samtidigt även om det är olika mycket, bland annat myter, gudar/gudinnor, fåfänga och renlighet, makt, och slakten. Dessutom finns det ett antal montrar och texter där inget kön är i fokus och texten är mer könsneutralt utformad, bland annat i teman så som handel, resande, vikingatiden i allmänhet, kläder, och mytologi.

4.2 Lödöse Museum: Medeltida Liv

På Lödöse Museum blev valet att endast analysera den lite större utställningen Medeltida Liv (Lödöse Museum u.å.). För att ta sig till utställningen var det bara att gå till vänster från ingången och receptionen och sedan vänster igen vid väggen med en målad och färgglad tidslinje över händelser i Lödöse och in i första rummet. På Lödöse Museum öppnades sommaren 2021 den nya utställningen Medeltida Liv, en ny basutställning med fokus på Lödöse och dess befolkning under medeltiden (Lilla Edets Kommun 2021; Lödöse Museum u.å.). På museets hemsida går det att läsa om att utställningen innehåller föremål som befolkningen lämnat kvar efter sig och att dessa skapar spännande historier om livets händelser. Dessutom går det att läsa att tillvaron och samhället var annorlunda under medeltiden jämfört med idag, men samtidigt är det sig likt i allt som det innebär att vara människa (Lödöse Museum u.å.).

I första rummet av utställningen möts besökaren av en textskylt med en text och bild i medeltida stil, som med rim välkomnar en till staden. Dessutom möts besökaren av en stor upphängd bild som föreställer en glasmålning av målade människor i medeltida kläder. Rummet har fått blåa väggar och många av textskyltarna är även de blåa, längst in i rummet har en modell av en del av ett stort träskepp byggt upp vid en träbrygga som leder in i andra rummet i utställningen. En tolkning skulle kunna vara att detta första rum ska ses som hamnen vid Lödöse. I rummet finns även två skärmar som spelar upp en film med ett antal olika utklädda karaktärer som välkomnar besökarna till staden och kort pratar om sitt liv. Även ett antal anställda på museet välkomnar besökaren, bland annat museichefen, en arkeolog, och en pedagog. Karaktärerna är bland annat en manlig spansk frigiven träl, drottning Blanka, kvinnan Tala Priswalk, vikingen Kol, med flera. Runtom skärmarna har en stor modell med jordlager, där markytan för olika århundraden är markerat, med 1986 års markyta längst upp och 1000-talet längst ner.

*Figur 6 Interiörbild för första rummet i "Medeltida Liv"
Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022*

En av de första texterna som möter besökaren handlar bland annat om när medeltiden skedde och att det var en period av stora förändringar, från 400-talet till 1400-talet i Europa och från 1000-talet till 1500-talet i Sverige. Bredvid skylten hänger en karta över Nordens gränser under 1300-talet. Nästa skylt handlar om hur vatten var den snabbaste färdvägen förr och det var naturligt för människor att samlas nära vatten. Lödöse börjar växa fram nära Göta älv som en viktig gränsstad och mötesplats. Den tredje skylten handlar om hur den första bebyggelsen i Lödöse på 1000-talet bestod av ett antal gårdar, och man försörjde sig på handel, odling, och boskap. Besökaren introduceras också till vikingamannen Kol som i en isländsk fornsaga som kom till Lödöse. Därefter kommer den första

montern i utställningen, och i den finner man bland annat en hel del keramik, ett svärd, en spännbuckla, slagg, en kam, spelbricka, och en remsölja, allt från vikingatiden till tidig medeltid. Bredvid finns ännu en monter med en käppkrycka och en tegelsten med ett fotavtryck från ett barn. Ovanför denna monter sitter en text som bland annat berättar att alla inte hade samma rättigheter i medeltidens samhälle, och att kvinnor, barn, fattiga, homosexuella, och personer med någon funktionsnedsättning inte syns lika ofta som männen i skriftliga källor, men arkeologiska spår har de lämnat efter sig. Vid filmen som konstant rullar på i bakgrunden finns en text som handlar om kulturlager och hur de skapas och höjer upp markytan genom år av avfall, och hur arkeologer med hjälp av kol-14 daterar lagren och föremålen i dem.

Längre in i rummet finns en monter med en liten modell över en hamn, med båtar, människor och hus. Troligtvis ska det föreställa hamnen i staden Lödöse under tidig medeltid. Ovanför montern finner besökaren en text som handlar om hur de flesta besökare i Lödöse passerade hamnen, så som pilgrimer, köpmän, hantverkare, kungligheter, barn, o.s.v. och det finns många arkeologiska spår och föremål kvar efter de som rest in eller ut från hamnen i Lödöse. I en liten monter strax innan ingången till andra rummet i utställningen finns en silltunna från 1300-talet.

Andra rummet i utställningen kallas för staden, och har röd som färgtema. Besökaren möts av ett antal träkonstruktioner eller hus/marknadsstånd med olika montrar och texter. Vid ingången till andra rummet kan besökaren läsa ännu en text i medeltida stuk, med en bild och rim i texten med temat staden. Bredvid ingången finns också en liten monter med en läderpung, en trästicka med runinskrift, och en skälkniv med runinskrift. I mitten av rummet står en träkonstruktion med en skärm, där besökaren kan titta på tre olika berättelser från "Narrens Skuggteater". De tre berättelserna är Kungens pestbrev, Den bakvända visan, och Munkarnas slagsmål. Till vänster i utställningen med ryggen till ingången finns en text som handlar om att medeltidens syn på äktenskap och kärlek var annorlunda, här nämns också hur unga flickor i rika familjer giftes bort, exempelvis norska prinsessan Ingeborg.

Figur 7 Interiörbild för rummet "Staden" i "Medeltida Liv"
Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022

Inne i den första träboden till vänster hittar man bland annat en text om att under tidig medeltid handlade man inte med pengar, utan byteshandel var det som gällde, men tillverkningen av mynt började tidigt. Under texten har en monter placerats som bland annat är full av flera brakteater (ensidiga mynt enligt texten), tvåsidiga mynt, och andra mynt från olika platser. I samma bod finns

även en text som handlar om hur handeln och även befolkningen ökade mellan 1200-1350, och man exporterade jordbruks- och skogsvaror och importerade tyg, kryddor och andra lyxvaror. I montern under texten finns bland annat en hel del olika vikter, en kryddkvarn, bärnsten, alnmått, olika varuplomber, besmanvåg, en skål, och annat. Dessutom finns det i boden en datorskärm där besökaren kan klicka sig fram och läsa mer om myntning, handel, olika brädspel, och lite olika föremål som hittats. I nästa bod finns det en text som handlar om värdshus som mötesplatser, som enligt en stadslag från 1300-talet skulle finnas i varje köpstad. Bredvid denna text finns en stor monter med föremål så som exempelvis några krus, flera glasbägare, en ljusstake, trefotsgrytor, slev, ölhanar, en krantapp, skål, och en spetthållare. Ännu en text handlar om hur medeltidens Lödösebor kopplade av efter dagens arbete med spel, sång och dans. I tillhörande monter finns bland annat ett stort antal spelpjäser, schackpjäser, spelbrickor, och tärningar.

I tredje boden är temat hantverk. Första texten handlar om att en stor del av befolkningen i Lödöse under medeltiden var olika typer av hantverkare, och de som var duktiga kunde få en hög ställning i staden. I montern bredvid finns bland annat nålar, en hyvel, en sax, en vävtyngd, olika kammar, med mera. Bredvid står ännu en monter där man bland annat kan se skomakarknivar, knivslidor, remmar, olika handskar, en sko, en läderpung, och sulor till skor. I boden finns det även en dator där besökaren kan klicka sig fram och läsa om skråväsendet, föremål, och olika hantverk inom bland annat ben och horn, trä, glas, och metall. I mitten av rummet, på baksidan av skuggteatern finns en monter med musikinstrument, bland annat tre mindre flöjter. Bredvid kan besökaren läsa om den kringvandrande underhållaren som kallades för lekare och som var längst ner på samhällsstegen, medan musiker som organiserat sig i skrån var högst ansedda. I ännu en träbod, placerad till höger om ingången till utställningens andra rum, är temat krig. Texten i boden handlar om hur Lödöse många gånger drabbades av krig och konflikter under medeltiden, och även brunnit ner minst åtta gånger. I montern bredvid finns bland annat ett antal olika svärd, spjut- och pilspetsar, flera stridshammare, en stridsklubba, armborstpilar, muskötkulor, hästskor, sporrar, ett foder till en tunnhjälms, med mera. Precis utanför denna bod finns en datorskärm för att kunna läsa mer om vapen, krig, och lag och rätt, dock fungerade den inte att klicka på vid författarens besökstillfälle.

En bit utanför föregående träbod finns en text som handlar om eldfångda hantverk så som järnsmide, bronsgjutning, och tillverkning av tegel och glas, och exempel på vad smederna tillverkade tas upp i texten. Under textskylten står en monter med stora klumpar av glasslagg. På ena sidan om textskylten står det en monter med bland annat föremål så som flera olika kärl, trefotsgrytor, kannor, och tegel. På andra sidan skylten står ännu en monter, denna full med bland annat ringar, gjutformar, ringspännen, olika nycklar och lås, olika stansar, en guldsmedshammare, en bronsgryta, och en tång, med mera. Den sista textskylten i andra rummet i utställningen handlar om rådmännen, borgmästarna, och hur städernas råd fungerade. I montern under finns bland annat kopior av flera personer sigill, Lödöse stadssigill, golvtegel, ett bokbeslag, och ringspänne med mera.

Figur 8 Interiörbild för tredje rummet i "Medeltida Liv"
 Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022

I rum nummer tre fortsätter temat staden, men med mer fokus på vardagslivet, färgtemat i rummet är brunt och svart. Det första som besökaren möter är ännu en text med medeltida still på skriften och ett rim som handlar om livet i staden. På väggen intill ingången hänger en textskylt som handlar om hur Lödöse utvecklades från ett fåtal gårdar på 1000-talet till en stad med 1500-2000 invånare på 1300-talet, och dess tillbakagång på 1400-1500-talen då befolkningen uppmanades flytta till Nya Lödöse istället. På ena sidan av en liten trästuga hänger en text som handlar om hur staden Lödöse växte fram ur handelsmännens behov av en strategisk träffpunkt istället för på kungens order som de flesta andra städer gjorde, och hur handeln blomstrade och staden växte. När besökaren går in i den lilla stugan möts man av ett antal träbänkar och en monter med en modell av en del av Lödöse, och trycker besökaren på en knapp får man höra en berättelse om en så kallad vanlig dag i staden, och olika vardagliga händelse. En bit utanför stugan finns en modell över hela staden Lödöse i miniatyr och en bit av landskapet runtomkring runt år 1300. I rummet finns även en dator där besökaren kan klicka sig fram och läsa om stadens historia, olika byggnader i staden så som Sankt Peders kyrka eller Sankt Olovs kyrka. Även det medeltida stadslivet, och hygien och skönhet på medeltiden går det att läsa om på datorskärmen.

I en liten hörna i rummet finns en text som handlar om barnen på medeltiden, och att de lekte med olika leksaker, även om livet var olika för flickor och pojkar, och om de var fattiga eller rika. I montern bredvid finns bland annat ett leksakssvärd i trä, skor, en mössa, en slunga med slungstenar, en leksaksyxia i trä, en träsnurra, och träklot. Längsmed väggen en bit in i rummet står ett antal skyltdockor med medeltida kläder i olika stilar på, och bredvid står en spegel och en korg med kläder, som besökare själva kan prova. Bredvid hänger också en textskylt som handlar om hur kläder är mer än ett skydd för kroppen och som kan berätta om den som bär dem. På skylten kan besökaren också läsa att under medeltiden kunde man inte klä sig hur som helst, och ens kläder var olika beroende på ens ålder och kön, om en kvinna var ogift eller gift, om hon var prostituerad, osv. Mitt emot denna text och skyltdockorna finns en monter med en hel del spik, kil, borrh, hyvel, yxor, och andra föremål med koppling till byggande av hus och liknande.

Längre in i tredje rummet med en fortsättning på klädtemat finns en textskylt som handlar om hur kläder och textiliers värde har förändrats sedan medeltiden, att de gått från att vara en av de dyrbaraste handelsvarorna till en slit- och slängvara. Bredvid på väggen hänger ett antal citat från

gamla texter där folk skriver att de ger kläder till andra personer. På väggen finns även en monter med flera gamla skor. Mitt emot denna vägg finns en ingång till ett mindre eget rum där besökaren möts av en textskylt som välkomnar och berättar om hur hemmet såg ut i medeltidens Lödöse, och vad för olika aktiviteter man hade för sig i ens olika hus och hem. Inne i rummet finns ett antal montrar längs med ena väggen till vänster, den första innehåller bland annat flera dräktfragment, en väska, vantar, en hosa, en kjortel, en läderpung, och en hatt. Den andra montern innehåller bland annat en glasskärva, silverbeslag, käppkrycka, ett borgarkrigsmynt, en speljäs, spelbricka, ett spelbräde, en kam, en yxa, skaft till knivar, en knivslida, och en dolkslida. Den tredje montern innehåller bland annat en oljelampa, bennål, sländtrissa, glättsten, sisare, inslagskniv, sländsten, vävsvärd, vävbricka, broderi, dynor, och möbeldetaljer. Den fjärde montern innehåller bland annat vinglas, skålar, en mortel, en kanna, en träsked, en trefotsgröta, bakplåtsfragment, en kniv, och så kallade munkansikten (ansikten i keramik).

Den femte och sista montern i det lilla rummet innehåller bland annat en tegelsten, flera stylus, en skrivtavla, ett bläckhorn, bokbeslag, del av en bokpärm, och runinskrift på nötkreaturs revben. Längs med väggen till höger finns ett antal skylttexter, och den första handlar om medeltidens mat, och att många fynd i Lödöse visar vardagens liv gällande bakning av bröd, matlagning, och tillverkning av öl som alla drack oavsett ålder. Den andra texten handlar om att medeltidens människor dekorerade sina rum med väggbonader, och att tyger var en viktig del av inredningen. Den tredje texten handlar om fynd som indikerar skrift, så som föremål med runor eller latinska alfabetet, bläckhorn, och vaxtavlor. Den sista skylttexten i rummet handlar om skämt och humorn på medeltiden. I rummet finns även en datorskärm där besökaren ska kunna klicka sig fram och läsa om skrift, textilhantverk, och olika föremål, tyvärr fungerade inte skärmen vid författarens besök. Det finns även ett bord med bänkar och en tv där besökaren kan med hörlurar lyssna och titta på tre olika videor om bland annat medeltidens måltider och om textilier.

När besökaren vänder tillbaka ut ur föregående rum finns det en textskylt på väggen som handlar om att fåfänga sågs som en synd på medeltiden, men folk följde modet och gjorde sig fina i alla fall. Bredvid texten om mode och fåfänga hänger ett antal tavlor på män, kvinnor, och barn i fina medeltida kläder och en monter med bland annat ringspännen, nålar till huvudbonader, ett bältesbeslag, bärnsten, en glasknapp, guldringar, skärp, pärlor, och ett kranium från en sällskapshund. På andra sidan bredvid ingången till föregående rum finns en text som handlar om medeltida läkekonst och synen på sjukdomar. Bredvid hänger en textskylt som handlar om hygien på medeltiden, besök i badstugan, och om medeltida skönhetsböcker. Ännu en textskylt bemöter besökaren här, och denna handlar om epidemier och de olika sjukdomar som härjade under medeltiden. Under dessa tre texter finns en monter med bland annat flera kammar, pincetter, salvekrus, salvspadar, en borste, en spegel och spegelram, ett åderlåtningsjärn, en trästicka, delar av ett bastugolv, och en örslev.

Nästa rum besökaren kommer till kallas kyrkan och döden med färgtemat vit, som tillsammans med inredning och formade valv i väggarna ger intrycket av en kyrka. I början av rummet möts besökaren av en monter med bland annat runstickor, blyband med inskription, sänke med runinskrift, ett träkors, en träskål, ett läderband med kors, och en fetisch. Bredvid hänger en textskylt som handlar om hur äldre tiders religioner levde kvar samtidigt som den kristna tron, och besökaren får veta hur medeltidens människor använde sig av amulett, offrade till magiska varelser, och utövade magi genom magiska formler med runor. Bredvid hänger även en text som handlar om kristnandet, en process som tog flera hundra år, och hur människornas vardagsliv påverkades. En bit in möts besökaren av en skylt med text i medeltida stuk och rim som handlar om synderna och boten mot dem. I väggen till höger när besökaren står med ryggen mot ingången till detta rum finns en monter med en oljelampa, svarvad kalk, och en primklocka i brons. Bredvid

finns ännu en monter som innehåller en ljusstake i brons, en dörringhållare i brons, och en försilvrad primklocka. På den vänstra väggen hänger en textskylt som bland annat handlar om hur medeltidens människor bekände sina synder för en präst som kunde ge syndaförlåtelse, hur kyrkan påverkade livet, och hur vissa delar av en gudstjänst gick till.

*Figur 9 & 10 Interiörbilder för rummet "kyrkan och döden" i "Medeltida Liv"
Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022*

Till vänster finns ett mindre rum som kallas för absiden där det bland annat finns ett antal montrar. Den första innehåller en dopfuntsfot med runinskrift, och på väggen längst in i rummet hänger en träskulptur i ek som kallas madonna. Den andra montern innehåller ett vigvattenkärl. I mitten av rummet finns den sista montern som innehåller målat fönsterglas från två olika kyrkor, en kopparplatta, ett benkors, en oblatshed, och en kalendersticka. Mittemot absiden-rummet, finns ett liten minirum med en gardin framför ingången där besökaren kan sätta sig på en stol framför en datorskärm och skapa en egen bikt genom att välja ord från färdiga listor. På väggen hänger även en textskylt där besökaren kan läsa om de sju dödssynderna, hur man gjorde bot och vad det innebar.

Längre in i "kyrkan" finns en liten hörna med en bänk att sitta på och ovanför står det skrivet citat om älven, fartyg, och Lödöse ur Håkon den gamles saga av Sturla Þórðarson. På ena sidan om bänken finns en monter, med en relikgömma, glaserat golvtegel, och del av en piscina i kalksten. På bänkens andra sida står en monter med bland annat flera bokbeslag, en nyckelknippa, ett kors, en radbandspärkla, bläckhorn, en infattningssten, en lässten, och fragment från ett resealtare. En bit bort från bänkhörnan finns en text som handlar om munkarna i Lödöse som kallades dominikanbröder och klostret. Fortsätter besökaren vidare in i "kyrkan" bemöts besökaren av en textskylt som handlar om döden, skärselden, och tron på livet efter detta. Det finns också en monter med en begravningsamulett med runinskrift på latin. Bredvid finns även en stor monter med ett skelett från Sankt Peders kyrkogård, det var en ung kvinna och enligt monterns förklaringsstext daterad till slutet av 1100-tal till tidigt 1200-tal. Det finns även en datorskärm där besökaren kan klicka sig fram och läsa om de döda i Lödöse, kyrkligt liv, folketro, och några specifika föremålsfynd.

Sedan bär det av in i sista rummet av utställningen, som har blivit döpt till omlandet. Det har ett grönt tema, och är placerat i ett upplyst avlångt rum som leder besökaren tillbaka mot receptionen och början av denna utställning. Det första som möter besökaren är en skylt med text i medeltida stil och organiserat i rim, som handlar om klimatets betydelse för hälsan och maten. Sedan kommer en rad med texter hängandes på väggen till höger, och den första textskylten som handlar om att staden under tidig medeltid bestod av stadsgårdar med flera byggnader och mindre köksträdgårdar, med ett samspel med bönderna i den kringliggande landsbygden. Bredvid hänger ännu en text som handlar

om hur klimatet blev kallare under 1300-talet, att digerdöden svepte in, och de svåra konsekvenser som då skedde med social oro, svält, och död. En tredje text handlar om hur människorna levde tillsammans med djuren som gick fritt på dagen och låstes in på natten. Mitt i rummet finns en stor monter som bland annat innehåller tuppben, getkranium, kranium från nötkreatur, hästskor, en skära, kratta, en träspade, och en betsedetalj. Bredvid finns ännu en monter som innehåller bland annat fiskekrokar, en ask, flera nätsänken, bindnålar, ekorr- eller fågelpilar, en slunga, en nätkavlar, och ett par nätflöten.

Figur 11 Interiörbild för rummet "Omlandet" i "Medeltida Liv"
Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022

På den högra väggen fortsätter texterna, bland annat handlar en om området runtomkring Lödöse på medeltiden. Texten bredvid handlar om jakt och fiske, de fynd som hittats efter detta, och de lagar och regler som fanns kring jakt. Ännu en text som bemöter besökaren handlar om medeltidens vägar, färdsätten, och att det var farligt på grund av upprorsmän och rövare. En bit in i utställningen möts besökaren av ett stort låtsasträd och vid detta träd finns en text som handlar om pilgrimsfärder, anledningarna bakom en sådan färd, och olika pilgrimsmål. Nu har besökaren kommit fram till en liten träkuren och på ena sidan finns en text i medeltida stuk som med rim berättar om att behöva flytta från staden och att de hoppas man trivts i staden på sin tidspromenad. Inne i kuren möts besökaren av en monter med flera olika pilgrimsmärken och en skylt som markerar deras ursprungsorter, även Heliga Birgittas pilgrimsfärder är markerade. Besökaren möts också av en skärm som är strukturerad som de skärmar man kan hitta i busskurer i dagens samhälle, fast här med olika pilgrimsmål, färdsätt, och avstånd uppskrivet.

Utanför träkuren står en stor trävagn full med lådor, och en skylt som berättar om att flytta på medeltiden, och frågar besökaren om denne hade fått plats med sitt liv i vagnen och vad man skulle ha slängt om det inte gick. Längsmed väggen finns även en text som handlar om att Kalmarunionen bildades, att Lödöse förlorade en del av sin politiska betydelse, och även att en del strider och konflikter ledde till belägring av staden och att hela staden brändes ner. I texten berättas även om bildandet av Nya Lödöse längre bort, och att Gamla Lödöse till slut förlorade sina stadsprivilegier. På väggen finns även två kartor, en över Gamla Lödöse ca år 1300, och en över Nya Lödöse i slutet av 1500-talet. Här bemöts besökaren av en monter, med kanonkulor, en kanon, några krus, en trefotsgryta, några mynt, ett fat, en ölhane, och en karteschkula.

På sista väggen vid utgången sitter det två texter, den ena handlar om hur Gamla Lödöse minskade i storlek efter bildandet av Nya Lödöse, de som stannade kvar i staden och deras liv. Den andra texten handlar om Nya Lödöse då Sten Sture den äldre valde att flytta på staden på grund av krig och att staden blivit bränd till grunden. På väggen till höger vid utgången finns även en stor karta inzoomat över Sverige och Norge, som pekar ut var besökaren befinner sig i landet, var Nya Lödöse var, var Karl IX:s Göteborg var, Älvsborgs stads läge, var nuvarande Göteborg befinner sig, och var de två fästningarna Gamla Älvsborg och Gulberg var belägna. Dessutom kan besökaren läsa en kort tidslinje över grundandet och flyttandet av Lödöse, Nya Lödöse, Älvsborgs stad, Nya Lödöse igen, Karl IX:s Göteborg, och sist nuvarande Göteborgs grundande. Besökaren får veta att Sverige haft behov av en hamnstad mot väst länge, och Göta Älv var en självklar plats även om det skiftat mellan fem olika platser längsmed älven. (ovanstående stycken är baserat på författarens observationer och besök på utställningen 25/1 2022)

4.2.1 Männens plats i utställningen

I det första rummet finns två skärmar där olika utklädda karaktärer och museiarbetare hälsar besökaren välkommen till Lödöse, bland annat den vikingamannen Kol, en frigiven manlig träl, en manlig arkeolog, och museichefen (även ett antal kvinnliga karaktärer är med). I mitten av andra rummet finns en skärm som spelar upp tre olika berättelser som en narr agerar framför en folkmassa. Här kan det tolkas som att både männen och kvinnorna hamnar i fokus på olika sätt i berättelserna. Det finns ett antal korta texter i utställningen där besökaren introduceras till varje rum med rim. Den första texten har inte något kön i fokus men nämner bland annat köpmän, vilket då syftar till det manliga könet. Ännu en sådan text med rim introducerar besökaren till staden, och männen syns i texten genom nämmandet av narren och av kungen. Den tredje texten med medeltida stil och rim är främst könsneutral, men männen kommer med på ett hörn genom nämmandet av kungen.

En text där männen dyker upp, kanske inte främst i fokus men med i handlingen är en text som översiktligt handlar om medeltiden och som kortfattat berättar om kristnandet och händelser. Männen finns med i texten genom nämmandet av munkar, präster, och kungamakten. Ännu en text är en som handlar om Lödöse stads läge som gränsstad, och om makt och kontroll. Här nämns männen främst som en storman och kung, exempelvis kungen Magnus Eriksson, alltså till temat makt. Det finns även en text i utställningen som handlar om de första Lödöseborna och hur de försörjde sig, den är skriven utan att nämna vissa kön och personer, förutom vid beskrivningen av en isländsk saga där vikingamannen Kol stannade till i Lödöse. I denna text är fokuset alltså inte helt på männen även om de dyker upp i texten när det handlar om sagan. Det finns också en text med temat rättigheter, som handlar om att alla inte hade samma rättigheter och syns inte lika mycket i skriftliga källor. Männens plats i denna text är mindre, eftersom fokuset snarare ligger på kvinnor, barn, fattiga, och liknande, och männen nämns främst som de som syns mest i förhållande till kvinnorna. Dock är en intressant iakttagelse att i slutet av textskylten finns en påhittad figur, som förklarar sin situation och som föreställer en gammal fattig man, med namnet Roar (namnet har hittats ristat med runor i Lödöse). Ännu en text där männen får synas i utställningen handlar om hamnen och de som besökte staden. Männen nämns som en biskop, kung Håkon av Norge, och som köpmän, temat är alltså handel, religion, och makt.

I en text med temat kärlek och som handlar om giftermål och bröllop är det allra främst kvinnorna som är i fokus, men männen nämns i texten och är med lite grann. Bland annat nämns hertig Erik Magnusson som gifte sig med en norsk prinsessa. Under temat ekonomi och handel dyker en text upp som handlar om byteshandel, och männen får en plats i texten genom nämmandet av Ulf Gudmarsson som var gift med Heliga Birgitta. Texten fokuserar även på myntherrar och

mynttillverkning, kung Sverker den äldre, biskopar, jarlar, en myntmästare vid namnet Ofrardus, och kung Magnus Eriksson. I tillhörande monter visas en hel del olika mynt med en skylt som förklarar myntens årtal och myntherrar. Som fortsättning på temat handel finns även en text som handlar om hur handeln ökade och de varor som såldes. Fokus läggs främst på handeln, och männen hamnar i fokus genom bland annat Christian Pape och hans kompanjoner som skulle sälja ekorrskinn i England. Texten fokuserar även på männen genom att nämna köpmännen som en borgerlig överklass och flera av dem vid namn. I tillhörande monter finns en hel del föremål med kopplingar till handel och köpmän, bland annat flera vikter, besmanvåg, varuplomber, med mera. I utställningen finns ytterligare en text med temat handel som denna gång handlar om hur staden Lödöse växte fram då handelsmännen hade behov av en strategisk mötesplats. Det är genom handelsmännen som männen hamnar i fokus i texten, men även genom nämmandet av kungamakten och Birgel jarl.

I utställningen finns även text som handlar om värdshuset, och temat här kan tolkas som mat och logi. Männen hamnar i fokus genom nämmandet av Magnus Erikssons Stadslag om världshus, och nämmandet av borgmästare (som i en annan text i utställningen får en manlig koppling), men resten av texten är mer könsneutral i sitt uttryck och nämner inga specifika kön. Bredvid finns också en text som handlar om hur medeltidens Lödösebor kopplade av med musik, spel, och dans, alltså temat underhållning, och texten är även den främst könsneutral i sitt uttryck. Männen kommer in på ett hörn i texten genom nämmandet av en ballad där Per Tyrsons döttrar dödas av fredlösa män, och även nämmandet av Roger remslagare. Som fortsättning på temat underhållning finns en text som handlar om kringvandrande underhållare kallade lekare och om musik. I texten antas lekaren vara en man i beskrivningen av lekare under medeltiden, och även den lilla tecknade karaktären i slutet av texten har fått namnet Ottar och är en man, vilket leder till en tolkning av att texten har en stark fokus på männen. Bredvid texten finns en monter med musikinstrument, som då får en manlig koppling i och med tillhörande text som ger lekare ett manligt kön.

Ett tema där männen hamnar i fokus är hantverk, och en text handlar om de olika typer av hantverk som fanns i medeltida Lödöse. I texten nämns ett antal män vid namn så som Igge Vastason, Erik Tunnbindare, Johan Skräddare, och Roger Remslagare, och texten berättar att det inte bara var mannen som arbetade med hantverket utan hela hushållet var inblandat. I två tillhörande montrar finns en hel del föremål med koppling till hantverk som både kan kopplas till manliga hantverkare och kvinnliga eftersom texten lägger fokus på hur både kvinnor och män arbetade med hantverk. Som en fortsättning på hantverkstemat finns det en text som handlar om metallsmide, metallgjuteri, och tillverkning av tegel och glas. Texten är för det mesta könsneutral i sitt uttryck, men männen dyker upp bland annat i nämmandet av att två föremål med en gjutares märke på och gjutaren antas vara en man, och även genom den tecknade karaktären Mattis Smidh som var en riktig smed i Lödöse. I och med detta kan det tolkas att texten syftar på manliga smeder när smidet och smederna beskrivs i texten. Bredvid texten finns även tre montrar med gjutformar, slagg, ringar, lås, nycklar, kärl, och trefotsgrytor, och även om fokuset verkar ligga på själva föremålen i montrarna kan de få en manlig tolkning eftersom texten om hantverken främst fokuserar på männen i koppling till smederna.

På tema krig och vapen finns en text som handlar om att Lödöse drabbades ofta av konflikter och krig. I texten hamnar männen i fokus genom bland annat nämmandet av ett skelett från en man med en armorstpil i ryggen, ristning i djurben att en far ska hålla sig gömd, hertigarna Erik och Valdemar Magnusson, och kung Birger Magnusson med mera. Här hamnar männen i fokus med koppling till makt (som hertigar och kungar), och i koppling till strider och krig. I tre tillhörande montrar finns det flera olika vapen så som svärd, yxor, spjutspetsar, och olika pilspetsar, och även hästskor och andra relaterade hästföremål, som då får en manlig koppling eftersom tillhörande text

främst fokuserar på männen i relation till ämnet krig. På temat makt finns en text som handlar om de som styrde staden, rådmännen och borgmästarna. Här hamnar männen i fokus genom att texten nämner tre manliga borgmästare vid namn vilket leder till tolkningen att rådmännen och borgmästarna alla var män, och därmed är det männen som är främsta fokuset i texten. I tillhörande monter finns ett stort antal sigill från olika män (och en drottning), vilket gör att föremålen som tillhört män får en manlig koppling.

I utställningen finns en text som handlar om barnen på medeltiden, här hamnar männen (i detta fall pojkarna) i fokus tillsammans med kvinnorna (i detta fall flickorna) genom berättandet att livet såg olika ut för flickor och pojkar. Det finns även en monter bredvid texten full med olika medeltida leksaker, och även om fokus främst är på själva föremålen och inte om vilket kön som lekt med vilket föremål, kan tolkningar göras att exempelvis träsvärdet skulle tillhört en pojke eftersom tidigare i utställningen har männen varit i störst fokus i texter och montrar om krig och vapen. Temat kläder dyker också upp i utställningen och männens plats i en text om vad folk hade på sig uttrycks genom förklaringen att yngre män kunde ha kortare och tajtare kortlar än äldre män. I denna text är alltså fokuset inte främst på männen även om de är med på ett hörn i texten. Ännu en text som har temat kläder, och fåfänga är en som handlar om mode. I texten läggs fokus främst på kvinnorna och deras kläder, men männen får också plats genom bland annat beskrivningen av hur de var skyldiga till synden fåfänga genom att klä sig i kläder av dyrbart tyg och som var rikligt dekorerat, och hur en modemedveten man kunde ha en lång rosa kjortel och rosor i sitt lockade hår. Det beskrivs även hur männens ben framhävdes med tigha hosor/långstrumpor och hur det senare blev populärt med puffbyxor eller pluderhosor. Bredvid texten finns även ett stort antal tavlor där fint klädda män (och kvinnor) är med.

En text som handlar om medeltidens mat och dryck är främst könsneutral i sitt uttryck och männen syns endast genom nämmandet av en borgare vid namnet Rotger vars namn fanns på en gravsten i klostret. Namnet Rotger nämns tillsammans med en kvinnlig tecknad karaktär i slutet av texten. Samma sak händer i en text som handlar om hur husen dekorerades med tyger under medeltiden, då texten är mycket könsneutral förutom längst ner där en tecknad kvinnlig figur förklarar att hon är gift med Lödöses borgmästare Johannes Godow, det enda tillfället en man syns i just denna text. Det finns även en text som handlar om att rista runor, att skriva, att tala, och de föremål med koppling till detta som hittats i Lödöse. Männen syns i texten genom nämmandet av präster och munkar som talade latin i kyrkan, även köpmän och lagmän nämns i texten om språk. I en text om fynd som vittnar om medeltidens skämt och skratt syns männen bland annat genom nämmandet av en träbit med märkliga figurer inristade, som i texten tolkas som män med yvigt hår och konstiga miner. I texten nämns även Birger Jarl och kung Håkon.

I några montrar i samma rum som texterna om medeltidens mat, medeltidens väggdekorationer, om att skriva och tala på medeltiden, och medeltidens humor, finns ett antal olika föremål som främst har en könsneutral fokus eftersom fokus främst ligger på själva föremålen. Dock finns det ett antal föremål där en koppling till männen kan göras, exempelvis ett borgarkrigsmynt från Brandenburg som kopplas till Albrecht II, och en yxa med runinskrift som beskriver att den ägdes av Peter och ristades av Johannes. I utställningen finns också en text som handlar om medeltidens läkekonst som har ett könsneutralt uttryck och männen syns endast lite i form av en bild på en manlig benediktinmunk, och som en tecknad karaktär i slutet av texten som kallas för Simon. Dock skulle denna text kunna få en huvudsaklig manlig tolkning genom antagandet att det är männen och munkarna som är läkare eller doktor. Som fortsättning på temat sjukdom finns en text som handlar om epidemier och olika sjukdomar under medeltiden, männen syns främst i texten genom nämmandet av mannen Holmvid och det han skrivit om döden, och föreståndaren herr Sven. Även kung Magnus Eriksson nämns när han varnade folk om digerdöden. På temat hygien finns en text

som handlar om badstugor och medeltidens hygien, och i denna text syns männen främst genom ett nämnande av mannen Peder Mortensson som ägde en badstuga på 1400-talet.

Männen får även en plats i temat magi och tro/religion, exempelvis i en text som handlar om hur äldre tiders tro levde kvar samtidigt som den kristna och hur medeltida människor använde sig av magi. Främst syns männen i texten genom bland annat ett fynd med en runinskrift av namnet Ottar, och texten spekulerar varför, och männen syns även genom nämnandet av den manliga guden Janus utifrån ett fynd som tolkats vara en Janusfigur. Det finns även en monter med magi och tro/religion temat, och allra främst är det föremålen själva som är i fokus åt ett mer könsneutralt håll. I montern får två föremål en manlig koppling och den ena är ett sänke med runinskriften ”den höge” som har tolkats som att mena den manliga guden Oden, och det andra föremålet är en runsticka där bland annat det manliga namnet Torbjörn är med. Tema tro/religion fortsätter i en text som handlar om kristnandet av Norden och männens får fokus i texten genom nämnandet av guden Oden, att när stormännen övergick till kristendomen gjord även hans familj och tjänare det också, och även genom nämnandet av Jesus. I religionstemat finns även en text som handlar om att medeltidsmänniskorna bekände sina synder för en präst som sedan gav syndaförlåtelse och hur kristendom påverkade människornas liv på olika sätt. Männen hamnar i fokus i texten eftersom det handlar om prästerna (som i texten är manliga). Även i en text som handlar om de olika dödssynderna och hur man kunde göra bot har männen i fokus genom nämnandet av prästerna. En monter med en ensam dopfuntsfot får även den en manlig koppling i och med runinskriften som informerar att Torkel Näktergal ristade dessa runor.

En monter med tre föremål har främst fokus på själva föremålen, men vid ett föremål, en relikgömma, läggs fokus på det manliga könet i och med att skylten som berättar om föremålen nämner hur Gustav Vasas knektar beslag tog klostrets dyrbarheter. I en text om munkar och kloster är männen den främsta fokusen, eftersom det handlar om de manliga munkarnas arbete och liv. I en text som handlar om tron på livet efter detta är både kvinnor och män med i vissa delar av texten. Männen syns bland annat genom nämnandet av en inskription av runor på ett blykors där Jesus är med, och även präster och munkar nämns i texten. Detta blykors med en inskription där Jesus nämns finns utställt i en monter bredvid texten och får alltså en manlig koppling, åtminstone gällande inskriptionen.

I en text som handlar om det medeltida landskapet runtom Lödöse på medeltiden är männen inte främst i fokus, men dyker upp i nämnandet av vallpojkar som drev boskap utanför staden, kung Håkon som skänkte en gård till en riddare, och även lagmannen Bengt Hafridsson nämns. I en text med temat jakt och fiske är främst genom nämnandet av en tecknad manlig karaktär vid namnet Jon Torkilsson Munstark som var jägare åt kungen. Denna tecknade karaktär ger ett intryck att jakt har kopplingar till det manliga och männen, vilket också leder till att montern bredvid som är full av pilar, nålar, fiskekrokar, och annat har en koppling till jakt (och fiske) och en koppling till män. Ännu en text där männen dyker upp är en som handlar om medeltidens vägar och färdsätt. Bland annat hamnar männen i fokus när texten pratar om de som rörde sig på olika platser, bland annat rövare, upprorsmän, munkar, fogdar, knektar, biskopar, och handelsmän. Temat pilgrimer och religion dyker upp i en text som handlar om pilgrimsfärder till heliga platser, och här är både män och kvinnor i fokus. Männen nämns i texten bland annat allmänt som pilgrimer, men också som prästerna. Som fortsättning på tema pilgrim, nämns ett antal helgon och pilgrimsmärkenas ursprungsorter på en karta och under denna finns en monter med pilgrimsmärkena. Bland de manliga helgonen är Sankt Olov, Sankt Brynolf, Sankt Leonard, Sankt Jakob, Sankt Tomas, och Sankt Konrad.

Temat politik och makt finns också i utställningen och i en text om Kalmarunionen och olika konflikter är männen i fokus genom nämmandet av olika kungar så som Karl Knutson, Kristan I, och Kristoffer av Bayern. Texten fokuserar även på handel och handelsmän. Samma tema finns i en text som handlar om de som stannade kvar i Gamla Lödöse när andra flyttade till Nya Lödöse, och männen hamnar i fokus genom att texten handlar om kung Gustav Vasa och hans försök att lägga ner Gamla Lödöse. Även i texten som handlar om de olika städerna vid Göta Älv vid en stor karta är det endast genom nämmandet av några kungar, bland annat Karl IX och Gustav II Adolf, och riksföreståndaren Sten Sture den äldre, som männen hamnar i fokus i just den texten.

4.2.2 Kvinnornas plats i utställningen

I det första rummet finns två skärmar där olika utklädda karaktärer och museiarbetare hälsar besökaren välkommen till Lödöse, bland annat en kvinnlig pedagog, kvinnan Tala Priskalk som klagar över sitt liv, karaktären Abella, och drottning Blanka (även ett antal manliga karaktärer är med). I andra rummets mitt finns en skärm inbyggt i en bod som spelar upp tre olika berättelser som en narr agerar ut framför folkmassan. Här kan det tolkas som att både männen och kvinnorna hamnar i fokus på olika sätt i berättelserna. Det finns ett antal korta texter i utställningen där besökaren introduceras till varje rum med rim. Den första texten har inte något kön i fokus men nämner bland annat damer, vilket då syftar till det kvinnliga könet. Ännu en sådan text med medeltida stil och rim är en som hälsar besökaren välkommen till staden, även den har ingen speciell fokus på kön, men kvinnorna är med på ett hörn i nämmandet av ”gamla tanten”.

Kvinnorna först upp en text som handlar om de bortglömda, att alla inte hade samma rättigheter, och att kvinnor, barn, fattiga, homosexuella, och personer med funktionsnedsättningar inte syns lika mycket som män i skriftliga källor. Dessutom informeras besökaren om att en kvinna stod under mannens förmyndarskap hela sitt liv, och att de kvinnor som sålde sex hade låg status, exempelvis två kvinnor i Lödöse vid namnen Margareta och Katarina som nämns i ett 1400-talsbrev. I en text som handlar om hamnen och de olika människor som passerade hamnen är kvinnorna inte i fokus, men är med på ett hörn i och med att Heliga Birgitta nämns som en person som anlände till Lödöses hamn efter en vallfärd. I andra rummet i utställningen finns en text med temat kärlek, som handlar om giftermål och kärlek på medeltiden. Här hamnar kvinnorna i fokus när texten förklarar hur flickor var omyndiga hela livet, att rika familjers flickor trolovades och giftes bort som riktigt unga, och i texten nämns bland annat den norska prinsessan Ingeborg som giftes bort som tolvåring. I texten nämns bland annat att flickor kunde gå i kloster för att slippa äktenskap, och som exempel på två kvinnor som levde tillsammans nämns Elizabeth Etchingham och Agnes Oxenbridge.

Ännu en text där kvinnor är med är en med temat pengar och handel, som handlar om byteshandel och hur pengar började användas i städerna under medeltiden. Kvinnorna kommer in i texten genom nämmandet av hur Heliga Birgitta och hennes man pantsatte sitt gods för att kunna få pengar och gifta bort dottern Märta. Alltså nämns kvinnorna i just denna text i koppling till giftermål. I en text med temat handel är främst männen i fokus och kvinnorna syns endast i koppling till en påhittad tecknad kvinna i ena hörnet på skylten. Figuren föreställer en kvinnlig piga vid namnet Alheid som ska köpa en kanna vin, och besökaren informeras att Alheid är ett kvinnonamn som finns bevarat i olika brev. I en text om medeltidens underhållning, musik och brädspel dyker kvinnorna upp i texten mycket lite, exempelvis i nämmandet av en ballad där en mans döttrar dödas av fredlösa män och en ballad där en varulv åt upp en ensam jungfru. Kvinnorna representeras också på textskylten i en tecknad kvinna som spelar spel med en tecknad man och som berättar att hon är Tala Priskalk (som funnits på riktigt i Lödöse enligt textskylten) och hur hon brukar spela brädspel med sin man.

Gällande temat hantverk finns en text som handlar om de olika sorters hantverk som fanns i medeltidens Lödöse. Kvinnornas plats i texten är bland annat genom nämmandet av Roger

Remslagares fru Tala Priswalk, och hur en hantverkarmans hustru kunde fortsätta driva verksamheten om han dog. Kvinnorna syns även på skylten genom en tecknad kvinna som utställningen namngett Bodelle, som drejar kannor och krus tillsammans med sin man. Det finns också två montrar med en hel del föremål med koppling till hantverk som både kan kopplas till kvinnliga och manliga hantverkare eftersom tillhörande text om hantverk fokuserar på hur både kvinnor och män arbetade med hantverk. I en text med temat musik, som handlar om lekare och musiker, är kvinnorna inte helt i fokus men det nämns i texten att även kvinnor kunde vara musiker, exempelvis Cecilia Säckpiperska i Stockholm.

I utställningen finns en monter under en text om makt och de som styrde staden och även om de flesta föremål får en manlig koppling eller mer könsneutral i och med föremålsfokuset, finns det ett föremål med kvinnliga kopplingar i form av drottning Blankas sigill. I en text som handlar om att bygga medeltida städer och hur Lödöse växte fram genom handelsmännens behov av en mötesplats är främst männen i fokus. Men kvinnorna är med i texten bland annat genom nämmandet av att borgen i Lödöse var färdig inför Birger Jarls barnbarn Ingeborg Valdemarsdotters bröllop 1275. På textskylten kommer kvinnorna med även genom den tecknade figuren som föreställer drottning Blanka som berättar att hon fick Lödöse som Bröllopspresent. I en text om att vara barn på medeltiden hamnar både kvinnor och män i fokus eftersom texten berättar om hur olika livet kunde vara för flickor och pojkar.

Kvinnorna är också i fokus gällande temat kläder, exempelvis i en text som handlar om vad ens kläder kan berätta om en själv. Kvinnorna är i fokus genom berättandet om att ogifta kvinnor kunde visa upp sitt hår medan gifta kvinnor bar en slöja, och prostituerade kvinnor fick inte använda tyg som var dyrbart. Som fortsättning på temat kläder finns en text som handlar om hur fåfänga sågs som syndigt och hur människorna ändå gjorde sig fina. Kvinnornas plats i texten är i stor fokus, bland annat genom beskrivningen att de skulle skyla sina kroppar, inte visa anklarna, gifta kvinnor skulle dölja håret med en slöja vilket ledde till olika hatt- och slöjmoden, och nämmandet av Heliga Birgitta som ansåg att digerdöden var en följd av kvinnornas syndiga kläder. Kvinnorna syns även in denna text i nämmandet av hur deras överklänningar hade stora ärmhål, eller helvetesfönster som kyrkan kallade det, för att visa upp koppens former i den åtsittande underklänningen. Bredvid denna text finns flera tavlor med finklädde kvinnor (och män). Temat kläder dyker även upp i en text som handlar om tygernas och klädernas värde på medeltiden, här hamnar kvinnorna i fokus genom förklaringen att det var främst kvinnorna som spann, vävde och sydde för hemmets behov.

I temat mat finns en text som handlar om medeltidens matvanor som är ganska könsneutral i sitt uttryck, men kvinnorna dyker upp genom en tecknad kvinnlig karaktär i slutet av textskylten som kallas för Gertrud som förklarar att hon är piga och vad hon brukar laga för mat. Alltså får denna skylt en kvinnlig koppling även om den till mestadels är könsneutral i sitt språk. Samma sak händer i en text som handlar om hur folk dekorerade sina hem med tyger under medeltiden, då texten har ett könsneutralt språk men ändå en kvinnlig koppling genom en kvinnlig tecknad karaktär i slutet av texten som fått namnet Åleka Pedersdotter. Kvinnorna dyker även upp i en text som handlar om medeltidens humor, bland annat genom fyndet av ett nötkreatursrevben med namnet Eva inristat, som troligtvis var ett skämt om skapandet av Eva genom Adams revben. I några montrar i samma rum som texterna om maten på medeltiden, medeltidens väggdekorationer, medeltidens humor, och om att tala och skriva på medeltiden, finns ett antal olika föremål som främst har en könsneutral fokus eftersom fokus främst ligger på själva föremålen. Dock finns det ett antal föremål där en koppling till kvinnorna kan göras, exempelvis ett dräktfragment i ylle där det förklaras att kjorteln har varit liknande den som avbildats på en gravtumba i Gudhem tillhörande drottning Katarina, och ett revben med namnet Eva inristat som kanske skojade med skapelseberättelsen.

På temat sjukdomar finns en text om läkekonsten på medeltiden, där kvinnorna endast syns som en tecknad karaktär i slutet av texten som förklarar att hon heter Alfhild (ett namn som hittats på en gravsten i Lödöse) och är sjuk och därför blir åderlåten. I en text med temat hygien som handlar om badhus dyker kvinnorna endast tydligt upp i texten när det berättas om baderskor som skrubgade badhusbesökare på ryggen, och som en tecknad karaktär vid namnet Ingefrid, hustru till en badstugeägare. Ännu ett tema som dyker upp är magi och religion, och en text handlar om hur äldre tiders religioner levde kvar vid sidan om kristendomen och hur medeltidens människor använde sig av magi på olika sätt. Kvinnorna kommer främst in i texten genom nämmandet av hur Heliga Birgitta fördömde traditionen att ge mat till gårdstomtar. I en text om kristnandet, även här temat religion, är kvinnorna inte främst i fokus men får ändå en plats i texten, bland annat genom nämmandet att om en storman döptes skulle även hans fru och barn döpas. Texten nämner även att ett antal kristna gravar från mitten av 1000-talet hittats söder om Lödöse, och att kvinnorna i gravarna fått hasselkäppar med sig och svepts i bark. I den delen av utställningen som handlar om kyrkan och religion finns en stor kvinnlig figur i trä upphängd på väggen, som kallas för Madonna. I en text som handlar om döden och tron på livet efter detta är både män och kvinnor med, och kvinnorna syns bland annat genom nämmandet av nunnor, och att både rika, fattiga, män, kvinnor osv behövde kyrkans omsorg inför livet efter döden.

Temat döden fortsätter genom en monter med ett kvinnligt skelett daterat till slutet av 1100-talet till tidigt 1200-tal. Kvinnorna representeras genom skelettet eftersom det var en ung kvinna som bott i Lödöse, och monterns text ger en kort beskrivning om kvinnans längd och att hon haft problem med tänderna. I en text som handlar om landskapet runt staden Lödöse syns kvinnorna endast genom nämmandet av fru Christina som är den tidigaste kända innehavaren av Haneströms gods norr om Lödöse. I en text med temat pilgrimsfärder nämns det att det var vanligt att barn, män, och kvinnor ur alla olika samhällsklasser gav sig ut på vandring, och det är ingen speciell fokus på just kvinnor i texten, förutom i nämmandet av Heliga Birgitta och hennes resor. Temat pilgrimer fortsätter bland annat i en skylt med en karta över olika pilgrimsmärkens ursprungsorter och Heliga Birgittas pilgrimsfärder markerade. Under denna karta finns en monter med pilgrimsmärken, och bland de kvinnliga helgonen nämns bland annat Jungfru Maria, och Heliga Birgitta. I en text som handlar om de som stannade kvar i Gamla Lödöse efter grundandet av Nya Lödöse är det främst fokus på männen, men kvinnorna dyker upp genom en tecknad kvinnlig karaktär vid namnet Ingrid Höksdotter och kan tolkas representera de som stannade, som texten berättar om.

4.2.3 Könsneutrala observationer

I utställningen finns det även en hel del texter och montrar med föremål som skulle kunna tolkas ha en mer eller mindre könsneutral fokus. Bland annat finns det i varje rum av utställningen korta texter skrivna i rum där besökarna introduceras till rummets tema. Dessa texter är oftast könsneutrala, men männen och kvinnorna kommer med på ett hörn i några av dem genom ett kort nämmande av exempelvis köpmän och damer, eller genom nämmandet av kungen. Exempel på de korta texter med rim som är helt könsneutrala är bland annat en med temat synd och botgöring, en text som handlar om hur klimatet påverkar skörden, och en text som handlar om att Lödöseborna var stöd inför valet att flytta från staden.

I utställningens början finns en monter med en del keramik, ett svärd, spännbuckla, kam, slagg, spelbricka, och en remsölja som alla är från vikingatiden eller tidig medeltid. Föremålen i montern har inte kopplats ihop med ett speciellt kön och får en könsneutral fokus eftersom det är själva föremålen som står i centrum i montern. Samma sak gäller ännu en monter, denna med en käppkrycka och en tegelsten med ett barns fotavtryck, då inga spekulationer har gjorts kring vem som använt käppkryckan eller skapat avtrycket i tegelstenen. Även en monter med en ensam silltunna får ett könsneutralt uttryck eftersom fokuset läggs på själva tunnan och inte de som kan ha

använt den. Ännu en monter med en könsneutral fokus är en monter med en skälkniv, en trästicka, och en läderpung, alla med olika inskriptioner och ristningar. Intill montern finns en skylt som kort förklarar vad föremålen är för något och vad det står inristat på dem, och fokuset ligger främst på själva föremålen och eventuella tolkningar av inskriptionerna. I en text som handlar om värdshuset är en stor del könsneutral i sitt uttryck med fokus på själva värdshusets läge, och de arkeologiska fynden som indikerar ett värdshus. Dock har en liten del av texten en manlig koppling genom nämnandet av borgmästarna och Magnus Erikssons stadslag. Bredvid värdshustexten finns en monter som kan kopplas till texten genom dess innehåll av olika krus, ölhanar, flera glasbägare, skålar, trefotsgrutor, en slev, och annat som får en könsneutral koppling eftersom monterns förklarings-text över föremålen fokuserar på själva föremålen snarare än de som använt dem.

Temat spel och musik har även den en text som är till största delen könsneutral i beskrivningen av vad medeltidens Lödösebor underhöll sig med genom musik och brädspel. Det är bara en liten del av texten där kvinnor och män kommer med i beskrivningen av en ballad, och genom två tecknade karaktärer som spelar ett brädspel. Även tillhörande monter full med olika tärningar, spelbrickor, spelpjäser, och schackpjäser har ett könsneutralt tema i och med fokuset på själva föremålen. I en monter i utställningen finns ett stort antal föremål med koppling till byggnation, exempelvis spikar, sylvlar, yxor, kilar, med mera, som får ett könsneutralt uttryck eftersom fokuset hamnar på själva föremålen snarare än de som kan ha använt dem. Ännu en monter med ett könsneutralt uttryck är en som är full av olika medeltida skor, där fokuset hamnar på själva föremålen. I tema hus och hem finns en text som handlar om vad ett medeltida hem bestod av och texten får en könsneutral koppling eftersom texten fokuserar på själva hemmet och dess inredning snarare än de som bodde där.

I utställningen finns ett antal monstrar som har större könsneutral fokus på föremålen och en koppling till det medeltida hemmet (med några få föremål där kvinnorna eller männen hamnar i fokus), exempelvis en monter full med olika dräktfragment, en väska, en kjortel, vantar, och andra textilföremål. Ännu en sådan monter är en med bland annat en käppkrycka, spelbräde, spelpjäs, spelbricka, dolk- och knivslidor, och en kam. Den tredje montern innehåller bland annat möbeldetaljer, en sländtrissa, sländten, stolsrygg, oljelampa, bennål, vävbricka, en glättsten. Och lite olika textilfragment. En monter som även den har en koppling till medeltidens hem är en som bland annat innehåller olika kärl, skålar, en trefotsgruta, en kniv, en mortel, bakspade, korvpinnar, vinglas, och ett bakplåtsfragment. I samma rum som dessa monstrar finns även ett antal texter som har ett starkt könsneutralt uttryck i texten och kvinnorna/männen endast syns genom en tecknad figur längst ner på textskylten. Ett exempel är en text som handlar om medeltidens mat och dryck, och en text som handlar om hur medeltida hem dekorerades med tyger och väggbonader. Tema skrivande dyker upp i en monter full med stylus, bläckhorn, skrin för styli, bokbeslag, föremål med bokstäver och runor inristade, och en skrivtavla. Även denna monter får en könsneutral koppling i och med att fokuset främst ligger på själva föremålen snarare än de som använt dem. I utställningen finns det en monter som bland annat har ringspännen, skärp, pärlor, bärnsten, nålar, ett hundkranium, och en njurdolk. Denna monter får en könsneutral koppling eftersom föremålen i montern inte specificeras tillhöra ett visst kön och all fokus ligger på själva föremålen. Även en monter full med bland annat salvekrus, pincetter, kammar, en borste, örslev, salvspadar, ett åderlåtningsjärn, en trästicka, och delar av ett bastugolv får en könsneutral tolkning och koppling eftersom fokuset hamnar på föremålen snarare än de som använt dem.

Det finns även en monter med temat tro och magi som bland annat innehåller ett träkors, ett läderband med kors, en träskål med inristat pentagram, runstickor med magiska inskriptioner, och en Fetisch. Denna monter får en till största delen könsneutral koppling eftersom främsta fokus är på själva föremålen och inte vem som använde dem, förutom ett blyband med ett mansnamn inristat

och ett sänke med koppling till guden Oden. I en del av utställningen finns temat kyrkan och två montrar med bland annat primklockor, en oljelampa, svarvad kalk, en ljusstake, och en dörringhållare, har en stark fokus på själva föremålen som fynd vid olika kyrkor och får därmed ett könsneutral uttryck. Även en monter med ett vigvattenkärl från 1100-talet får en könsneutral koppling eftersom fokuset hamnar på själva föremålet och inte vad den använts till eller av vem. Som fortsättning på temat kyrkan finns en monter med bland annat målat fönsterglas från kyrkor, ett benkors, en oblatsked, en kopparplatta med emaljdekorer, och en kalendersticka, som får en könsneutral koppling eftersom fokuset är på själva föremålen och inte vem som använde dem. Tema kyrkan fortsätter i två montrar med bland annat glaserat golvtegel, del av piscina, flera bokbeslag, ett bläckhorn, en nyckelknippa, lässten, fragment av resealtare, en radbandspärkla, infattningssten, och ett kors. Dessa får även de en könsneutral fokus eftersom montrarna lägger fokus på själva föremålen.

På temat stad och landsbygd finns en text som handlar om hur medeltidsstaden bestod av gårdar och odlingar och hur viktigt samspelet med landsbygdens bönder var för råvaror och livsmedel. Denna text kan tolkas som könsneutral eftersom fokus snarare är på själva samhället, stadens utseende och vad som odlades och inga specifika kön nämns i texten. Samma tolkning kan göras på en text med temat pandemier och klimatkriser som handlar om digerdöden och den svält och massdöd som klimatförändringarna skapade, då texten inte nämner specifika kön utan fokuserar på de olika katastroferna som drabbade befolkningen allmänt. Även temat djur har en text som har en könsneutral fokus, då den främst handlar om hur människorna (utan att nämna specifika kön) levde tillsammans med djuren i staden. I en tillhörande monter med en könsneutral fokus främst på själva föremålen, finns bland annat ben och kranium från olika djur, hästskor, vidjor, en skära, en kratta, en träspade, och en betsel detalj. På temat flytta, finns en text som berättar om att flytta från sitt hus under medeltiden och frågar besökaren om denne hade fått plats med sina föremål och liv i vagnen som skylten sitter på. Texten får en könsneutral tolkning eftersom inget specifikt kön nämns och texten främst fokuserar allmänt på själva flytten. Det finns även en monter med bland annat krus, en trefotsgröta, kanonkolor, ett fat, en ölhane, och en kanon, där fokuset främst är på själva föremålen vilket ger ett könsneutral uttryck.

4.2.4 Kort sammanfattande jämförelse

I utställningen finns männen med i fler montrar och texter än kvinnorna, och männen dyker upp i teman så som krig och vapen, religion, magi och tro, pengar, handel, hantverk, kärlek, underhållning och musik, kläder, fåfånga, sjukdomar och läkekonst, jakt, makt och politik, hygien, och döden. Kvinnorna finns också med i en del teman i utställningen så som rättigheter, kärlek och giftermål, underhållning, hantverk, kläder, tygtillverkning, mat, hemmet, sjukdomar och läkekonst, hygien, magi och tro, religion, och döden. Det finns i utställningen en hel del teman där både männen och kvinnorna syns olika mycket tillsammans och en del teman där de syns ensamma. Dessutom finns det en del könsneutrala texter och montrar där fokus främst är på monterns föremål och inte vem som kan ha använt dem. Exempelvis teman som hemmets inredning, medeltidens skor, konstruktion av byggnader, klimatkriser och pandemier, och montrar med kyrkliga föremål.

4.3 Västergötlands Museum: Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid

På Västergötlands Museum har endast en utställning valts ut för analys som kallas för "Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid" (Västergötlands Museum u.å.). För att ta sig till utställningen går besökaren förbi receptionen rakt fram och en bit till vänster med ryggen mot ingången, och sedan upp för en trappa till vänster. Utställningen Mellan Is och Eld handlar om forntiden i Västergötland och invigdes år 2012 på Västergötlands Museum (Västergötlands Museum u.å.; Ylva Nilson personlig kommunikation 1, 17 februari 2022). På museets hemsida går det att läsa att utställningen berättar om de första människorna och om hur samhällen och landskap förändrades (Västergötlands Museum u.å. a). Det första som möter besökaren precis vid trappan som leder upp till utställningen är en stor skylt som introducerar besökaren till utställningen och vad de vill berätta om. När besökaren kommer upp för trappan möts besökaren av en liten del av utställningen som har blått golv och blåa bänkar med montrar och en stor vägg med en bild som föreställer snötäckt mark och ett hav. En text har rubriken "Ishav" och handlar om hur området för längesedan var täckt av ett iskallt hav och is och att det fanns gott om djur och fisk. I montrarna finns bland annat stora kotor och kranieben från blåval eller sillval och en mindre kota från vitval, som alla är 11 000 år gamla. En text berättar om benen i montrarna och berättar även om hur ben har hittats från olika valar och sälar på slätterna runt Skara och Vara. Bredvid finns även en text som berättar att det funnits många istider genom jordens historia och att däremellan har det varit varmare perioder.

*Figur 12 & 13 Interiörbilder för första rummet i "Mellan Is och Eld"
Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022*

Det blåa temat fortsätter in i en liten hörna med några planscher med ett målat landskap och en familj där en kvinna jagar och en man sitter med ett barn i knät. På planschen ställs frågor om vem som jagade, vem som skapade kläderna, vem som tog hand om barnen, och vad som avgjorde vem som gjorde vad. I mitten av denna lilla hörna finns ett ovalt blått bord med montrar och texter i och konturerna av en sjö, ovanför hänger en text som berättar hur det funnits förutsättningar för ett gott liv vid Hornborgasjöns stränder ända sedan inlandsisen försvann och att de första människorna dök upp här för 10 000 år sedan. Texten berättar även om hur grupperna som höll till där flyttade runt säsongvis utifrån hur tillgångarna till mat och råvaror varierade. I en monter på bordet finns flera olika flintbitar och olika flintverktyg, och texten ovanför beskriver hur olika redskap har använts för tillverkning av föremål i trä, ben, och horn. Texten bredvid beskriver hur försörjning skedde genom fiske och jakt, och vanliga fynd runt Hornborgasjön är pilspetsar och olika yxor. I två tillhörande

montrar finns bland annat knackstenar, flintspetsar, och yxor i olika stenmaterial. Ännu en på bordet beskriver hur de flesta föremålen som arkeologerna hittar från ”denna tiden” (troligtvis syftar texten på tiden för 10 000 år sedan då de första människorna kom till Hornborgasjön) är skapade av sten och flinta. I tillhörande monter finns bland annat föremål i flinta, bergkristall, ben, och annan sten. Den sista texten på bordet berättar om Almeöboplatsen vid Hornborgasjön och vad fynden kan berätta om aktiviteter på platsen. I tillhörande monter finns bland annat olika flintredskap så som yxor, sticklar, spån, kärnor, pilspetsar, och lancetter med mera.

I samma blåa hörna en bit från bordet hänger en textskylt som handlar om att ett människokranium hittades i Axvall som var 10 000 år gammalt och det äldsta spåret av människan i Västergötland. I montern bredvid visas detta människokranium upp tillsammans med lancettpilar, en skivvyxa, och två flintkärnor. Bredvid montern berättare en tillhörande text mer fakta om kraniet som kom från en 40-årig man med slitna tänder, och texten berättar även om de djur och fiskar som människorna fångade för att överleva. Sedan kommer besökaren ut till en del av utställningen med gult tema, och till vänster finns en gul vägg full med 16 olika montrar full med flintyxor och andra flintföremål. Det hänger en text vid sidan om monterväggen med titeln ”Bönder” som handlar om att det finns spår överallt i landskapet efter de första bönderna, och genom att kontrollera större områden kunde fler djur hållas, en social skillnad skapades. Intill denna vägg med montrar finns en text som handlar om hur boskapsskötsel, byggande av större långhus, och åkerbruk krävde nya redskap. Texten ta bland annat upp yxan för skogsröjning, flintskäror för att slakta och skörda, keramik gav kärl att förvara mat i, och ull från får ledde till tillverkning av tyger. Under denna text finns ännu en, som handlar om att boskapsskötseln var viktigast för de första bönderna och texten berättar även om de olika djuren man höll. Under den gula monterväggen finns en grå konstruktion där det går att krypa in, och på konstruktionens högra sida finns en monter med ett skelett i som går att titta på både genom att krypa in i konstruktionen eller genom att böja sig ner och titta utifrån. En tillhörande text sitter vid sidan om montern och handlar om gånggrifter, och berättar att skelettet i montern kom från en kvinna som dött i 40-50-årsåldern. Ännu en text bredvid den förra berättar mer fakta om gånggrifter och att det hittats bärnstenspärlor, pärlor av djurtänder, sönderslagen keramik, trasiga yxor, och bränd flinta i och nära gånggrifterna. I montern bredvid denna text finns bland annat föremål som kan tolkas vara ben, bärnsten, yxor, och keramikskärvor med mera.

*Figur 14 & 15 Interiörbilder för andra rummet i ”Mellan Is och Eld”
Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022*

Om besökaren står med ryggen mot den grå konstruktionen och den gula monterväggen finns det en liten monter fullproppad med spjutspetsar, yxor, skäror, pilspetsar och andra flint- och stenföremål. Bredvid står en text som handlar om hur det samtidigt som de första bönderna kom fanns andra grupper som fortsatte att livnära sig genom fiske och jakt och texten berättar om de olika fynden som hittats i Västergötland. Bredvid finns en monter full med redskap, vapen, smycken, och andra typer av föremål i brons. Tillhörande text handlar om hur bronset skapades genom att blanda tenn och koppar, och föremålen dekorerades ofta med olika mönster. Texten berättar också att även om bronset fanns var flinta, ben, och sten fortfarande de viktigaste redskapsmaterialen under hela bronsåldern. Nu kommer besökaren fram till en ingång till ett rum full av bronsköldar, och ingången har en stor gul ifylld cirkel ovanför. Vid sidan om ingången sitter en skylt med titeln "Bronsets tid" som handlar om hur koppar blandat med tenn gav namn åt bronsåldern, att de första bronsföremålen i Västergötland dök upp för 4000 år sedan, för de som hade råd gjordes lyxföremål i metall, och skillnaderna mellan människorna blev tydligare.

I rummet med bronsköldar är det mörkt med ett antal lampor riktade mot sköldarna och texterna, och utöver de tio sköldarna finns även andra bronsföremål bland annat fyra halsringar, ett spänne, en bältekupa, och två bälteskålar. Den första texten i rummet handlar om att smida i brons och om tillverkningen av bronsköldarna. Bredvid de mindre bronsföremålen som finns i samma monter som sköldarna finns en text som handlar om offerfynd från bronsåldern dess innehåll. Texten spekulerar också kring vem man offrade till och beskriver ett offerfynd som hittades i Senäte på Kållandsö (de utställda mindre föremålen). Intill en av bronsköldarna finns en text som handlar om hur en bonde i Fröslunda på Kålland upptäcker flera bronsköldar i jorden, och hur dessa tunna sköldar har använts i rituella sammanhangs snarare än i strid. Ännu en text vid en annan sköld berättar om hur bronsåldersinvånarna på Kålland var boskapsskötande bönder, att de deltog i fjärrhandel och gåvoutbyte, och att man på den tiden började kremra sina döda. I montern hänger även en skylt som handlar om Hallstattkulturen under Europas bronsålder, och hur hallstattvarorna spreds till Norden genom handel.

Den sista texten i denna del handlar om hur Fröslundasköldarna sänktes i vattnet som ett offer och att det offrades föremål så som yxor, kvinnosmycken, och annat i mossar och vattendrag under hela bronsåldern. Sedan kommer besökaren in till ett rum med en stor tv-skärm och två rader av tygklädda stolar, och genom att klicka på olika knappar kan besökaren välja olika filmer/dokumentärer på 16-30 minuter att titta på. Bland annat en dramatiserad berättelse om fröslundasköldarna, en dokumentär om fröslundasköldarnas upphittande, en dokumentär om utgrävningarna i Varnhem, en dokumentär specifikt om utgrävningen av Varnhems kyrkoruin och kristna gravar, en dokumentär om Birger Jarl och hans grav, och till sist en dokumentär om Magnus Ladulås och hans grav.

*Figur 16 & 17 Interiörbilder för bronsköldrummet respektive filmrummet i "Mellan Is och Eld"
Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022*

För att fortsätta igenom utställningen måste besökaren gå tillbaka ut ur filmrummet och igenom rummet med bronssköldarna, och besökaren bemöts då av en del av utställningen med rött golv. Det första som besökaren möter är en plansch med målade figurer och en dikt som ställer frågor om kärlek, om vem man får bli kär i, om det fanns samkönade par, och så vidare, troligtvis för att få besökaren att fundera. En text med titeln "Järnålderns byar" möter besökaren som handlar om hur jordbruket blev intensivt för ca 2000 år sedan och hur landskapet då blev organiserat. Under texten finns en stor modell över ett sådant landskap och två textskyltar om järnåldersbyn och boplatser Esketorp som arkeologer grävt fram, vad som hittades där. I samma del finns en monter med flera sländtrissor och en text som beskriver att det kan hittas vävtyngder på boplatser, hur de användes, och vad trissorerna var gjorda av. I en monter bredvid finns bland annat ett antal järnspikar och nycklar och texten intill beskriver att det ofta finns nycklar i gravar, speciellt kvinnogravar, och vad nycklarna betydde. Texten beskriver även att spikarna i montern är ett exempel på sådant material som oftast finns kvar efter husbyggen till skillnad från träkonstruktionerna. Besökaren stöter också på en monter med brynen i skiffer och knivar i järn. Tillhörande text förklarar att de var vanliga vardagsredskap som ofta fick följa med i järnålderns gravar. Bredvid finns ännu en monter med skörbränd sten och vad som utifrån tillhörande text tolkas vara eldslagningsstenar och eldstål i metall. Tillhörande text handlar om hur skörbränd sten är ett vanligt boplatssfynd och kan ha använts i kokgropar. Texten handlar också om hur man använde sig av eldslagningsstenar och eldstål för att tända eldar.

Figur 18 Interiörbild för järnåldersrummet i "Mellan Is och Eld"
 Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022

Vid en lite större monter med olika keramik- och lerfragment och mindre keramikkrärl finns det två texter. Den ena texten handlar om att samhället byggde på självhushåll och överflödet för vissa ökade, vilket ledde till nya behov och ett utrymme för fler specialister så som smeder. Den andra texten vid montern handlar om hur man sällan hittar hela föremål vid en utgrävning och det mesta är fragment och sådant som blev avfall och skräp, och många material bryts ner. Bredvid finns en monter med ett keramikkrärl med dekor och olika fragment. Texten intill handlar om kärlet som hittats på en boplatser i Segerstorp i Skövde, om tolkningar kring kärlet, och om att keramiken från boplatserna varierade i storlek och form. I ännu en monter finns en malsten, en skära i järn, och mindre stenar att krossa sädeskorn mot malstenen med. Tillhörande text berättar om malstenen, hur en malsten användes, och om de sädeslag som odlades under järnåldern. Bredvid en monter full av olika djurben finns en text som handlar om att mat- och slaktavfall i form av djurben hittas ofta på

järnålderns boplatser och att de visar vad för kött man åt och vad för boskap man hade. En bit längre in på denna del av utställningen finns en monter full med fragment från järnugnar, slagg och liknande och bredvid finns tre små lådor med rödjord. Texten intill berättar om framställningen av järn och vad som skapades, tillsammans med en liten skärm som spelar upp ett bildspel med kortfattad information om skapandet av järn. Här finns även en plansch med olika figurer målade på och ett gäng frågor om hur man såg på funktionsförmågor, handikapp, och en fråga om hur man behandlas om ens kropp är annorlunda.

Sedan kommer besökaren in i näst sista delen av utställningen som kan tolkas ha temat döden, bland annat finns en plansch med tecknande figurer som sörjer och frågor om när man började begrava, och frågor om sorgen. Det finns även en monter med ett kvinnoskelett och en målad bild på hur hon kunde ha sett ut. Det finns en text som handlar om hur romarrikets föremål importerades till Västergötland och hur överklassens kvinnors dräktmode förändrades. Bredvid är en text som handlar om hur kvinnan i graven (montern) tillhörde denna överklass och hur hon begravdes. Texten berättar även om hur att de flesta brändes fortfarande men en liten del ur samhällets elit begravdes utan kremering. På andra sidan om dessa texter finns en monter med ett människokranium och två höftleder. Texten intill informerar om en mans dödsorsak och skallen i montern, och om en annan äldre man med höftledsartros som kan ses på ena höftleden i montern. Bredvid finns en monter med två lårben och en text som berättar om kroppslängden under olika tider och under järnåldern. Ännu en monter har brända benfragment från småbarn och bäbisar och tillhörande text pratar om de stora brandgravfälten, barnadödligheten, och medellivslängden för 2000 år sedan.

Det finns också en monter full med fragment av brända människoben och djurben, och tillhörande text berättar om kremeringen, det som går att tolka från benfragmenten, och att det ofta påträffas djurben i många gravar. Längst in i denna del av utställningen finns en textskylt med titeln "Dödens eld" som handlar om att de döda oftast brändes under järnåldern och benen samlades i en urna som begravdes i jorden. Under denna text finns en monter full med keramikkarl, metallskäror, och benfragment, och tillhörande text handlar om begravningsätten med brända ben i en urna och olika typer av gravgåvor. I golvet kan besökaren se sju små monstrar med keramikurnor fyllda med benfragment. I en monter i samma rum finns bland annat ett svärd, delar av en sköld, en kniv, och en spjutspets, som enligt en text bredvid hittats i en mans grav i form av en dommarring i Älgårås. Ännu en monter bemöter besökaren och den är full av korsformiga spännen, hästbeslag, en armring, olika formade spännen, hårnålar, pärlor av olika material, fibulor, och liknande. Tillhörande text berättar om dessa föremål och var de hittats.

Figur 19 Interiörbild för rummet med tema döden i "Mellan Is och Eld"
Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022

Figur 20 Interiörbild för det sista rummet i "Mellan Is och Eld"
 Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022

Nu kommer besökaren in i utställningens sista rum med ett blått tema, och det första som möter besökaren är en vägg med bilder på olika runstenar och en text som berättar om Sparlösa stenen och dess runor och bilder. På andra väggen står en mängd olika forntida namn och en text som berättar om de olika namn som går att läsa på runstenarna. Besökaren bemöts också i rummet av en textskylt med titeln "Kristna vikingar" som handlar om hur människorna mötte kristendomen redan på 900-talet och att områdets spår efter vikingatiden är annorlunda jämfört med andra delar av Sverige. Sedan finns det ett antal montrar med föremål och en tillhörande text som berättar om dem, och den första montern är en amulett av röd täljsten och texten berättar om hur den hittades och om dess utseende. I andra montern finns några krucifix med figurer på och texten berättar om hur de hittades och hur det kom till museet. Den tredje montern har en metallnyckel, och texten berättar om hur kvinnan fick nyckeln som ett bevis för hennes status och ansvar för hushållet. Ännu en monter innehåller en spetsig pryl i metall som enligt tillhörande text tolkats på olika sätt, bland annat som en pekare som användes för att följa textraderna i en mässbok. Till sist bemöts besökaren av en plansch med målade figurer och frågor om makt, status, och demokrati. (ovanstående stycken är baserat på författarens observationer och besök på utställningen 17/2 2022)

4.3.1 Männens plats i utställningen

En stor del av utställningens montrar och texter kan tolkas ha ett mer könsneutralt uttryck med fokus på allmänt berättande om forntidshistorien utan att nämna specifika kön och på själva föremålen som ställts ut. Männerna kommer i fokus bland annat när ben eller andra skelettdelar har ställts ut eller när vissa planscher har tecknade manliga figurer med. Den första planschen i utställningen ställer frågor om vem som jagade, sydde kläder och andra sysslor, och männen syns på planschen som en tecknad man som tar hand om barnen medan den tecknade kvinnan har jagat. Ännu en plansch handlar om frågor om kärlek av olika slag på forntiden och männen är representerade som två tecknade manliga figurer som håller om varandra. Det finns även en plansch med temat döden och sorgen där männen finns med som en tecknad man (och kvinna) som sörjer en person som dött. Den sista planschen i utställningen handlar om frågor om makt och status, och männen hamnar i fokus genom de tecknade manliga figurerna på planschen.

I en monter med ett kranium från en 40-årig man finns även flintkärnor, en yxa, och lancettpilar som även de får en manlig koppling i och med att de ligger i samma monter som kraniet. Tillhörande text berättar om kraniet och hur människorna jagade och samlade mat för att överleva, och får en manlig koppling i och med fokuset på mannens kranium. Det finns även en text som handlar om fyndet av ett människokranium, och vad analyser av det kan berätta om människorna på

fortiden. Även om själva texten inte nämner specifika kön får den en manlig koppling genom att den kan tolkas höra ihop med den montern som innehåller en manlig skalle och texten som handlar om denna man eftersom den hänger bredvid dem. I utställningen finns männen med även i en text som handlar om bronsålderskulturer i Europa och handeln med Norden genom berättandet om krigarens roll i samhället och krigaren får ett manligt kön. Detta gör att en annan text i samma rum som handlar om bronsålderns offerande av föremål och sköldarnas användande får en liten manlig koppling genom nämnandet av krigare. I utställningen finns ännu en monter med ett kranium och höftben som enligt tillhörande text tillhört två olika män, vilket ger en manlig koppling till montern. I en annan monter finns två lårben och männen är representerade i det som är från en man, och texten berättar om kroppslängden under olika historiska perioder med fokus på forntiden. Bredvid finns en text om barnadödlighet och döden i allmänhet, männen finns med i texten genom nämnandet att en högre andel män överlevde till äldre åldrar än kvinnor. Som fortsättning på temat döden finns även en text om en domarring där en vapengrav hittades. Männen finns med i texten genom nämnandet att de brända benen i domarringen var från en vuxen man. Detta gör att tillhörande monter med de olika vapnen som fanns i graven får en manlig koppling.

Männen dyker även upp i en text om runstenar genom bland annat nämnandet av namn som Tor och Tore, och genom nämnandet att några söner reste en sten till sin mors minne. Männen hamnar också i fokus i en monter med några krucifix då tillhörande text berättar om Anders Svensson som hittade ett av dem och om Kristusfigurerna på krucifixen. I en annan monter finns en liten pekare, och textens berättande om den och om biskopar och präster ger både texten och montern en manlig koppling. I många av filmerna som besökaren kan se i utställningens filmrum är både män och kvinnor med, men det finns några som har en större fokus på männen, bland annat de om Birgel Magnusson respektive Magnus Ladulås. Det finns en text i utställningen som berättar om bondens upphittande av ett stort antal bronsköldar och även om bondens kön inte nämns kan texten få en manlig koppling eftersom det i utställningen finns en film om sköldarnas upphittande där bonden, som är en man, berättar om det.

4.3.2 Kvinnornas plats i utställningen

Det mesta i utställningen gällande texter och montrar har ett uttryck och fokus som kan tolkas vara mer könsneutralt. Kvinnorna finns med i utställningen främst när det handlar om montrar och texter om skelett som könsbestämts, andra skelettdelar, och kvinnliga tecknade figurer på planscher. Ett exempel på en sådan plansch är en där den tecknade kvinnan har jagat och mannen sitter med barnen, och planschen frågar sig vem vad det som utförde de olika sysslorna och aktiviteterna. I en annan plansch ställs frågor om olika typer av kärlek på forntiden och kvinnorna syns som en tecknad kvinna som ser på när två tecknade män omfamnar varandra. Ännu en plansch är en som handlar om handikapp och funktionshinder på forntiden, och kvinnorna syns bland annat genom en tecknad kvinna med käpp. Bredvid föregående plansch finns ännu en som handlar om de döda och sorgen, och där finns kvinnorna representerade genom en tecknad kvinna (och en man) som sörjer en död person.

I utställningen syns kvinnorna bland annat genom en text som berättar om gånggrifter och ett kvinnoskelett som hittats och det som kan tolkas från skelettet. Bredvid texten finns en monter med det kvinnoskelett som texten berättar om, vilket ger både texten och montern en kvinnlig koppling. Ännu en monter med föremål som får en kvinnlig koppling är en med ett offerfynd av bälteskålar, halsringar, ett spänne, och en bältekupa. Den kvinnliga kopplingen skapas genom att tillhörande text berättar om fynden och att bronsålderns offerfynd oftast innehåller kvinnosmycken. Dessutom berättar texten om att offra och om gudinnor som kanske offret var till. Kvinnorna nämns kort genom nämnandet av kvinnosmycken i en text om bronsköldarnas användande och offerandet av olika föremål under bronsåldern. I en annan text som handlar om en bonde som hittat bronsköldar i

sin åker dyker kvinnorna upp genom nämmandet av sköldarna kanske offrats till en solgudinna. Kvinnorna dyker även upp i utställningen genom en monter med nycklar, järnspikar och andra metallföremål, eftersom tillhörande text beskriver att nycklar var en symbol för huset härskarinnan och ofta följde med kvinnorna i graven. Kvinnorna finns även med i utställningen i en text som handlar om kvinnornas dräktmode i västgötska överklassen och romarrikets påverkan genom importföremål. Kvinnorna representeras även genom en monter med ett kvinnoskelett och en text som berättar om kvinnan och begravningsskick. I montern finns även spännen som enligt tillhörande text hållit ihop dräkten, ett halsband, och en hårnål. I en annan monter finns två lårben, varav ett är från en kvinna och tillhörande text berättar om kroppslängderna på forntiden. Ännu en text handlar om döden och barnadödlighet, och kvinnorna representeras i texten genom att besökaren får veta att många kvinnor dog under fertil ålder.

Kvinnorna dyker kort upp i en text om runstenar genom namnet Tora och nämmandet att några söner reste en sten i minne av sin mor vid namnet Oluv. Kvinnorna är med på ett hörn men inte i fokus i en text om några krucifix som finns i tillhörande monter, genom nämmandet av att den bedjande Maria är med på ett av krucifixen. Kvinnorna är starkt i fokus i en text som handlar om hur kvinnan fick nycklarna till huset och hennes arbetsuppgifter och ansvar i hushållet. Tillhörande monter med en nyckel får då en kvinnlig koppling på grund av textens stora fokus på kvinnorna. Kvinnorna får även plats i en del av filmerna som besökare kan titta på i filmrummet, bland annat i en film om de kristna vikingarna i Varnhem där kvinnan Kata är med.

4.3.3 Könsneutrala observationer

I utställningen finns det en hel del texter som kan tolkas som mer eller mindre könsneutralt skrivet och montrar där fokuset är på själva föremålen istället för vem (och vilket kön) som använt dem. Det första exemplet är den text som i början av utställningen välkomnar besökaren och kortfattat berättar om forntiden och de första människorna utan att nämna ett specifikt kön. I utställningens början finns också tre Montrar med benkotor och ett kranieben från stora valar, och tillhörande text berättar om hur ben från olika valar och sälar har hittats i leran i Vara och Skara. Både montrarna och texten får en könsneutral koppling eftersom fokuset främst ligger på djurbenen. Bredvid finns ännu en text med könsneutral fokus som handlar om klimatet, istiderna, och inlandsisen som länge täckte Skandinavien innan den började smälta. Även denna text får en tolkning som är könsneutral eftersom fokuset inte är på människorna utan naturen och klimatet. Samma tolkning kan appliceras på en text som handlar om hur området täcktes av hav och is för längesedan och att det fanns gott om fisk och djur att jaga, då texten inte benämner specifika kön och människor. I utställningen finns även en text som handlar om bronsåldern med fokus på själva metallen och bronsföremål, vilket ger texten ett könsneutral uttryck eftersom inget specifikt kön nämns. En könsneutral tolkning kan även göras på en text som handlar om knivar som redskap och som gravgåvor och tillhörande monter med bitar av knivar i. Även en text som handlar om användningen av eld och de föremål som behövdes då kan tolkas som könsneutral i och med dess fokus på föremålen och elden. Samma kan appliceras på tillhörande monter med skörbränd sten, eldstål, och eldslagningsstenar.

Ännu en text som har ett könsneutralt uttryck är en som handlar om Hornborgasjön, den rika tillgången av vilt och fisk, och de grupper som bosatte sig där säsongvis. På temat redskap finns en monter med olika flintredskap och en text som berättar om de olika redskapen och deras användning. Montern och texten får ett könsneutralt uttryck eftersom fokuset främst är på föremålen och inte vem som använde dem. Temat redskap fortsätter i två montrar med yxor, knackstenar, flintspetsar, och liknande redskap, och bredvid finns även en text som berättar om föremålen i montern. Även dessa två montrar och text kan tolkas som könsneutrala i och med att fokus främst är på själva föremålen och inget specifikt kön har tilldelats användningen av redskapen. Temat redskap fortsätter med en monter som innehåller ett antal redskap och föremål i olika material så som

bergkristall, ben, trä, och olika sorters sten. Tillhörande text handlar om de olika material som föremål tillverkades av förr, och både montern och texten kan tolkas som könsneutrala eftersom fokus ligger på själva föremålen och materialet och inte människorna som använde dem. Tema redskap och fynd fortsätter i en text som handlar om att det fanns människogrupper som fortsatte leva på fiske och jakt vid sidan om de första bönderna. Texten lägger fokus på de olika fynden som hittats efter dessa grupper vilket ger en könsneutral tolkning till texten. Även tillhörande monter som innehåller föremål så som pilspetsar, yxor, skärar, dolkar, och andra redskap, kan tolkas som könsneutral. Ännu en text med temat redskap och föremål är en som handlar om bronsgjutning och bronsföremål, och det finns även en tillhörande monter full med olika bronsvapen, redskap, och bronsmycken. Både montern och texten kan tolkas som könsneutrala eftersom fokuset är på själva föremålen och bronsgjutningen och inte på människorna som skapade och använde dem.

Sedan kommer en text med temat boplats som handlar om Almeöboplatsen vid Hornborgasjön och vad fynden kan berätta om platsen och livet där. I tillhörande monter finns bland annat pilspetsar, yxor, spån, kärnor, och andra redskap, och både texten och montern kan tolkas som könsneutrala eftersom fokuset är på själva boplatsen, fynden, och människorna i allmänhet snarare än ett specifikt kön. Temat boplats finns även i en text som handlar om järnålderns boplatser och hur de såg ut, och eftersom fokus främst är på boplatserna och inte människorna som bodde där får texten en könsneutral koppling. Detta kan även appliceras på två texter om boplatsen Esketorp, eftersom fokus främst ligger på boplatsens läge, utseende, landskapet, och livet där i allmänhet och inte på människorna. I utställningen finns en monter full av vävtyngder och sländtrissor, och tillhörande monter berättar om hur dessa kan hittas på boplatser och vad de användes till. Både texten och montern får ett könsneutralt uttryck eftersom fokus har lagts på själva föremålen och deras funktion snarare än de som använt dem. En annan text handlar om hur överflödet för vissa ökade, och hur folk fick fler föremål vilket går att se i gravarna men inte på boplatserna där det tycks ha städats. Texten får en könsneutral fokus eftersom den främst handlar om föremålen och människorna i allmänhet. Bredvid finns en text som handlar om hur det oftast hittas fragment av olika föremål som bevarats snarare än hela och i tillhörande monter finns en hel del olika keramikskärvar och andra föremålsfragment. Även denna monter och text kan tolkas som könsneutrala eftersom fokus är på själva föremålen. Ännu en text med temat föremål är en som handlar om olika föremål från järnåldern som hittats och som visas i tillhörande monter bredvid, bland annat hårnålar, fibulor, pärlor i olika material, hängsmycken, och olika formade spännen. I och med det stora fokuset på själva föremålen och inte människorna som hade dem kan montern och texten tolkas som könsneutrala.

I utställningen finns också en stor vägg med flera montrar full med olika flintföremål och yxor, och eftersom fokuset hamnar på själva föremålen i montern har de ett könsneutralt uttryck. På temat jordbruk finns en text som handlar om forntidens boskapsskötsel, åkerbruk, och de nya redskap som behövdes. Alltså är även denna text könsneutral eftersom fokuset läggs på redskapen och aktiviteterna snarare än människorna själva. Bredvid finns en annan text även den med jordbrukstema, som handlar om hur viktigt boskapsskötseln var. I och med dess fokus på boskapsskötseln i allmänhet utan att nämna specifika kön kan texten tolkas som könsneutral. Detta kan även appliceras på ännu en jordbrukstext som handlar om spåren i landskapet efter de första bönderna och hur maken över landskapet blev viktigt. Det finns också en text som handlar om bronsålderns boskapsskötande bönder, handel, och begravningsätt. Texten får ett könsneutralt uttryck eftersom det berättas om människorna och bronsålderslivet i allmänhet utan att nämna något specifikt kön.

Det finns även texter med temat metallgjutning, bland annat en som handlar om tillverkningen av tunna bronsköldar. Den texten kan tolkas som könsneutral eftersom även om smeden är med i

texten så nämns inte vilket kön smeden hade, och fokus läggs främst på själva tillverkningen av bronssköldarna. Ännu en text med temat metallgjutning är en som handlar om järnframställning och de verktyg som användes, och i tillhörande monter finns fragment från smältugnar, slagg, och liknande. På montern och texten kan en könsneutral tolkning göras eftersom fokuset främst är på föremålen, redskapen, och järnets skapandeprocess snarare än människorna. I en större monter finns ett antal bronssköldar och de kan tolkas ha en könsneutral koppling genom fokuset på själva sköldarna som egna föremål. En text som har stor fokus på föremål är en som handlar om keramik med speciell fokus på ett kärl som visas i tillhörande monter. I och med fokuset på keramik, dess utseende, och ett speciellt föremål får texten och montern en könsneutral tolkning. Ännu en text som kan tolkas som könsneutral är en som handlar om malstenar och skärar med speciell fokus på malstenen i tillhörande monter. I en annan monter finns en stor mängd olika djurben och tillhörande text berättar om hur sådant slakt- och matavfall kan berätta om vad folk åt och vilken boskap folk hade. Montern och texten har ett könsneutralt fokus eftersom inget specifikt kön nämns i texten.

Det finns en könsneutral text som har temat döden, som handlar om gånggrifterna och fynd som hittats vid dem. Även tillhörande monter bredvid kan tolkas som könsneutral eftersom fokuset är på monterns föremål som beskrivs i texten. Som fortsättning på temat döden finns en text som handlar om kremation, det som kan tolkas från benresterna som är kvar, och att även djurrester påträffas i många gravar. I tillhörande monter finns en hel del brända benrester. I både denna monter och texten finns ett könsneutralt uttryck eftersom fokuset ligger på djuren och kremationsprocessen snarare än människorna som kremerades. Det finns även en annan text om kremering och begravning som även den kan tolkas som könsneutral eftersom den inte tar upp något specifikt kön i sitt berättande om kremering. Vid en stor monter full av urnor, skärar, benrester, och andra mindre föremål finns en text med temat döden som handlar om järnålderns begravningssätt, kremering, och om gravgåvor. I texten nämns inga specifika kön vilket ger ett könsneutralt uttryck till både texten och montern som lägger fokus på själva begravningssätten, gravgåvorna, och föremålen i montern. Även de sju mindre montrarna i golvet med urnor och benrester får en könsneutral tolkning eftersom de inte specificerar något kön utan fokus läggs på själva föremålet.

Det finns även en text om Sparlösaastenen, dess historia, och dess runinskrift, och eftersom fokuset är främst på själva stenen kan den tolkas som könsneutral. I utställningen finns också en text om hur kristendomen kom till Västergötland under 900-talet och om kristna gravar, och eftersom fokus inte läggs på några specifika kön får texten ett könsneutralt uttryck. Det finns även en monter med en amulett i röd täljsten som en tillhörande text berättar om, och eftersom fokus är på själva föremålet i sig och inte vem som ägt det får montern och texten en könsneutral koppling.

4.3.4 Kort sammanfattande jämförelse

I denna utställning kan de flesta montrar och texter tolkas som mer könsneutrala men männen och kvinnorna dyker upp i en del montrar och texter också. Teman där männen är i fokus är bland annat döden och gravar, religion och tro, krigaren, runstenar, och i ett antal filmer där det handlar om makt och kungar. Kvinnorna finns med i utställningen i teman så som begravningssätt och döden, offrande till gudinnor, tro och religion, ansvar i hus och hem, dräktmodet och smycken, och runstenarna. De könsneutrala texterna och montrarna har teman så som allmän information om forntiden, klimatet och djuren i naturen, metallgjutning, redskapstemat, boplatstemat, jordbruk och boskapsskötsel, temat döden, och många texter och montrar har stor fokus på specifika föremål.

4.4 Historiska Museet: Vikingarnas Värld

På Historiska museet har utställningen ”Vikingarnas Värld” (Historiska Museet u.å. a) valts ut för att analyseras i uppsatsen. För att komma till utställningen går besökaren från ingången rakt fram mot ett rum som leder mot garderobsrummet och igenom det rakt fram är utställningen om vikingatiden. Denna utställning handlar om vikingatiden och invigdes sommaren 2021 (Bäckstedt 2021; Wignell 2021). På Historiska Museets hemsida går det att läsa att utställningen är runt tusen kvadratmeter stor med 2500 originalföremål och ett antal pröva-på-stationer för besökarna (Historiska Museet u.å. a). På hemsidan får besökaren också veta att det finns en digital version av utställningen där alla montrar och texter finns att utforska (Historiska Museet a; b). Dessutom berättar museets hemsida att perioden 750-1100 e.Kr. kallas för vikingatiden. I utställningen är världsträdet Yggdrasil i centrum och trädets rötter slingrar sig runt i utställningsrummet och markerar tio olika utställningsteman. Rummet är mörkt men upplyst vid montrarna och texterna. I utställningen har golvet olika färger för varje tema och en stor textskylt som introducerar temat till besökaren, varje text finns på både engelska och svenska. Varje monter är numrerat och har en egen skylt i form av en text på en datorskärm där besökaren kan välja att läsa texten och sedan klicka på bilder av monterns föremål för att läsa extra information om dem. Det första som besökaren möter innan det första temat i utställningen är texten ”Vikingarnas värld”, som välkomnar besökaren till utställningen och förklarar att besökaren kan lära sig om vikingatidens människor och deras värld. Det finns även en bänk att vila på och under välkomsttexten finns ett antal animerade figurer i vikingatida stil.

*Figur 21 Interiörbild för Gränslösa Möten i ”Vikingarnas Värld”
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022*

Den första delen av utställningen har temat ”Gränslösa Möten”, och den första texten som markerar utställningsdelens tema berättar om när vikingatiden var, berättar om kontakterna med omvärlden, och hur mötena med andra grupper inspirerade och skapade nya byggnadstekniker, dräktskick, ornamentik och annat i vikingatidens kultur. Besökaren möter sedan två montrar ovanpå varandra och den första är full av ringnålar, armringar, halsringar, ringspännen, nålar, mynt, beslag, kedjor, delar av skålar, hängen, och andra silverföremål. Den första monterns text berättar om de olika silverskatter som hittats på Gotland, skatternas innehåll, och olika tolkningar kring dessa nergrävda skatter. Den andra montern innehåller även del en hel del föremål så som ringnålar, pärlor, hängsmycken, bältesbeslag, mynthängen, flera hängen, och ett rundspänne. Tillhörande text berättar om en silverskatt från Vårby, hur den hittades på 1800-talet, och om dess innehåll. Bredvid finns den tredje montern som innehåller en mängd olika föremål, bland annat ett svärd, flera brakteater, ett hängsmycke, en glasbägare, fragment av sidentyg, flera pärlor, en ringnål, hängen, ett spänne, ett guldbleck till dosspännen, örhängen, ett fingerringsklack, och ovalspännen. Tillhörande text fokuserar på hur olika föremål kan tolkas på olika sätt, hur olika analyser och arkeologiska metoder kan åldersbestämma föremål och hjälpa en att förstå mer om dem. Nästa monter står bredvid och innehåller en pärluppsättning med olika mindre hängen, ett torshammarhänge, armbygglar, två

glasbägare, två korsformade hängen, ett fat, en kopp, en amuletring, och en armband. Tillhörande montertext berättar att de skriftliga källorna som handlar om vikingatiden skrevs ner flera hundra år efteråt, men det finns även samtida skildringar av exempelvis missionärer. Texten berättar även om vad föremålen kan berätta till skillnad från det skriftliga materialet och tar upp föremålen i montern som exempel.

Sedan kommer besökaren till monter nummer fem i temat ”Gränslösa Möten”, full med spjutspetsar, olika formade spännen, olika formade hängen, armband, spelpjäser, en smyckeskiva, krucifix och korsformade spännen, och ett sköldhandtagsbeslag. Texten intill montern berättar om att källorna om vikingatiden, både de arkeologiska och de skriftliga, måste analyseras, tolkas, och utvärderas. Texten berättar också om den tredje källan i form av runinskrifter på föremål och stenar, och fortsätter med fokus på vad olika föremål kan berätta om människorna, samhället, kulturen, och annat. Bredvid finns en till monter, full med föremål så som olika spännen, kärl, en glasbägare, tre uppsättningar av olika pärlor, armband, flera olika hängen, en ringnål, en knapp, ett viktod, en hink, mössprydnader, halsringar, och en fingerring. Tillhörande text handlar om begreppet viking, tolkningar om det, och dess betydelse, dessutom fokuserar texten på olika föremål i montern och deras ursprung från olika platser i världen. Den sista montern i den första utställningsdelen innehåller en buddhafigur, ett svärd, en kräkla, en flaska, flera olika hängen, en skopa, ett spänne, ristade och graverade fragment av ben- eller hornskivor från en grav, en hink i trä och metall, olika formade beslag, korsformigt spänne, och flera olika mynt. Tillhörande text handlar om hur vikingatiden som tidsepok begränsades skarpt till tiden mellan 793 och 1066 och hur detta inte stämmer och att det var en mycket längre tid. Dessutom berättar texten om hur monterns föremål vittnar om hur vikingatidens kultur skapades i mötet mellan nordmännen och många andra grupper, och genom handel. Bredvid monter nummer sju bemöts besökaren av en liten 3D-kopia av en statyett föreställande Buddha som besökaren kan känna på, och blindskrift plus vanlig skrift som berättar om den.

Den andra delen av utställningen har temat ”Släkt och Hierarki”, och den första texten handlar om hur samhället var hierarkiskt, trälarna, hur viktigt det var med släktrrelationerna, och hur begravningarna speglade den sociala tillhörigheten och statusen. I närheten av denna text finns en station där besökare kan skriva med runor på en magnetisk tavla och en text som berättar om runalfabetet, och hur det användes på olika föremål. Det finns även en ram där träklossar med bilder på går att snurra för att läsa om varje bilds föremål, och besökaren uppmanas att gissa. I denna del av utställningen finns det montrar som står för sig själva med en tillhörande text och montrar som är placerade inuti ett bord tillsammans med texterna. I ett av hörnen finns tre påsar som väger olika mycket och en text som uppmanar besökaren att lyfta på dem och känna på vikten. Texten beskriver också att straffet för att döda en människa var olika beroende på vem offret var och om den var fri eller ofri. Den första montern i denna del av utställningen innehåller två kranium, fragment av olika delar av skallen, kotor, och en del av ett lårben. Tillhörande text berättar om hur hårda levnadsvillkoren var för människorna, med många skador på skeletten och infektioner, och få som blev äldre än 60 år. Bredvid finns ännu en monter med vridkvarnar, flera fjättrar, halsjärn, och två yxor. Tillhörande text berättar om trälarna som var samhällets ofria och deras arbete och liv. En bit ifrån bordet med montrar finns en egen monter med ett antal olika små silverföremål och en text som berättar om olikheten inför lagen, att det kostade olika mycket silver beroende på om brottsoffret var fri eller inte och om offret var lokal eller från någon annanstans.

Figur 22 Interiörbild för Släkt och Hierarki i "Vikingarnas Värld"
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022

Besökaren bemöts sedan av en runsten med inristade runor och bilder innan nästa monter dyker upp med bland annat textilfragment, ett svärd, guldtråd, fragment från en vikbörs, olika mynt, ett mynthänge, olika vikter, pärlor, spelpjäser, olika formade spännen, en glasbägare, en bjällra, ett brickvävt band, spegelglas, söljor, ett nålhus, ett kors, ett torshammarhänge, två remändebeslag, en sköldbuckla, delar av hästbetsel, ringar, delar av utrustningen till en draghäst, sax, kniv, borrh, yxa, bryne, rasp, kil, hängbryne, hammare, eldslagningsflinta, eldstål, och olika järnprylar. Texten intill berättar om möten och utbytet av tjänster, varor, och idéer som skedde under vikingatiden, och om en grav som var full av olika föremål som påverkats av olika områden och stilar i världen både lokalt och från fjärran platser. I monterns text kan besökaren också läsa om runstenen bredvid montern. Bredvid nästa monter finns ännu en runsten som besökaren kan läsa om i monterns text. I montern finns bland annat hängkärl, en tatingerkanna, en nyckel, flera dräktspännen, en trattbägare, flera halsband, en kam, en amuletring, pärlspridare, en glättsten, och glättbräde. Tillhörande text handlar om föremålen som hittats i kvinnors gravar som speglar de aristokratiska och förmögna kvinnornas komplexa roller.

Därefter går besökaren tillbaka till bordet med montrar fast på andra sidan och där finns en monter med olika vapen och delar av en krigarrustning så som en yxa, ett svärd, spjutspetsar, pilspetsar, sköldbucklor, en stigbygel, ett bett, flera broddar, en vapenkniv, och ett knivslidebeslag. Tillhörande text berättar om krigarnas utrustning och vapen, deras roller i samhället och mytologin, och om olika gravar med krigarrustning och vapen. Bredvid på bordet finns en monter med en bjällra, massor med pärlor, en nyckel, ett hängbryne, flera spännen, delar av lerkärl, en ringnål, knivar, en bältesväska, en knapp, och mynthängen. Monterns text handlar om barnen på vikingatiden som ofta inte blev äldre än tio år, föremål som hittats i barngravar, och att de ofta var med och arbetade på gården. Montern och texten bredvid fortsätter på barntemat då texten handlar om hur unga flickor på Gotland som dog ofta begravdes med symboler, kläder, och med smycken som liknade de vuxna kvinnornas. Texten fokuserar på tolkningar kring detta fenomen och berättar om monterns föremål. Montern intill innehåller bland annat sländtrissor, olika spännen, pärlor, pärlspridare, en arming, en kniv, en ring, och vävbrickor.

På bordet finns det ännu en monter, denna full med olika nycklar, en figurin, och ett hänge. Intill montern berättar en text om husfrun, hennes ansvar, rättigheter, och hur nycklarna markerade kvinnans roll. Bredvid hittar besökaren en monter med ringspännen, flera knivar, en yxa, en kam, ett rekonstruerat bälte, och ett figurinhänge. Tillhörande text berättar om hur mansbilden i fornnordiska sagor och hur i verkligheten var de flesta bönder istället för krigare och deras

vardagsredskap och rättigheter som fria män. Den sista montern i denna del av utställningen innehåller spännen, ett nålhus, kedjor, en krok, och pärlor. Texten intill berättar med fokus på kvinnorna hur rikedom och makt visades upp genom dekoration på dräkterna. Intill finns även en 3D-kopia av ett ovalspänne som besökaren kan känna på och en text både vanlig och i blindskrift som berättar om spännet.

*Figur 23 Interiörbild för Gudomligt Hantverk i "Vikingarnas Värld"
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022*

Det tredje temat i utställningen kallas för "Gudomligt Hantverk" och den första texten besökaren möter handlar om de olika sorters hantverk som fanns under vikingatiden och de olika materialen som användes. I denna del finns också en dekorerad sten, som enligt den första monterns text är en gravhäll. Den första montern innehåller bland annat flera brakteater, mynt, mynthängen, spännen, och liknande. Tillhörande text berättar om hur vikingatidens hantverk tog föremål och omformade dem, och ger bland annat exemplet hur silvermynt och bältesbeslag till hängen blev en del av pärluppsättningar. Bredvid finns en monter med ett antal olika formade spännen och dekorerade föremål och en text som berättar hur möbler, föremål, och byggnader ofta smyckades med stiliserade djur och stilarna var olika beroende på vilket område det kom från.

Nästa monter som besökaren möter är en med flera olika spännen, en ringnål, ett svärd, en skål, en spjutspets, slipade linser, och en doppsko till svärdskada. Monterns text berättar om hantverket i guld och silver, arbetet som krävdes, arbetsmiljön, och de olika föremål som skapades. Nästa monter i denna del av utställningen har bland annat en tång, ugnfragment, yxor, ämnesjärn, en spjutspets, ett svärd, och ett blästermunstycke. Tillhörande text berättar om hur malm med järn blev till stål och vapen, hur arbetet gick till, smedernas ställning, och kopplingarna till smide inom mytologin. Bredvid finns en till text som handlar om vardagsföremål i trä och hur skickliga personer dekorerade träföremålen eller försåg dem med metallbeslag. Intill texten finns en tillhörande monter full med olika träföremål och metallföremål så som en hink, skålar, drakhuvuden i trä, laggband, ett fragment från träkärl, två metallmejslar, skavjärn, skedkniv, en skedborr, och en yxa.

I mitten av denna del av utställningen finns en stor monter med en verktygskista, flera sågar, yxa, skrapa, borrar, flera filer, flera hammare, flera lås, nycklar, släggor, flera städ, spikar, och andra verktyg i metall. Tillhörande text berättar om hur ett stort fynd gjordes vid ett grävningsarbete på Gotland då föremålen i montern hittades, en träkista med massor av olika verktyg, och texten berättar även om tolkningarna kring utrusningen, hantverkare, och dess öde. I denna delen av utställningen finns även en monter olika fragment av vävda textilier, vävda band, delar av dynor,

posamentknutar, nålar, sisare, sax, en glättsten, glättbräde, nystbricka, en vävkam, och vävbrickor. Monterns text berättar om vävning och textilhantverket, hur det gick till, och de föremål som användes. Bredvid denna monter och text finns en station där besökaren kan se hur de vävda band kunde ha sett ut när de var nya, känna på sådana kopior, få information hur de användes, känna på ull, dra ut lådor och läsa om hur brickvävning av band gick till, vad för olika material som användes, och hur färgning av tygerna gick till. Sedan kommer nästa monter full med olika kammar, nålar, spelbrickor, ringar, bitar av horn, städ, en ask, ett städ, selbågskrön, och en sälja. Tillhörande text berättar om hur föremål skapades av horn och djurben. Bredvid bemöts besökaren av den sista texten och montern, som handlar om silversmide och bronsgjutning, hur föremålen smyckades med djurornamentik, och att hantverket var omgärdat av olika ritualer. I tillhörande monter kan besökaren se bland annat drakhuvuden i metall, en spjutspets, ett svärd, gjutformar, spännen, flera barrar, en matris, och flera deglar. Intill montern finns en 3D-kopia av en gjutform som besökaren kan läsa om i blindskrift och vanlig text.

*Figur 24 Interiörbild för Midgård i "Vikingarnas Värld"
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022*

Den fjärde delen och temat i utställningen kallas "Midgård" och bemöter nu besökaren. Den första texten berättar om gårdens betydelse, mytologin kring Midgård där människorna bodde, jordbruket, och vardagslivet. Intill den första montern finns en bildsten som enligt monterns text kan ha varit en del av ett gravmonument. Texten berättar om bryggande av mjöd och öl, och olika ceremonier då det dracks. I tillhörande monter finns flera trattbägare, andra bägare i olika former och typer, fragment från glaskärl och olika bägare, och två kannor. Nästa text och monter handlar om gårdskomplexet Til, dess historia, och hur aristokratin strävade efter att manifesteras sina samhällspositioner. I montern som tillhör texten finns bland annat en slipad rund sten, en amulett, ett torshammarhänge, flera olika spännen, ett kors, flera beslag, flera sländtrissor, två amulethängen, en nyckel, vågstång, vågskål, ett mynthänge, flera mynt, flera dräktnålar, en del av en figurin, flera viktlod, pärlor, säljor, en doppsko, ett örhänge, och ett hänge. Nästa text och monter handlar om hur stora handelsplatser och nätverk växte fram i norra Europa, med exempel så som Sveriges Birka och liknande. Montern intill är full av olika kammar, olika spännen, en pärlspridare, flera pärlor, och ett keramikkärl. Sedan kommer besökaren till en monter med några skedar, kammar, pärlor, delar av skidor, ett svärd, ett bälte med sälja, en pilbåge, en doppsko, en börs, och två seitar. Texten intill berättar om norra Skandinaviens samiska urfolk, deras kultur, och handeln mellan folken i norr och i söder.

Besökaren står nu framför en stor husformad struktur med olika montrar och texter längsmed utsidan och insidan av strukturen. Inuti husstrukturen finns ännu en ”gissa föremålet” snurra med ett antal olika föremål och även en liten station där besökaren kan få lukta på vad ett vikingatida hem kunde lukta med mat, rök, och djur. Utanför husstrukturen finns en likadan luktstation fast med fokus på mat och kryddor från vikingatiden. Besökaren får även möjligheten att känna på en 3D-kopia av en kam tillsammans med en kort text i blindskrift. En av montrarna som sitter på husstrukturen är full av olika keramikkrärl och monterns text berättar om olika användningsområden, hur de skapades, och att det hittats krärl från många delar av världen i Skandinavien. Bredvid finns ännu en monter med bland annat olika spännen, flera mynt, en vågdosa, en sländtrissa, en amulettring, en nål, en kam, och ett runbleck. Tillhörande text handlar om runskriften och runorna under vikingatiden, hur det fungerade, och vad folk ristade på för material och föremål. Sedan kommer en monter med flera broddar, en ispick, islägg, och ett strålben från en grav. Monterns text berättar om hur vintern kunde vara långa och kalla, och hur folk använde isläggar och broddar för att ta sig fram. Bredvid finns det en till monter som innehåller flera kammar, delar av en spegel, en skål, pincetter, örslevar, eldstål, eldslagningsflinta, och ett eldstålsbeslag. Tillhörande text berättar om vad fynd från vikingatiden kan berätta om hygien och hur viktigt utseendet var.

Går besökaren in i husstrukturen finns en monter med ett kranium, halsband ringnålar, eldstål, hängbryne, olika spännen, en kedja, en bältesväska, och ett nålhus. Tillhörande text berättar att folk ofta smyckade sig för att se bra ut, spännen på bältet och dräkten var vanliga, och även vardagliga föremål var vackert smyckade. Bredvid finns en monter med flera nålar, nålhus, ett hängbryne, delar av en sko, yllvävnadsfragment, och linnevävnadsfragment. Denna monterns text handlar om hur det endast finns enstaka fragment eller trådar kvar av vikingatidens kläder, att ylle var ett vanligt tyg, och exklusiva dräkter påverkades av bysantinskt dräktmode. Ännu en monter i husstrukturen är en med flera olika sorters nycklar, ett bultlås, ett skrin, en dosa, och två askar. Montern har en text intill som handlar om att det var vanligt med stölder och viktigt att låsa om sig, och de olika typer av lås, askar/skrin, och nycklar som fanns. Nästa text besökaren bemöter fokuserar på de olika föremålen som användes till matlagning, och de olika matlagningsteknikerna som fanns. Tillhörande monter innehåller bland annat flera olika skedar, en stekpanna, glasbägare, ett skedblad, en stekgaffel, en kniv, två skålar, och en spatel. Bredvid bemöts besökaren av en monter med flera grytgafflar, skärning-kedjor, och en kittel, med en text intill som berättar om gårdarnas byggnader och deras konstruktion. Den sista texten inuti själva husstrukturen handlar om husens inredning, och hur välbeställda hem kunde ha vävda bonader med färgstarka motiv med ett fynd av en bonad som exempel. Denna text tillhör en monter med tre olika keramikkrärl.

Sedan går besökaren ut ur husstrukturen och bemöts av fler montrar på utsidan, varav en monter innehåller fiskekrokar, en harpun, flera lieblad, en ljuster, yxor, en sisare, skärar, en pilspets, och en Årderbill. Monterns text berättar att det krävdes mycket virke för skepp, hus, olika föremål, matlagning, och uppvärmning, vilket ledde till enorm avverkning av skogen. Dessutom handlar texten om jordbruket och de olika redskapen som behövdes på gården. Nästa text handlar om maten från vikingatiden, och vad analyser av rester och fynd kan visa gällande födan. Detta avspeglas i montern som innehåller fragment av krärl, gravbröd, brudbröd, och koproliter. Intill bemöts besökaren av en monter med flöjter, ett snurrben, och en lyra, vars tillhörande text handlar om musiken och musikinstrumenten på vikingatiden. Den sista montern i temat ”Midgård” innehåller flera amulettringar, fågelben, kohorn, en yxa, och ett skulderblad från en människa. Denna monterns text handlar om att tro och tradition var närvarande i vardagslivet, och olika fynd som kan kopplas till ritualer och tro.

Nu har besökaren kommit till den delen av utställningen som kallas ”Tro och Traditioner”, och den första texten handlar om att kristendomen ute i Europa och Skandinaviens fornnordiska tro påverkade människornas liv i Skandinavien, och att det ibland blev en religiös hybrid där båda religionerna blandades. I denna del av utställningen finns det en ställning med tråklossar där besökaren kan gissa på mytologiska karaktärer och sedan snurra på dem och läsa om dem. Det finns dessutom en skärm där besökaren kan zooma in på olika delar av Yggdrasil och läsa om gudar, gudinnor, vikingarnas tro om världen, världens skapelse, med mera. Det finns även en 3D-kopia av ett silverhänge som besökare kan känna på och under det en blindskrift och vanlig text som berättar om föremålet. Den första montern som besökaren möter är en med tre olika formade hängen och ett ovalspänne. Denna monters text handlar om hur kristna och fornnordiska föreställningar ofta blandades samman till hybrider vilket syns tydligt i utformningen av föremål och i skriftliga källor. Dessutom ger texten exempel på hur gamla och nya symboler blandades och föremål som fick nya innebörder. Bredvid finns en monter med ett dosformigt spänne och ett flertal fiskhuvudformiga hängen, och en text som även den handlar om denna blandning av föreställningar med fokus på de fiskhuvudformiga hängena som exempel. I nästa monter som besökaren bemöts av finns det flera olika spännen, ett hänge, en bit broderi, och ett textilfragment. Tillhörande text handlar om hur hjorten var en symbol för Kristus som har hittats på vikingatida spännen och som broderi på vikingatida textilier. Sedan fokuserar texten på att beskriva monterns föremål och tolka motiven. Bredvid finns ännu en monter med olika kors, flera mynt, en helgonbild, en marmorsten, och ett uppståndelseägg. Denna monters text handlar om att det tog lång tid innan kristendomen blev dominerande i Skandinavien och samtidigt fanns det olika kristna traditioner.

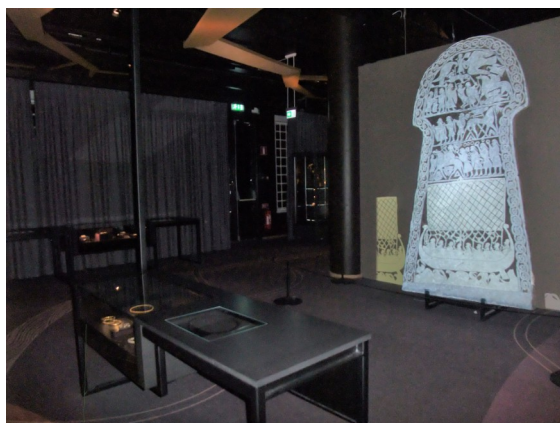

*Figur 25 & 26 Interiörbilder för Tro och Traditioner i ”Vikingarnas Värld”
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022*

Därefter hamnar besökaren vid en monter full med flera olika amuletringar, flera runbleck, olika sorters hängen, och en fingerring. Här handlar tillhörande text om hur arkeologiska fynd kan berätta om tron i vardagen, besvärjelser, föremål som representerade gudar, och om olika källor som berättar om den fornnordiska tron. Nästa monter innehåller flera amulethängen, och andra hängen med figurer och symboler, och tillhörande text berättar om de olika vikingatida myter, gudar/gudinnor, och hur amuletterna ofta liknar föremål som hör samman med dessa. Bredvid finns en monter med hängen, en helgonbild, en spjutspets, och en enkolpium. Tillsammans med montern finns en text som handlar om att folk både handlade med och dyrkade relikier i kristendomen även i Skandinavien. Därefter bemöts besökaren av en stor monter full med olika mynt, flera armband, hacksilver, tenar, en syl, en nit, flera bitar av bränt ben, och många keramikkrävar. Denna monterns text handlar om hur gränser och övergångar både i byggnader och i naturen blev naturliga

offerplatser där olika föremål offrades. Bredvid finns en text som handlar om de samiska folkens kultutövningar och ceremonier i naturen, och texten berättar även om en grav med föremål och tolkningar kring samiska traditioner. I tillhörande monter finns ett antal pärlor, flera bältesbeslag, Remändebeslag, flera ringar, ett nålhus, olika spännen, ett rembeslag, vågskålar, olika formade beslag, en bältessölja, flera pilspetsar, en kniv, en trumhammare, flera fingerringar, flera olika hängen, flera mynt, en våg, armringar, en kedjehållare, flera seitestenar, några viktloed, ett hängkors, och några björnkäkar.

Sedan kommer en monter med fokus på kristendomen som innehåller en Kristusfigur, ett krucifix, och flera hängkors. Denna monters tillhörande text handlar om kristendomen, missionärer som kom till Skandinavien, och försöken att sprida kristendomen. Därefter finner besökaren en monter med en pärluppsättning, några amulettknippen, ett spänne, en figurstatyett, och ett figurhänge. Tillhörande text berättar om vikingatidens fruktbarhets gudar/gudinnor, och om Vanerna. Bredvid står en monter med några hängen, en statyett, ett amulettknippe, en ensam amulett, och miniatyrföremål i form av en syl, en nål, en lans, och en spjutspets. Denna monsters text handlar om Asarna och de olika gudarna och gudinnorna som tillhör dem. Den sista montern i denna delen av utställningen innehåller flera völvestavar, sländtrissor, vävtyngder, ett vävsvärd, och ett kubbstolshänge. I tillhörande text kan besökaren läsa om den mytologiska varelsen völvan och om gudinnan Freja. I mitten av hela utställningen, mellan temat "Midgård", "Tro och Traditioner", och "Levande och Döda" är Yggdrasil placerat i form av en stor cirkel med bänkar, kuddar, och flera sagoböcker. En skylt välkomnar besökaren till Yggdrasil, berättar att här kan besökaren läsa och lyssna på fornnordiska sagor, och informerar kort om trädet Yggdrasil inom mytologin.

*Figur 27 & 28 Interiörbilder för Levande och Döda i "Vikingarnas Värld"
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022*

Nästa tema i utställningen kallas för "Levande och Döda" och en stor text med den rubriken berättar om föreställningar om livet efter detta, fornnordiska gravskicket, och det kristna gravskicket. I denna del av utställningen finns en stor bild sten med lampor och en projektor riktade mot den för att lysa upp dess bilder. Framför stenen finns även en monter med flera armringar, en halsring, en hornplatta, och två olika formade spännen. Tillhörande text berättar om bildstenen och vad dess bilder föreställer. Texten fokuserar även på ringar som maktsymboler och att guldskeer ofta bestod av ringar, vilket ger en koppling till montern intill med sådana ringar. Sedan bemöts besökaren av en monter med en ring med flera torshammarhängen, fragment av en kam, flera pärlor, ett gravbröd, några broddar, och brända ben i en gravurna. Texten intill montern handlar om hur brandgravarna såg ut, om deras innehåll, och om begravningsplatserna som användes länge. Texten fokuserar även på de fornnordiska sagornas berättelser om att kontakta de döda, och liknande. Bredvid finns ännu

en monter som är full av brända benfragment och torshammarringar. Tillhörande text berättar om de fornnordiska ritualerna i samband med kremering och begravning och hur de kan tolkas utifrån djurrester och föremål som följt med. Sedan stöter besökaren på flera båtnitar som hängts upp i form av en båtskepnad från taket och en text som berättar att båtnitar är ett vanligt fynd i brandgravar, och att det var populärt med båtgravar vilket kan ses i fornnordiska myter och sagor. Sedan bemöts besökaren av en monter med soljor, betsel, remdelare, och ett svärdsfäste. Denna monters text handlar om hur det hittats olika föremål med koppling till hästar, så som huvudlag och betsel detaljer, i aristokratiska gravar. Texten lägger fokus på en grav med en man som exempel där även ett svärd och svärdfäste hittades.

En stor monter bemöter besökaren och innehåller bland annat en träbåt och i båten ligger flera fågelben, flera obrända människoben, en åra, en kåsa, ett björkrisknippe, en sked, en skopa, en skål, en trästav, ett spelbräde, ett glättbräde, ett rep, och en lekare. Här berättar tillhörande text om att ibland öppnades gravar av de efterlevande, och texten fokuserar på ett exempel i form av en båtgrav som visas upp genom monterns föremål. Intill finns en monter med flera hängen formade som kvinnogestalter, ett kranium, pilspetsar, en spjutspets, och ett vävsvärd. Tillhörande text berättar om dödsriket Valhall där hälften av de döda krigarna hamnade, och om valkyriorna som tog emot och valde krigare. På samma tema fortsätter nästa text som berättar att utöver Frejas folkvang och Odens Valhall fanns även dödsriket Hel, och i tillhörande monter finns två stycken broddar i metall. En bit längre bort står en monter full med olika beslag, pärlor, knappar, spelpjäser, och brända ben. Utöver det finns det dessutom en balansvåg, en vågdosa, ett hängbryne, ett mynt, och ett svärd i montern. Tillhörande text berättar om begravningsritualer där bland annat ett järnsvärd bröts mitt itu, och eventuella tolkningar av dessa ritualers betydelse. Bredvid finns en monter med obrända ben av kyckling, flera nitar och spikar, ett runbleck, ett mynt, glättstenar, några remändebeslag, en yxa, flera andra beslag, olika spännen, en kniv, ett hänge, två ringar, flera pärlor, ett fat, en völväst, en kanna, en sisare, en urna, och massor med brända ben från människa och djur. Denna monters text handlar om en grav på Öland och dess föremål där en kvinna och en man har begravts och hur begravningen gick till. Nästa monter innehåller ett ryggknappspanne och texten intill handlar om Frejas dödsrike Folkvang där hälften av de döda krigarna hamnade. Sedan bemöts besökaren av en monter med en nyckel, en kanna, och en figurin, och tillhörande text berättar om det kristna paradiset, och vägen dit.

Sedan kommer en monter med olika böjda och trasiga vapen så som spjutspetsar, svärd, en sköldbuckla, och en yxa. Tillhörande text intill montern berättar om begravningsritualer där vapen medvetet förstördes och diskussionerna kring orsakerna bakom detta. Intill finns även en 3D-kopia av ett böjt järnsvärd som besökare kan känna på, och läsa om genom blindskrift och vanlig skrift. Sedan bemöts besökaren av en monter med några pärlor, en kniv, ett ringspanne, ett nålhus, och ett mynt. Bredvid kan besökaren läsa i tillhörande text om att det var viktigt med hur kroppen placerades i tidiga kristna gravar och sedan berättar texten även om en kvinnograv där monterns föremål hittats. Intill finns den sista montern i denna del av utställningen som innehåller en hårfläta, ett fågelägg, rovfågelsklor, en urna, och brända ben från både djur och människa. Tillhörande text handlar om när mäktiga människor dog, med ett exempel på en grav i Uppland med fokus på föremålen och ritualerna.

Besökaren fortsätter in på den delen av utställningen som har temat ”Vattenvägar”, och tematexten berättar om skeppens betydelse, att hamnar var viktiga knutpunkter, och bosättningar och handelsplats ofta låg nära sjöar och vattenvägar. I denna del av utställningen kan besökaren prova på att knyta olika knutar med stora rep och samtidigt läsa om materialen som användes för att göra rep. Där finns även två bildstenar med skepp på, en kopia av ett vikingatida segel, och en text som berättar om bildstenarna, deras motiv, och om de vikingatida seglens storlek. En bit i från detta

finns en monter med ett båtspant, och en tillhörande text som berättar om olika båt- och skeppsfynd som gjorts både i gravhögar på land och i vattnet, och texten ger ett antal olika exempel. I denna del av utställningen finns även en skärm där besökaren kan spela ett spel där de ska skapa en vikingatida båt genom att hugga träd, klippa får för seglet, och skapa rep av hästsvansar med mera. Skeppstemat fortsätter med en monter som innehåller tågvirke (rep), en nål, en klubba, en vakare, och en krok. Monterns text berättar om att många olika fynd med koppling till skepp och sjöfart har hittats och lett till rekonstruktioner av vikingatida skepp så som stora handelsskepp och långsmala krigsskepp. Bredvid finns en text som berättar att avbildningar av vikingatidens skepp finns på bildstenar, och på olika föremål så som mynt och vikter. En tillhörande monter visar upp några mynthängen, ett vanligt mynt, en skärva från ett kokkärl, och en vikt som alla har ett skepp inristat.

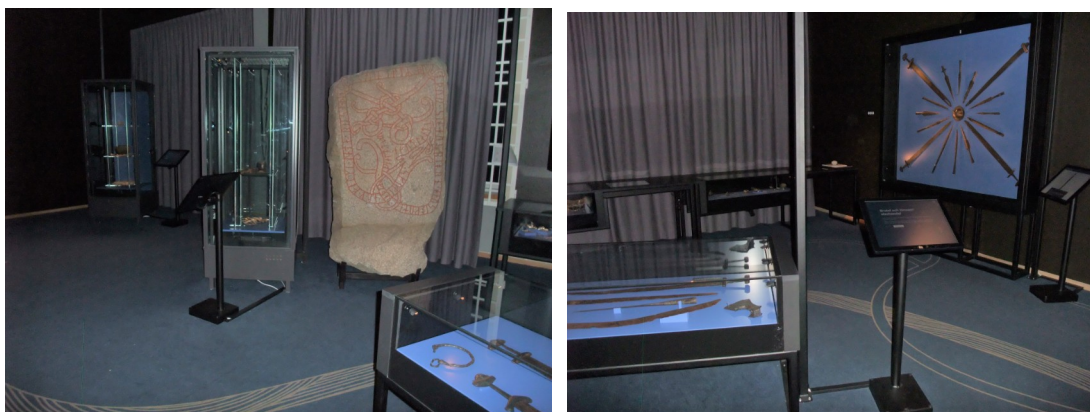

Figur 29 Interiörbild för Vattenvägar i "Vikingarnas Värld"
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022

Besökaren står nu framför en monter med miniatyrflöjlar, ett mynt, och en stor vindflöjel. Intill finns en text som berättar om olika skeppstyper, hur de såg ut, och hur de användes. Dessutom kan besökaren känna på en 3D-kopia av en vindflöjel och läsa om den i både blindskrift och vanlig skrift. Besökaren hamnar sedan vid en text som berättar att sjöbotten utanför Birka på Björkö är optimal för bevarandet av organiskt material och en hel del olika föremål i trä med koppling till skepp och båtar har hittats. Ett antal sådana träföremål visas upp i montern bredvid, bland annat flera tränaelgar, en koffernagel, flera knävlar, en riggdetalj, och en klamp. Bredvid kan besökaren se en monter med flera nålar, och en ensam sländten, samtidigt som texten bredvid berättar om en rekonstruktion av ett vikingatida skepp, att det tog 27 000 timmar, och hur mycket material som krävdes för att bygga det. I den sista montern i denna del av utställningen finner besökaren en tjärklump med tandavtryck, och en tjärsvabb. Tillhörande text handlar om tillverkningen av segel, hur det gick till, materialet som krävdes, och hur lång tid det tog.

Därefter dyker temat "Handel och Härjning" upp i utställningen, och den första texten i denna del handlar om nordbornas expeditioner till olika delar av världen med fokus på handel och plundring. Den första montern besökaren möter är en full med spjutspetsar, flera svärd, och en sköldbuckla. Tillhörande text berättar om vapnets betydelse, hur vapnen smyckades, och att en del nordbor tog värvning i den bysantinske kejsarens här. Besökaren kan även känna på en 3D-kopia av en bronsdosa och läsa om den i blindskrift eller vanlig skrift. Bredvid står ännu en monter med flera olika vågar, viktod, en pyndarvikt, och en vågdosa, tillsammans med en text som handlar om handeln och vågarnas och viktodens betydelse. Sedan kommer en text som handlar om silver som betalningsmedel, dess olika former, och silverskatterna som gömdes i jorden. Bredvid står en monter full med silverföremål så som spiraltelar, armbyglar, hacksilver, ten, en ringnål, en ring, hängen, flera mynt, filigran, pärlor, ett spänne, del av en täljstensgryta, och kedjegarnityr. Sedan

bemöts besökaren av en monter med svärd, en yxa, ett halsjärn, och en spjutspets. Tillhörande text handlar om vikingatidens slavhandel.

*Figur 30 & 31 Interiörbilder för Handel och Härjning i "Vikingarnas Värld"
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022*

I utställningen finns här också en text som handlar om spåren i form av föremål efter nordbornas kontakter öster, och besökaren kan även läsa om runstenen som står intill. I textens tillhörande monter finns bland annat flera spännen, dräktnålar, en sländtrissa, en kedjegarnityr, en halsring, och betalningsmedlet grivna. Sedan kan besökaren se en monter full med ben, horn, och klor från olika djur, glättbräden, ett verktygsskaft, en tärning, spelpjäser, och en täljstensgryta. Tillhörande text handlar om handeln och kontakten med de samiska folken i norr och de olika föremålen som kan kopplas till denna handel. Sedan finns det en text som handlar om vikingarnas handel och härjning i de västra delarna av Europa, och det material som hamnade i Skandinavien på grund av detta. I tillhörande monter kan besökaren se flera mynt, ett mynthänge, viktlod, spelpjäs, en reliefbandamfora, fragment av ringar, en silverskiva, en sländtrissa, ett spänne, ett remändebeslag, en skopa, och en glasbägare. Den sista montern i denna del av utställningen innehåller flera pärlor, flera mynt, snäckor, ett kärl, en trattbägare, och ett snäckhänge. Tillhörande text berättar om hur pärlorna och snäckorna hämtats från medelhavsområdet och om de bysantinska mynten som betalning för slavhandel eller tjänstgöring i den bysantinska armén.

Besökaren går nu in i ett eget rum där de två sista temadelarna av utställningen är, den första kallas för "Stadslika Platser" och temats huvudtext handlar om hur ett nätverk av stadslänkande handelsplatser bildades på 700-talet, om kulturella mötesplatser, och hur vissa med tiden övergavs medan andra utvecklades till tidiga stadsmiljöer. Under denna text finns en monter med ett barnskelett, ett nålhus, flera pärlor, ett rundspänne, några nitar och spikar, och en kniv. Intill montern finns en text som handlar om gravfälten som finns vid flera av de vikingatida handelsplatserna, och vad olika naturvetenskapliga analyser kan berätta om de begravda. Texten lägger stor fokus på barnet vars skelett visas i montern och vad som kan berättas om barnets liv. Intill finns en station där besökaren kan känna på kopior av några av föremålen i montern med barnskelettet. Besökaren kan också öppna luckor för att läsa mer om barnen på vikingatiden, att folk i Birka flyttat dit från andra platser, om maten folk åt i Birka, att barn dog unga, och en kort text om föremålen i graven. Sedan kommer ännu en monter med flera mynt, några pärlor, och en balansvåg. Denna monters text berättar om handeln, byteshandeln, silverekonomin, och tidig prägning av mynt i Skandinavien. Bredvid finns en 3D-kopia av silvermynt med blindskrift och vanlig skrift. Den sista texten i denna delen handlar om hantverk på handelsplatserna, den dåliga avfallshanteringen, och hur centralisering av makten och kristendomens genomslag påverkade handelsplatserna. I tillhörande monter finns flera brynen, kammar, nålar, skärvor av keramik och täljsten, hackbrons,

pärlor, bärnsten, en hornplatta, hornspill, en sländtrissa, en doppsko, islägggar, gjutformar, fragment av vävtyngder, och en ringnål.

*Figur 32 Interiörbild för Stadslika Platser och Kristna Monument i "Vikingarnas Värld"
Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022*

I ena hörnet finns en bänk med en lur och tv-skärm (som dock inte fungerar) där besökaren kan lyssna på byggandet av en stavkyrka. Det finns även en låda där besökare kan ha VR-glasögon och gå in i en kyrka (dock ur funktion vid besökstillfället). I mitten av rummet finns en karta över Gotlands alla runor som besökaren kan klicka sig fram på. Sedan möter besökaren det sista temat, "Kristna Monument", och en text som handlar om den kristna trons introducerande i Skandinavien och byggandet av de första träkyrkorna. I den första montern finns två trekantiga klockor, skålar, yxor, ett sågblad, en skedborr, en krats, ett skålpjärn, ett träornament, och ett bandjärn, och bredvid montern finns även en dopfunt i täljsten. Tillhörande text handlar om de gotländska stavkyrkorna, upphittandet av verktygen som kan ha använts i stavkyrkobyggnation, och om fyndet av kopparklockorna i montern. Bredvid finns två runstenar, en vägg full med runstensfragment, och en text som handlar om tidigkristna runstenar som gravmonument och minnesmärken som slogs sönder och återanvändes i kyrkobyggen. Dessutom finns det en 3D-kopia av en runstensdel som besökaren kan känna på och läsa om i blindskrift eller vanlig skrift. (ovanstående stycken är baserat på författarens observationer och besök på utställningen 3/3 2022)

4.4.1 Männens plats i utställningen

Männen dyker upp i ett antal olika montrar och texter i denna utställning och exempel på teman är bland annat krigare, sjöfart, handel, religion, döden, hantverk, och liknande. Det finns även en del texter med ett könsneutralt fokus där männen endast dyker upp kort, exempelvis den första texten som introducerar besökaren till utställningen. I denna text finns männen endast med genom nämmandet av samlandet av de fornnordiska gudarna under världsträdet Yggdrasil, alltså är de inte i fokus. Detta händer även i en monter och montertext där fokus främst är på föremålen och silverskatter, och männen finns med då det nämns att ett av mynten är präglade av svenska kungen Olof Skötkonung, och ett mynt präglades för tyska kungen Otto III. Männen hamnar även i fokus i en text som handlar om en silverskatt med manligt (och kvinnligt) kodade smycken, som hittades av en pojke 1871, även om främsta fokuset är på själva föremålen. Detta ger föremålen i tillhörande monter både en manlig och en kvinnlig koppling. Männen får även plats i en text som handlar om skriftliga källor om vikingatiden, både samtida skildringar och sådana som skrevs ner flera hundra år senare. I texten hamnar männen i fokus i form av antagandet att författaren av de samtida källorna är en man, och genom nämmandet av nordmännen. Gällande föremålen i montern, får männen fokus främst genom torshammarhänget och en guldarmring som kan kopplas till guden Oden enligt texten.

I utställningen finns även en monter med montertext som främst är könsneutral, men männen dyker upp i monterns föremål genom bland annat ett sköldhandtagsbeslag som föreställer en man och ett silverkrucifix med Kristus på. Det finns även en text som handlar om att vara viking, resor, föremål, och handel, där männen inte nämns rakt ut med det är underförstått att det syftar till dem då det nämns att källor visar att även barn och kvinnor var med på färderna, alltså att det är självklart att männen reste. Detta ger föremålen med utländskt ursprung i tillhörande monter en manlig koppling eftersom männen ses som självklara resenärer. Männen hamnar även i fokus i en text som handlar om vikingatiden som tidsepok genom nämmandet av norske kungen Harald Hårdråde och ett slag i England 1066, och i nämmandet av norrmännen som mötte olika kulturer och handlade. Tillhörande monterns föremål får då en manlig koppling, exempelvis biskopsstaven/kräklan, en Buddhastatyett, ett hänge med ett mansansikte, och ett mynt präglat för kung Knut den Store. Även 3D-kopian av buddhastatyetten får en manlig koppling då den hör ihop med föregående text och monter. I en text med temat släkt och hierarki hamnar männen i fokus tillsammans med kvinnorna i den delen av texten som tar upp hur begravningssätten speglade manliga och kvinnliga normer, status, och social tillhörighet. Männen finns även med i en text som handlar om vikingatidens hårda levnadsvillkor genom nämmandet av att många män dog före 45 års ålder. Även i tillhörande monter är fokusen stor på männen då det finns tre kranier från två män och en pojke på fyra-fem år i montern. I en text om trälarna och de ofrias liv syns männen i texten tillsammans med kvinnorna genom nämmandet av hur manliga och kvinnliga trälarna benämndes, och i en mytologisk berättelse om Kung Frode. Tillhörande monterns föremål får både en kvinnlig och manlig koppling i och med det som står om trälarna i texten. Det finns även en text med temat lagar och straff där männen (och kvinnorna) syns en hel del genom berättandet om hur olika stor mängd böter som ska betalas beroende på om det är en fri man och kvinna eller inte. Även montern med silverföremål får en manlig koppling då de enligt tillhörande text kallas för mansbot som är böter för ett straff.

Männen fortsätter att dyka upp i ännu en text tillsammans med kvinnorna, och denna handlar om hur aristokratin levde i en värld och kultur som påverkades av andra kulturer från olika områden. Texten lägger fokus på männen (och kvinnorna) genom berättandet om en mans och kvinnas grav full med olika föremål. I tillhörande monter får föremålen både manlig och kvinnlig koppling men det är främst två föremål som tydligt får en manlig koppling, bland annat ett torshammarhänge och en spelpjäsa som enligt texten är kungen i ett speciellt brädspel. I utställningen finns även en bildsten med runinskrift, och där syns männen genom nämmandet av ett antal mansnamn i inskriften och bilder som föreställer flera olika män. En annan runsten i utställningen är en där männen syns genom inskriften som handlar om en person som reste ett gravröse efter sin bror. Temat krigare dyker upp i en text där männen är fokus genom berättandet om att många fria män ägde vapen, om odens roll i hjältesagorna, om kungar och mäktiga ledare, och om krigaren. Även montern tillhörande texten om krigare får en manlig koppling då texten främst fokuserar på männen och montern innehåller vapen och liknande. Det finns en text som handlar om barnen på vikingatiden, och själva texten är främst könsneutral, men det finns ett antal texter om varje föremål i tillhörande monter där en del av föremålen får en manlig koppling. Exempel på detta är en ringnål, en knapp, en bältesväska, en kniv, och ett lerkärl, som alla hittades i en liten pojkes grav. Männen dyker också upp i en text som handlar om nycklar och ansvar, även om texten främst lägger fokus på kvinnorna och deras roller. I texten dyker männen upp i nämmandet av husbonden som styrde tillsammans med husfrun. Men männen har en större fokus i en annan text som handlar om den vikingatida mannen, det manliga idealet, och att de flesta män var bönder. Även tillhörande monter har främst männen i fokus i koppling till föremålen, som bland annat ett hänge föreställande en man med svärd och yxa, två ringspännen, en yxa, och flera knivar.

På temat hantverk finns en text som allmänt handlar om vikingatidens hantverk och där syns männen främst genom nämmandet att både män och kvinnor deltog i hantverket. Männen dyker kort upp i en text som främst handlar om hur föremål från olika platser i världen omformades i det vikingatida hantverket och fick nya funktioner. Här nämns männen främst genom exemplet på hur ett manligt kodat föremål som prydde svärdsgehäng blev ett spänne till kvinnors dräkter. Männen dyker upp en del i föremålen i tillhörande monter, främst genom de olika mynten och mynthängena, då montertexten förklarar att mynten präglades för olika manliga kejsare, en manlig kalif, och kung Olof Skötkonung. Temat hantverk fortsätter i en text som handlar tillverkningen av vapen i metall och smedernas ställning i mytologin. Texten får en stark manlig koppling och fokus då det berättas om sagorna som handlar om mästersmeden Völund som är en man, om kung Nidus, och om dvärgarna (oftast manliga) som var mästersmeder. Detta ger även tillhörande monter en manlig koppling med föremål som svärd, yxor, en tång, en spjutspets, och liknande. Männen hamnar även i fokus i en text som handlar om ett fynd av en kista full med olika verktyg då texten tolkar att föremålen kan ha tillhört kunniga timmermän och trähantverkare. Det ger även en manlig koppling till montern med kistan och dess olika verktyg. Hantverkstemat finns även i en station där besökare kan känna på vävda band och läsa om textiltillverkning och färgning, och där är texterna främst könsneutrala och männen dyker endast upp när det nämns att brickvävda band har hittats i både manliga och kvinnliga gravar.

Det finns en bildsten i utställningen som beskrivs i en text intill och där dyker männen upp avbildade i en scen där de tolkas dricka och fäkta. Det finns även en text som fortsätter på dryckestemat där fokus främst är på kvinnorna, men männen dyker kort upp i nämmandet av Snorre Sturlason som skrev den prosaiska Eddan som är en källa till den fornnordiska mytologin. Tema hus dyker också männen upp i, exempelvis en text som handlar om vikingatida godset Til, där en av de senare ägarna under 1200-1300-talen var riddaren Torgils Knutsson som hamnade i onåd hos kung Birger Magnusson. I tillhörande monter får en del av föremålen då en manlig koppling, speciellt flera av mynten som enligt texten präglats för manliga emirer, kalifer, och kejsare och ett torshammarehänge som kopplas till den manliga åskguden. Det finns även en text med temat handel med fokus på samerna i norr och där dyker männen upp kort i texten då Snorre Sturlason och hans sagor nämns. Texten nämner även mytologi i form av de manliga gudarna Balder och Njord. Detta ger tillhörande monter med en rad olika föremål en manlig koppling. I utställningen finns även en text som handlar om runor och runristningar och även om texten är könsneutral i sitt uttryck finns männen med i tillhörande monter då bland annat en vågdosa har en ristning som handlar om en man, och två mynt som präglats för en kalif respektive en emir, varav en har en ristning med namnet Tor. På temat hygien finns en text som handlar om hur människorna höll med hygien på vikingatiden, och där syns både kvinnor och män. Männen får plats bland annat genom nämmandet av Ibn Fadlan och hans samtida beskrivningar, och att männen var välklippta med trimmade skägg. Tillhörande monter, med föremål så som kammar, pincetter, och liknande, får både en kvinnlig och manlig koppling i och med textens fokus på båda könen.

Männen finns även med i temat utsmyckning, exempelvis en text som handlar om hur vikingatidens människor smyckade sina kläder och bar på smycken. I texten nämns bland annat att männen bar på pärlor tillsammans med en kam eller kniv, och männen syns även i texten genom nämmandet av Ibn Fadlans beskrivningar av vikingatidens folk, och köpmannen Abraham ben Jacobs beskrivningar. Föremålen, så som halsband, ringnålar, spännen, eldstål, en bältesväska, och liknande, i tillhörande monter får då även de en manlig och en kvinnlig koppling då kvinnorna också nämns i tillhörande text. Det finns också en text som handlar om vikingatidens kläder och tyger, och där syns männen endast kort genom nämmandet av hur exklusiva mans- och kvinnodräkter påverkades av bysantiskt dräktmode. Tillhörande monter får både manliga och kvinnliga kopplingar. Utställningen har en text som främst är könsneutral och som handlar om inredningen av vikingatida hus. I denna text dyker

männen bara kort upp och är inte i fokus då texten berättar om motiven på en tygbonad, bland annat i spekulatjonen om det föreställer ragnarök eller missionären Staffan kristnande av Härjedalen. Även i en text som handlar om vikingatidens mat dyker männen kort upp utan att vara huvudfokus, denna gång genom nämmandet av Hávamál som är guden Odens sång ur Den poetiska Eddan.

På temat tro finns en text som handlar om traditionen att offra till gudarna, och männen dyker upp i texten då det nämns att stenåldersyxor kallades för torsviggjar/åskstenar som vikingatidens människor trodde guden Tor hade kastat till marken. Gällande tillhörande monter är det främst den senneolitiska yxan och skulderbladet från en man som får en manlig koppling på grund av föregående texts innehåll, men även resten av föremålen får också en manlig koppling. Männen finns även med i en text med temat tro som handlar om kristendomen och den fornnordiska trons samexistens, bland annat genom nämmandet av att det fanns både manliga och kvinnliga gudomar inom den fornnordiska tron. På samma tro och religionstema finns en text som handlar om hur de kristna och fornnordiska föreställningarna sammansmälte till hybrider och hur det syns på spännen och hängen. Här kommer männen in då det berättas om asaguden Tors hammare, även i tillhörande monter är det genom torshammarhänget som männen syns. Samma tema fortsätter i texten bredvid, men här är det genom berättandet om fisken som symbol för Jesus som männen syns. Temat tro har även en text som handlar om hur hjorten använts som symbol för Kristus, vilket är där männen dyker upp i texten. Även föremålen i tillhörande monter får en manlig koppling, speciellt broderiet i form av en hjort. Ännu en text med temat tro där männen finns med i fokus är en som handlar om de olika sorterna av kristendomen som fanns, främst syns männen genom nämmandet av Gud och hans son. Även textens monter full med föremål så som hängkors, resealtare, och olika mynt som får en manlig koppling då kungarna som präglade mynten nämns och korsen kopplas till Gud och hans son. Religionstemat finns med i en text om kristna relikier och dyrkan kring dem, och det är främst genom nämmandet av Jesus som männen hamnar i fokus. Föremålen i tillhörande monter får en manlig koppling på grund av textens fokus på Jesus, och dessutom har bland annat två föremål en avbildning av Jesus/Kristus på sig.

Ännu en text med tro-temat är en som handlar om fornnordiska traditioner, kultövning, och användning av amuletter. I denna text är det främst genom nämmandet av Snorre Sturlason som författade den prosaiska eddan och den troliga författaren av Den poetiska eddan, Sämunder Sigfusson, som båda handlar om nordbornas tro och den övernaturliga världen. I tillhörande monter finns en hel del hängen och amuletter, men två av föremålen som har en större manlig koppling är ett runbleck med en ristning om att guden Tor ska skydda en man, och ett hänge som enligt en tolkning ska anspela på guden Tor. Temat tro fortsätter i en text som handlar om de fornnordiska gudarna och gudinnorna, och männen hamnar i störst fokus då det är flest manliga gudar som nämns. Även tillhörande monter som innehåller flera hängen och amuletter har några föremål som får en manlig koppling, bland annat ett torshammarhänge kopplat till guden Tor, och ett amulethänge som tolkas ha en koppling till gudarna Tor eller Frej. I utställningen finns en text som handlar om offerplats och de föremål som offerades, och männen finns med i texten främst då det berättas om mynt som offerades och det nämns vilka kejsare och kungar som mynten präglades för. Gällande tillhörande monter full med olika silverföremål så får speciellt mynten i montern en manlig koppling eftersom de präglades för manliga kalifat, kejsare, och kungar enligt texten.

Temat tro fortsätter även i en text som handlar om de samiska folkens kultövningar och ceremonier och texten fokuserar främst på männen då texten berättar att offerplatserna var männens platser. Texten lägger även fokus på männen genom berättandet om en grav med kvarlevorna från en manlig schaman klädd som en kvinna och som kunde färdas mellan den manliga och den kvinnliga världen. Detta gör att även en del av föremålen får en manlig koppling, speciellt ett beslag format som ett mansansikte, ett hänge med storfurste Jaroslavs skyddshelgon Georg på, ett ringspänne för

den samiska mansdräkten, och mynt präglade för kung Olav Kyrre och kung Boleslav I. Sedan finns det en text med religionstema som handlar om kristendomen, makt, kungar, och kyrkans män. Alltså har männen stor fokus i texten och så även i tillhörande monter där föremålen bland annat består av flera hängkors och Kristusfigurer. Männen dyker också upp i en 3D-kopia av ett korshänge med Kristus på. Männen har även stor fokus i en text som handlar om de fornnordiska fruktbarhetsgudarna, och även om en del gudinnor dyker upp i texten är det fler manliga gudar som nämns. I tillhörande monter finns det föremål som har kvinnlig koppling men även föremål som får en manlig koppling, bland annat några amulettknippen som kan kopplas till guden Frej och guden Tor, och en statyett i form av en manskgestalt som föreställer guden Frej. Männen är också i fokus i en text som handlar om asagudarna, då manliga gudar så som Frej, Oden, och Tor berättas om. I montern har de flesta av föremålen en manlig koppling, exempelvis en miniatyrspjutspets och miniatyrlans som kan kopplas till Oden, en bronsmansfigur föreställande Oden, och flera torshammarringar och amuletter. Det finns också en text där störst fokus är på kvinnorna om völvor och spårdomar, men männen är med på ett hörn då guden Tor och Erik Röde nämns.

På temat döden finns en text som handlar om vikingatidens begravningar, både som kristna och de fornnordiska. I texten syns männen främst genom nämmandet av Jesus. I utställningen finns en stor bildsten med fyra scener målade, och en text som berättar om dessa. Texten och stenen får en manlig koppling då scenerna innehåller stridande män enligt förklarande text, dessutom är även guden Odens häst Sleipner med. I texten läggs även fokus på guldringar som är avbildade på stenen och deras koppling till guden Oden och som maktsymboler. Detta gör att tillhörande monter med flera arm- och halsringar i guld får en manlig koppling. I en annan text där männen kort dyker upp utan att vara främst i fokus är en text som handlar om fornnordiska ritualer i samband med begravning. Männen syns i texten då torshammarringar och guden Tor nämns. I tillhörande monter finns ett antal torshammarringar som då får en manlig koppling. Temat döden finns en text som handlar om skeppsbegravningar och kremering, och männen får plats i texten genom nämmandet av guden Frej och hans skepp, guden Balders död, och guden Loke, med flera. Detta ger båtnitarna som är upphängda i form av ett skepp intill texten en manlig koppling. Männen hamnar i stor fokus i en text som handlar om aristokratiska gravar med ett exempel på en mans grav och dess innehåll. Det gör att även tillhörande monter med söljor, betsel, svärdsfäste, och en remdelare får en manlig koppling.

Tema mytologi och döden dyker upp i en text om dödsriket Valhall där männen är i stor fokus då det handlar om guden Odens rike. I texten om dödsriket hel är männen inte i främst fokus, men syns kort då guden Oden och hans son Balder nämns. I en monter där tillhörande text om gravritualer och största delen av föremålen är könsneutrala finns ett mynt som får en manlig koppling då det nämns att det präglades för den manliga kalifen Al-Ma'mun. Temat döden fortsätter också i en text som handlar om en begravning av en man och en kvinna och de föremål de fick med sig. I denna text och tillhörande monter med brända ben, beslag, hängen, spännen, pärlor, och andra föremål hamnar både kvinnorna och männen i fokus. Även texten om det kristna paradiset ger plats till männen då det nämns att bronsnyckeln kunde symbolisera Sankt Pers eller Petrus som var en av Jesus lärjungar. Detta gör att bronsnyckeln i tillhörande monter får en manlig koppling. Temat döden fortsätter i en text som handlar om mäktiga människors gravar och ritualer, och både männen och kvinnorna är i fokus i texten och dess tillhörande monter med brända ben.

I temat skepp finns en text som handlar om vattenvägar, färder, och skepp som främst är könsneutral, och männen syns endast genom ett citat ur Snorre Sturlassons Skaldskaparmal. Det finns även en bildsten med temat skepp, där männen syns i tillhörande text som beskriver motivet, och på själva stenen i form av manskgestalter på ett skepp. Ännu en text med tema skepp där männen dyker upp är en som handlar om vikingatidens olika typer av båtar. Det är genom nämmandet av att

Egil Skallagrimssons saga nämner olika skeppstyper som männen syns. I tillhörande monter får då även föremålen med speciell fokus på ett mynt en manlig koppling då det präglats för vikingakungen Anlaf Sihtricsson. På temat vapen får en text en manlig koppling och fokus då den handlar om vikingatidens vapen och nordbornas värvning hos bysantinska kejsaren, och även kung Harald Sigurdsson Hårdråde är med i texten. Även tillhörande monter fulle med svärd och spjutspetsar får då en manlig koppling på grund av textens fokus på männen. På temat resor finns en runsten där männen hamnar i fokus då stenen berättar om Skule och Folke som reste den efter sin bror Husbjörn. Stenens berättelse finns även med i en text som handlar om nordbornas kontakter österut och om handel, och männen syns då genom denne broder och hans resa till Gotland, och genom nämmandet av kungen. Detta ger även tillhörande monter med föremål så som olika spännen, kärl, och andra mindre föremål en manlig koppling.

På temat handel finns en text som handlar om att det inte bara var män som gav sig ut på handelsfärder, alltså lägger texten främst fokus på kvinnorna även om männen är med som en självklar del av handelsfärderna. Alltså får tillhörande monter med viktlo och vågar både en manlig och kvinnlig koppling. Tema handel fortsätter i en monter med föremål som främst har en könsneutral fokus då tillhörande text främst är könsneutral, förutom ett antal mynt som får en manlig koppling då de präglats för olika kungar. Temat handel finns även i en text om handeln runt Medelhavet och Svarta havet och där syns männen främst genom fokuset på bysantinska mynt som kan ha varit utländska soldaters betalning i kejsarens livgarde eller slavhandeln. I tillhörande monter får föremålen då en manlig koppling, speciellt de olika mynten som präglats för olika kejsare. Männen dyker upp i en text som handlar om handel, byteshandel, och silver som betalning, främst genom nämmandet av olika kungar som lät prägla silvermynt i Skandinavien. Detta ger tillhörande monter som är full av olika mynt, vikter, hängen, spännen, och liknande, en manlig koppling med fokus på mynten. Även en 3D-kopia av ett mynt får en manlig koppling då en text intill berättar om myntprägling åt Olof Skötkonung. Det finns även en text som handlar om hantverk, handel, avfallshanteringen, makt, och annat som skedde på vikingatidens handelsplatser. Männen dyker upp i texten då det handlar om makt och kungar som kunde ge handelsplatser skydd. Detta ger även tillhörande monter full med skärvor av olika material, pärlor, och annat, en manlig koppling. Det finns även en text om de tidigaste träkyrkorna och texten är mestadels könsneutral förutom då männen syns i ett nämmande av Bayeux-tapeten med broderade scener med en kung och andra manliga figurer som ringer klockor. Detta ger speciellt klockorna i tillhörande monter och även de andra verktygen i montern en manlig koppling. Även texten som handlar om tidigkristna gravmonument och minnesmärken som återanvänds i kyrkor har främst männen i fokus då det berättas att ett av fragmenten har en manlig ryttare på guden Odens häst, och en avbildning av Sankt Christoffer med Jesusbarnet. Detta ger tillhörande monter med runstensfragment en manlig koppling.

4.4.2 Kvinnornas plats i utställningen

I utställningen finns ett antal olika teman där kvinnorna finns med, bland annat döden, mytologin, resor, handel, hantverk, och liknande. En text där kvinnorna dyker upp handlar om en silverskatt full med olika föremål, och kvinnorna finns med genom nämmandet av att kvinnligt (och manligt) kodade smycken finns med i skatten. Detta ger föremålen i tillhörande monter en kvinnlig (och manlig) koppling. Kvinnorna hamnar även i fokus i en text som handlar om hur föremål kan tolkas och berätta om olika saker. Kvinnorna är främst i fokus då texten berättar om dräktspännen som bars av aristokratiska kvinnor och att spännen är ett vanligt fynd i kvinnogravar. Detta ger föremålen i tillhörande monter en kvinnlig koppling, med speciell fokus på spännena. Kvinnorna dyker även upp i en monter då en pärluppsättning får en kvinnlig koppling eftersom texten beskriver att det hittats i en kvinnograv. Resten av montern och tillhörande text är dock mer fokuserad på männen och det manliga. Det finns en könsneutral text som handlar om källorna till

kunskapen om vikingatiden, och även om de flesta föremålen i tillhörande monter är könsneutrala finns en del föremål med antingen manlig koppling eller kvinnlig. Bland annat ett sköldformigt hänge som ofta ingick i välbeställda kvinnors smyckesuppsättningar.

Kvinnorna dyker även upp i en text som handlar om att vara viking och att resa, då främst genom nämmandet att även barn och kvinnor var med på färderna. Detta gör att texten främst fokuserar på männen som självklara resenärer och kvinnorna är bara med på ett hörn i texten och tillhörande monter. Kvinnorna dyker kort upp i en text som handlar om den manliga idealen genom nämmandet att även vissa fria kvinnor fick göra sin röst hörd på tinget. Kvinnorna hämnar även i fokus i en text som handlar om att rika kvinnor visade upp sin makt och rikedom på dräkten och genom de föremål hon begravdes med. Detta gör att även tillhörande monter med föremål så som spännen, pärlor, och liknande, främst fokuserar på kvinnorna. Även genom en 3D-kopia av ett ovalspänne syns kvinnorna, eftersom enligt tillhörande text har den suttit på en kvinnas kläddräkt. På temat handel finns en text som handlar om vågarnas och viktlodens betydelse i handeln, och kvinnorna hamnar i fokus då texten berättar att även kvinnor gav sig ut på handelsfärder inte bara männen. Vilket gör att tillhörande monter full med viktlod och vågar både fokuserar på männen och kvinnorna.

Gällande temat släkt och hierarki finns en text som handlar om släktens betydelse och samhällets hierarki under vikingatiden, och där syns kvinnorna tillsammans med männen genom nämmandet av hur de olika könens normer och social tillhörighet speglades i begravningssätten. Kvinnorna (och männen) finns även med i en text som handlar om vikingatidens hårda livsvillkor då det nämns att de oftast dog i 25-30-årsåldern i samband med graviditet och barnafödelse. Dock är det mer fokus på männen i tillhörande monters föremål. Kvinnorna (och männen) finns även med i en text om trälarnas liv, speciellt i en mytologisk berättelse om två kvinnor som malde guld åt en kung. Detta ger tillhörande monter med föremål en kvinnlig (och manlig) koppling. På temat lagar och straff finns en text om hur brottsoffrets status påverkade hur straffet såg ut, och både montern och texten fokuserar främst på männen men kvinnorna finns med på ett hörn i texten då storleken på straffet nämns. Det finns även en text i utställningen som handlar om hur kulturer utanför Skandinavien påverkade Skandinaviens kultur vilket syns i olika föremål, och i texten syns kvinnorna tillsammans med männen då fokus läggs på en mans och kvinnas grav och deras föremål. Detta ger tillhörande monter en kvinnlig (och manlig) koppling. Det finns även en bildsten där kvinnorna finns med som en avbildad figur även om det är männen som främst är i fokus då de är fler avbildade män. Kvinnorna är i stor fokus i en text som handlar om hur föremål i aristokratiska kvinnogravar speglar dessa kvinnors komplexa roller. Detta gör att även tillhörande monter full med olika föremål så som halsband, dräktspännen, en nyckel, och liknande starkt fokuserar på kvinnorna. Det finns även en runsten där männen främst är i fokus, men kvinnorna är med genom nämmandet av stammödrarna på stenen. I en text som handlar om krigare och där männen främst är i fokus finns kvinnorna med på ett hörn genom nämmandet av gudinnan Freja.

På temat döden finns en könsneutral text som handlar om barnen på vikingatiden, och även om texten är könsneutral finns det ett antal texter om tillhörande monterns föremål där en del av föremålen då får en kvinnlig koppling då de kommer från en flickas grav. Exempel är pärlor, en kniv, nyckel, och flera spännen. Det finns ännu en text som handlar om barn, döden, och begravningar, och denna text fokuserar främst på flickor. Detta ger även tillhörande monter en stark kvinnlig koppling med föremål så som sländtrissor, pärlor, spännen, och en kniv med mera. På temat döden finns en text som handlar om vikingatidens ritualer vid begravningar och där syns kvinnorna genom bland annat berättandet om gudinnan Freja, och en beskrivning av en slavinna som följde med sin ägare i graven. Av föremålen i tillhörande monter är det främst de brända benen från en katt som kan kopplas till kvinnorna då det i texten berättas att katten var gudinnan Frejas djur. Döden finns även som tema i en text om båtgravar där männen främst är i fokus, och

kvinnorna endast syns lite kort då det nämns att både män och kvinnor begravdes i båtgravar. Temat död har ännu en text där kvinnorna hamnar i fokus (tillsammans med männen) och denna handlar om en begravning av en kvinna och en man och de föremål som följde med. Även tillhörande monter med beslag, spännen, pärlor, nitar, brända ben, och andra föremål får då både en kvinnlig och manlig koppling. Temat döden finns i en text som fokuserar på kvinnorna genom att berätta om de tidiga kristna gravarna med fokus på en kvinnas grav och de föremål hon fick med sig. Detta ger även tillhörande monter med pärlor, ett nålhus, ett ringspänne, en kniv, och ett mynt en kvinnlig koppling. Ännu en text om döden med fokus på kvinnor och män tillsammans är en som handlar om mäktiga människors begravningar med exemplet av en man och en kvinna som begravdes tillsammans. Detta ger montern med föremål så som brända ben och annat både en kvinnlig och manlig koppling. En annan text där kvinnorna är i fokus är en som handlar om en flicka som begravts i Birka och det går att läsa av om hennes liv från tänder och ben. Även tillhörande monter med flickans skelett och några mindre föremål får då en kvinnlig koppling. Intill montern och texten om den begravda Flickan finns en station där besökare kan känna på kopior av föremålen i montern och läsa mer om barnets ålder, maten hon åt, att leka, och att flytta.

I tema hus och ansvar finns en text som främst lägger fokus på kvinnorna och handlar om dem som husfruar, nycklarna som deras symboler, och kvinnornas rättigheter. Även tillhörande monter full med nycklar, ett hänge, och en kvinnofigurin lägger fokus på kvinnorna. Kvinnorna är även i fokus i en text som handlar om att brygga mjöd och öl då texten berättar att det var kvinnorna som bryggde och husfrun som hade en central position i dryckesceremonier. Detta leder till att tillhörande monter med flera olika bägare och kannor får en kvinnlig koppling och fokus. I utställningen finns en text och en monter som handlar om det vikingatida godset Til och där är fokus främst på männen, förutom ett föremål i montern i form av ett beslag som föreställer en kvinna. På temat hantverk finns en text som handlar om vikingatidens olika hantverk och där syns kvinnorna genom nämmandet att både män och kvinnor deltog i hantverket. Ännu en hantverkstext är en som handlar om hur föremål från andra platser omformades och fick nya funktioner. I texten syns kvinnorna då texten berättar hur ett manligt kodat föremål för svärdsgehängen kunde bli ett treflikigt spänne till den kvinnliga dräkten. I tillhörande monter finns en del föremål med manligt koppling eller någorlunda könsneutral, förutom två treflikiga spännen som på grund av texten får en kvinnlig koppling. I en text som handlar om tillverkning av vapen är männen främst i fokus och kvinnorna syns endast genom nämmandet att inom mytologin med dvärgsmeder är kvinnliga dvärgar med bara några få gånger. Det finns även en station inom hantverkstemat där besökare kan känna på ull och läsa om textiltillverkning, färgning, och vävning, där kvinnorna dyker upp då det nämns att brickvävda band har hittats i kvinnliga och manliga gravar.

I mitten av utställningen finns Yggdrasil där besökare kan sitta och läsa sagor och vila, och en text som berättar om världsträdet Yggdrasil i mytologin. I texten syns kvinnorna främst genom nämmandet av döds gudinnan Hel. På temat tro och religion finns en text som handlar om hur både fornnordisk tro och kristendomen från Europa påverkade livet i Skandinavien och hur en hybridblandning uppstod. Här syns kvinnorna i texten då det nämns att fornnordisk tro hade flera manliga och kvinnliga gudomar. Temat tro finns också i en text som handlar om symboler för Kristus och spännen, med en monter där sådana föremål finns, och även om texten och montern är mer fokuserad på männen finns kvinnorna med kort då ett rundspänne i montern bars av en kvinna enligt texten. Detta kan även appliceras på en text om olika sorters kristendom och tillhörande monter där kvinnorna endast syns då texten nämner att ett ringkors i montern hittades i en kvinnograv. Kvinnorna får även plats i en text som handlar om de fornnordiska gudarna och gudinnorna och även om det är främst de manliga gudarna som syns mest nämns ett antal kvinnliga gudinnor. Ännu en text där kvinnorna är i fokus (tillsammans med männen) är en som handlar om fruktbarhetsgudarna, och kvinnorna syns genom berättandet om gudinnan Freja. I tillhörande

monter finns föremål som har manlig respektive kvinnlig koppling, och för kvinnorna är det bland annat ett silverhänge med en kvinnogestalt och ett ryggknappsspänne som kan kopplas till Freja. Temat tro fortsätter i en text om de olika asagudarna och även om männen är i störst fokus finns kvinnorna med genom nämmandet av gudinnan Frigg. Även tillhörande monter har främst männen i fokus i koppling till föremålen förutom ett hänge som föreställer en kvinnofigur. Kvinnorna är däremot främst i fokus i en text som handlar om att vissa kvinnor ansågs kunna styra ödet och om den mytologiska gestalten völvan som var en spåkvinna. Kvinnorna hamnar i fokus i även tillhörande monter full med völvestavar, sländrissor, vävtyngder, och liknande på grund av texten. I utställningen finns en text som berättar om motiven på en bildsten (som står utställd intill) där fokus främst är på männen, men kvinnorna är också med i form av en valkyria, ett kvinnligt väsen.

Inom temat tro finns en text om samernas kultutövningar och ceremonier där männen främst är i fokus, men kvinnorna syns genom berättandet om att schamanen kunde färdas mellan den manliga och den kvinnliga värden. Det finns även en text som handlar om samerna i norr med temat handel och kvinnorna dyker kort upp i texten då den berättar om mytologi och sagor genom nämmandet av hövdingadottern Snöfrid Svåsesdottir och Skade som var dotter till jätten Tjatse. Temat tro finns även i en text om Odens dödsrike valhall och där syns kvinnorna genom berättandet om valkyriorna, kvinnliga väsen som hämtade krigare till dödsriket. I tillhörande monter läggs all fokus på kvinnorna genom föremålen då de kopplas till valkyriorna i texten, bland annat flera hängen i form av kvinnogestalter, en pilspets, en spjutspets, och ett vävsvärd. Även i en text om dödsriket Hel och gudinnan som styr det läggs fokus främst på kvinnorna, vilket även gäller i tillhörande monter med ett par broddar som den döde skulle använda på vägen till Hel. Kvinnorna hamnar i stor fokus i en text om gudinnan Frejas dödsrike Folkvang, och detta gäller även tillhörande monter med ett ryggknappsspänne som tolkas symbolisera Frejas smycke Brisigamen. På temat fåfänga och hygien finns en text som handlar om vikingatiden hygien och där syns kvinnorna då det nämns att kvinnor avbildats med konstfulla frisyrer på bevarade bilder av människor från den tiden. Montern tillhörande texten får både en manlig och kvinnlig koppling då även männen nämns i texten då kvinnorna är med. Kvinnorna är i fokus i en text som handlar om hur folk utsmyckade sig och sina kläder, då det berättas att kvinnorna bar pärlor över bröstet ovanpå dräkterna. Tillhörande monter får en kvinnlig koppling, men även en manlig då även männen är i fokus i tillhörande text. I en text om vikingarnas kläder finns kvinnorna (och männen) då det nämns att mans- och kvinnodräkter påverkades av bysantinskt dräktmode, vilket leder till att tillhörande monter med nålar och tygfragment får både manliga och kvinnliga kopplingar.

4.4.3 Könsneutrala observationer

I utställningen finns det en hel del texter och montrar som kan tolkas som mer könsneutrala då det inte handlar om specifika kön och främst fokuserar på själva föremålen eller temat i sig. En text som till största delen är könsneutral är den som introducerar besökaren till utställningen och vikingatiden, och det är endast genom nämmandet av gudarna som männen syns, annars är resten könsneutral. Ännu en könsneutral text är en som handlar om vikingatiden som tidsepok och möten mellan olika kulturer och hur det påverkade den vikingatida kulturen. En annan könsneutral text är en som handlar om de olika typerna av källor som finns om vikingatiden. Även tillhörande monter full med olika föremål blir då främst könsneutral med fokus på själva föremålen, förutom fyra föremål som i föremålsförklaringstexten intill får en kvinnlig respektive manlig koppling. Det finns även en station där besökare kan prova att skriva med runor, och en könsneutral text som berättar om runalfabetet. Ännu en könsneutral text är en som handlar om musiken på vikingatiden, vilket gör att även tillhörande monter med olika musikinstrument så som flöjter också får en könsneutral fokus. I utställningen finns också en 3D-kopia av en kam i ben som får en könsneutral fokus då tillhörande text beskriver kammen på ett köns neutralt sätt. I utställningen finns en station där besökare kan prova att knyta knopar med rep och den kan tolkas som könsneutral då texterna som

berättar om rep och knopar främst fokuserar på själva knoparna och repen i sig utan att blanda in människorna.

Det finns även en könsneutral text med hantverkstema som handlar om hur föremål och möbler smyckades med olika typer av stilar. Även tillhörande monter med flera olika formade och utsmyckade spännen får en könsneutral koppling då det främst handlar om dem och deras utsmyckning. Hantverkstemat har ännu en könsneutral text som handlar om konsthantverkarna som skapade föremål i silver och guld. Den könsneutrala tolkningen kan även appliceras på tillhörande monter med föremål så som flera olika spännen, linser, en skål, ett svärd, och liknande. Även en hantverkstext om vardagsföremål i trä får en könsneutral fokus då det främst handlar om föremålen och inget kön nämns. Detta kan även appliceras på tillhörande monterns föremål som består av ett antal metallverktyg, och träföremål så som skålar, en hink, och drakhuvuden. Även en text om textilhantverket och vävning får en könsneutral fokus då det handlar om själva hantverket snarare än om vem som utförde det, vilket även ger tillhörande monter med tygfragment och verktyg en könsneutral fokus. Hantverkstemat fortsätter i en könsneutral text som handlar om att skapa föremål av djurben och horn, och även tillhörande monter är könsneutral med fokus på föremålen så som kammar, nålar, hornspill, och andra mindre föremål. Ännu en text som är könsneutral är en som handlar om bronsgjutning och silversmide vilket även gör tillhörande monter med föremål så som deglar, gjutformar, spännen, och vapen könsneutral. På hantverkstemat finns en station där besökare kan läsa könsneutrala texter om vävda band, att färga tyger, och vilka material tyger var gjorda i. Dessutom finns en 3D-kopia av en gjutform som besökaren kan läsa om och känna på, som har en könsneutral fokus. Ännu en 3D-kopia med könsneutralt uttryck och text är en vågdosa.

På tema handel finns en text som handlar om hur ett nätverk av olika handelsplatser utvecklades under vikingatiden i norra Europa. Texten och tillhörande monter med kammar, pärlor, spännen, och liknande, får ett könsneutralt uttryck då fokus främst är på själva handelsplatserna och föremål som hittats där. Det finns också en könsneutral text som handlar om vikingatidens expeditioner, härgningar, och handel. Även en text om silver som betalningsmedel får en könsneutral då fokus främst är på själva silvret och silverskatterna som hittats. Detta kan även appliceras på tillhörande monter full med olika silverföremål. Tema handel har ännu en könsneutral text som handlar om handeln med de samiska folken i norr, och en könsneutral monter full med djurklor, djurben, spelpjäser, och andra mindre föremål i ben. I utställningen finns också en text som handlar om vikingatidens handel och härjningar i västra Europa som kan tolkas könsneutral då fokus är på föremålen. Detta ger de flesta föremålen i tillhörande monter en könsneutral fokus. Det finns även en könsneutral text om handel och föremål från trakterna runt Medelhavet, vilket ger montern med snäckor, mynt, kärl, och pärlor ett könsneutralt uttryck. Utställningen har också en könsneutral text som handlar om de stadsliknande handelsplatserna som bildades på vikingatiden.

På temat skepp finns en text som handlar om skeppsavbildningar på gotländska bildstenar som kan tolkas könsneutral då fokus främst är på själva skeppen. Dessutom finns en bildsten i utställningen som kan tolkas som könsneutral då det endast är ett skepp och inga människor avbildade på stenen. Tema skepp fortsätter i en könsneutral text som handlar om arkeologiska båt- och skeppsfynd, vilket gör att tillhörande monter med en båtskant också får en könsneutral koppling. Även en text om de föremål som hjälpt till att återskapa de olika vikingatida skeppsorterna kan ses som könsneutral. Detta kan också appliceras på tillhörande monter full med tågvirke och olika träföremål med koppling till skepp. I utställningen finns också en könsneutral text som fokuserar på avbildningar av vikingatida skepp på stenar och föremål, vilket ger tillhörande monter full med sådana små föremål en könsneutral fokus. Även en text om fynd av klinknaglar i trä som användes vid skeppsbygge får en könsneutral fokus. Detta kan appliceras på tillhörande monter med flera träanaglar och andra träföremål med koppling till skepp och båtar. Även en 3D-kopia av vindflöjel

får en könsneutral fokus i och med tillhörande textens fokus på att beskriva föremålet. Skeppstemat fortsätter i en könsneutral text om hur lång tid det tog att bygga rekonstruktioner av vikingatida skepp och vad som krävdes i materialväg. Detta leder till att tillhörande monter med flera olika nålar också får en könsneutral koppling. En text som också kan tolkas som könsneutral är en som handlar om segeltillverkningen, och detta gäller även tillhörande monter med en tjärklump och en tjärsvabb.

Gällande tema hus och hem finns en könsneutral text som handlar om gårdens betydelse och hur det syns i mytologin. Även en text om vad keramikkrärl kan berätta om en gårds kontakter och liv är könsneutral då inget specifikt kön nämns i texten. Fokuset på keramikkrärl i texten gör att tillhörande monter full med olika keramikkrärl också får en könsneutral fokus. Det finns även en könsneutral text som handlar om runskrift och dess användning på olika föremål. I tillhörande monter med flera olika föremål som det ristats runor på har de flesta föremålen en könsneutral fokus förutom några där männen syns genom ristningarna på just dom föremålen. Ännu en könsneutral text är en som handlar om de skandinaviska vintrarna och användning av isläggare och broddar för att ta sig fram. Detta gör att även tillhörande monter med isläggare, broddar, och liknande får en könsneutral koppling. En annan text som är könsneutral är en som handlar om att det var viktigt att låsa om sig då stöld var vanligt, och även tillhörande monter med askar, nycklar, och lås får en könsneutral fokus. Det finns också en könsneutral fokuserad text som handlar om föremål som användes vid maten och matlagning och även tillhörande monter med träskedar, skålar, glasbägare, och andra matverktyg får då en könsneutral koppling eftersom fokus är på själva föremålen. Tema hus fortsätter i en könsneutral text som handlar om långhuset och dess utseende och inredning. Även tillhörande monter med en kittel, flera grytgafflar, och skärningar blir könsneutral i och med textens fokus på huset och föremålen snarare än något kön. Det finns även en monter med tre keramikkrärl i. Det finns även en könsneutral text som handlar om avverknings av skog då mycket virke behövdes för att bygga skepp och hus, och användningen av olika viktiga redskap på gården. Intill texten finns en monter med olika redskap och verktyg som kan tolkas som könsneutral i och med textens fokus på redskapen och gårdens arbete utan att nämna kön. Det finns en text som handlar om vikingatidens mat och även om männen kort nämns genom Oden och Hávamál är resten av texten och huvudfokuset könsneutral. Detta gör att tillhörande monter med gravbröd, brudbröd, kärnfragment, och koproliter också kan tolkas mer könsneutral.

I utställningen finns även en gravhäll i sandsten som har dekorerats, och den får en könsneutral fokus då förklaringstexten intill främst fokuserar på stenens motiv och utseende av träd och grenar. På temat döden finns även en könsneutral text som allmänt handlar om begravningsplatserna och gravarna under vikingatiden, och om fornnordiska sagor om hur de levande interagerade med de döda. Detta ger de flesta föremålen i tillhörande monter, så som broddar, pärlor, kamfragment, gravbröd, och brända ben, en könsneutral koppling. Det finns även en annan text som kan tolkas som könsneutral då den beskriver en grav och dess föremål utan att nämna något kön. Detta kan även appliceras på tillhörande monter med flera djurben, människoben, en båt, och andra mindre föremål. Temat döden fortsätter i en text som handlar om begravingar och ritualer, vilket gör att texten kan tolkas som könsneutral då fokuset läggs på själva föremålen och ritualerna utan att nämna specifika kön. Även tillhörande monter får en könsneutral fokus med föremål så som pärlor, spelpjäser, beslag, knappar, brända ben, och liknande. Ännu en text som handlar om begravningsritualer och medveten förstörelse av föremål kan också den tolkas som könsneutral, tillsammans med montern full av förstörda och böjda vapen. Även 3D-kopian av ett böjt svärd är könsneutral då tillhörande text fokuserar på föremålets utseende. I utställningen finns en text som handlar om den kristna tron introducerande i Skandinavien och byggandet av de första träkyrkorna. Texten kan tolkas som könsneutral då fokus främst är på den kristna tron och själva kyrkorna snarare än människorna som använde dem.

4.4.4. Kort sammanfattande jämförelse

I utställningen finns det ett antal teman där männen är i fokus som exempelvis krigare och krig, sjöfart, kungar, silverskatter, texter om samtida skriftliga källor, bönder och jordbruk, hygien, utsmyckning av föremål, och skepp. Samtidigt finns även ett antal teman där kvinnorna är i fokus så som smycken, bryggning av öl och mjöd, och kvinnors rättigheter. Sedan finns det teman som har texter och montrar där både kvinnor och män dyker upp antingen tillsammans eller på separata texter och montrar med samma tema. Exempelvis handel, resor, religion i form av kristendomen och fornnordisk tro, döden, mytologiska sagor och gudar, makt, trälar, lagar och straff, släkten och hierarki, aristokratin, begravningssätt, hus och ansvar, samerna, och kläder. Det finns även ett antal könsneutrala texter och montrar med teman så som runskrift, kulturmöten, allmänt om vikingatiden, hantverk, knyta rep, handel, resor, samerna, skepp, hus och hem, skandinaviska vintrar, maten, och döden.

4.5 Tre intervjuer

4.5.1 Göteborgs Stadsmuseum

En intervju med Mari Wickerts från Göteborgs Stadsmuseum skedde genom mejlen där ett antal frågor om skapandet av utställningar med fokus på utställningen ”Vikingr - Mellan Oden och Kristus” besvarades (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022). Även ett möte och samtal på plats i museet skedde, dock blev det inte inspelat då samtalet ägde rum i utställningen på vandrande fot bland andra besökare (Mari Wickerts, personlig kommunikation 2, 25 mars 2022). På första frågan om vilken typ av arbete som ligger bakom utställningsskapandet ställer Mari en motfråga om vad som krävs för olika arbetsinslag och kunskap för att bygga en ny utställning, och gällande andra frågan om hur lång tid som krävs menar hon att det tar flera år (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022). Gällande frågan om hur arbetsprocessen har förändrats genom åren menar Mari att det digitala kommit tillbaka, som dock fortfarande inte håller för brukarnas användning. Enligt Mari på frågan om hur de arbetar för att undvika stereotyper och fördomar så arbetar de på ett neutralt och icke stereotypt sätt och försöker undvika fördomar. Gällande tankarna kring framställandet av kvinnor och män i utställningarna svarar Mari att ”Här var ett tydligt genus där både manligt som kvinnligt finns representerat. Men... det som hittas är ju ur betraktarens ögon.” (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022), och Mari menar också att fokus ska läggas på källorna och gamla texter så som Havamal.

På frågan om hur de tänkte kring materialval för utställningen ”Vikingr” hänvisar Mari till Mats Sjölin som var ansvarig för utställningen och dess skapande (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022). Gällande tankarna kring valet av vad som valdes att berättas om i ”Vikingr” menar Mari att det handlade om att då göra en modern utställning som speglade vikingatiden utifrån museets samlingar och vad som dokumenterats och grävts upp. Även gällande frågan om hur utställningen påverkades av de ekonomiska förhållandena hänvisar Mari till Mats Sjölin (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022). På frågan om utställningen hade sätt annorlunda ut om mer pengar och tid hade funnits så svarar Mari att det fanns en stor summa pengar då den skapades 1994-1995, men att utrymmet var stort och när den öppnades fanns mängder av digitala medel och datorer med massor av information och filmer. Detta, fortsätter Mari, är dock svårt att spara och håller inte i evigheter vilket lett till dagens sparsamhet och allt digitalt som fanns då syns inte idag (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022). Sedan kommer en fråga om vad hon hade gjort annorlunda om utställningen skapats idag, och Mari svarar att hon skulle ställt ut mer fynd, tillgänglighetsanpassat utställningen för alla, och gjort det lättare att se de utställda föremålen. På frågan om hon kan ge lite basfakta om utställningen

”Vikigr” hänvisar Mari till museets hemsida och deras databas Carlotta (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022; Databasen Carlotta u.å. c; Göteborgs Stadsmuseum u.å.).

4.5.2 *Västergötlands Museum*

Intervjun som hölls med Ylva Nilson från Västergötlands Museum skedde främst genom mejlen genom frågor som handlade om skapandet av utställningar (Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). Även ett allmänt samtal om museets utställningar på plats skedde, som inte spelades in (Ylva Nilson personlig kommunikation 1, 17 februari 2022). För frågan om vilken typ av arbete som ligger bakom skapandet av en utställning hänvisar Ylva till projektplanen som hon skickat med (Nilson 2010) som handlar om arbetet för att skapa utställningen ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid”. Gällande frågan om tiden som behövs för att skapa en utställningen menar Ylva att det beror på utställningstypen och dess längd, antal föremål, typ av material, bevarandestatus, säkerhet, finansiering, och liknande. Ylva menar att en kortare sommarutställning tar ca ett halvår och en basutställning tar ca 1 till 1,5 år (Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). På frågan om arbetsprocessens förändring genom åren menar Ylva att det antagligen beror på erfarenhetstillväxten hos projektledaren. Sedan kommer en fråga om hur de arbetar för att undvika eventuella fördomar och stereotyper i utställningarna, och enligt Ylva hänger det mycket på individuella val från den som skriver synopsis och på narrationen. Ylva menar också att sådana aspekter alltid kan komma med i pedagogiska program och visningar även om det inte tydligt lyfts fram i utställningen. Gällande framställandet av kvinnor och män menar Ylva att det inte finns någon uttalad policy förutom att svensk lag ska följas, och att hon har personliga åsikter om markerande av manligt och kvinnligt i texterna (Ylva Nilson personlig kommunikation 1, 17 februari 2022;

Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). Gällande frågor om tankarna kring valet av material att visa upp och vad som valdes att berätta om, i utställningar så som ”Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid” hänvisar Ylva till en PowerPoint från en föreläsning hon hållit år 2014 om skapandet av museets forntidsutställning (Nilson 2014; Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). Sedan kommer en fråga om hur utställningarna påverkades av de ekonomiska förhållandena och enligt Ylva påverkades och begränsades valet av material, monstrarna, gestaltning, och liknande av tillgängliga resurser. Vidare menar Ylva att utställningarna troligen hade sätt annorlunda ut om mer tid och pengar funnits i form av mer uppbyggda miljöer och kanske dyrare materialval, mer teknik, och fler experter med i projektet. På frågan om vad som hade gjorts annorlunda om utställningarna skapats idag, svarar Ylva att hon är nöjd i det stora hela även om detaljer alltid kan ändras, vilket också skett genom åren (Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). På sista frågan om basfakta om utställningarna berättar Ylva bland annat att forntidsutställningen skapades 2012 och tog ca 1 år.

4.5.3 *Historiska Museet*

Intervjun för Historiska Museet genomfördes med Anna Westerberg Davidson via mejlen där frågor som handlar om skapandet av utställningar med fokus på utställningen ”Vikingarnas Värld” besvarades (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). På frågan om vilken typ av arbete som ligger bakom menar Anna att det är en rätt lång process som går igenom olika faser från projektidé, förstudie, och sist ett utställningsprojekt. Vidare menar Anna att flera personer och funktioner är inblandade så som forskare, konservatorer, antikvarier, projektledning, pedagogik, säkerhet osv (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). På frågan om hur lång tid det kan ta att skapa en utställning svarar Anna att det beror på utställningens storlek och liknande, och ”Vikingarnas värld” tog flera år. På frågan om

hur arbetsprocessen kring utställningsskapande har förändrats blev svaret att de arbetar på myndigheten att göra den mer smidig och effektivare, och refererade till sina arbetskollegor för ett bättre svar. På en fråga om arbetet att undvika eventuella fördomar och stereotyper berättar Anna att det kan ske på flera olika sätt bland annat genom kunniga kollegor i form av pedagoger, textbearbetare, forskare, antikvarier, och liknande som bevakar arbetet, och genom insynsråd och fokusgrupper som kan tas in vid behov (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). Anna menar också att föregående svar gäller på frågan om framställandet av män och kvinnor i utställningarna, men lägger till att det är bra att se till att funktioner med kunskap om bland annat genusfrågor, diskrimineringsgrunderna, och intersektionalitet ska finnas i arbetsprocessen.

Sedan ställdes en fråga om skapandet av ”Vikingarnas Värld” och hur tankarna var kring materialvalet. Enligt Anna baseras innehållet ”[...]på arkeologiska upptäckter och forskning samt material från äldre skrivna källor” (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022) och dessutom arbetar de i utställningen med en mångfald av perspektiv genom att tolka arkeologiska skeenden och fynd på olika sätt. På frågan om museets tankar kring valet av vad som utställningen ”Vikingarnas Värld” berättar om fokuserar Anna på de pedagogiska delarna där de valde att arbeta med flera olika sinnen och lärstilar för att nå så många besökare som möjligt. Vidare menar Anna att i det pedagogiska arbetet prioriterades målgrupperna barn tillsammans med vuxna på besök på fritiden, och skola. Gällande hur utställningen påverkades av ekonomiska förhållanden svarar Anna att ekonomin såklart alltid spelar in och att vissa val gjordes framför andra på grund av detta. Dessutom menar Anna att hållbarhetstänket var viktigt, exempelvis återanvändning av montrar från tidigare utställningar (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). Gällande en fråga om utställningen ”Vikingarnas Värld” hade sätt annorlunda ut om mer pengar och tid funnits, svarar Anna att hon tror att endast några små saker hade sätt annorlunda ut. Nästa fråga på samma tema handlar om vad de hade gjort annorlunda om de fått chansen, och där svarar Anna att mycket blev som de tänkt gällande det pedagogiska arbetet, men kanske någon extra förklaringsskylt för sådant besökare ställt frågor om, och tydliggöra platser för de olika audio- och videoguiderna. På sista frågan som handlar om hon kan ge eventuella basfakta om utställningen hänvisar Anna till museets hemsida om utställningen (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022; Historiska Museet u.å. a)

5. JÄMFÖRELSE OCH DISKUSSION

I föregående kapitel skedde en genomgång av de utvalda utställningarna på de fyra museerna (Databasen Carlotta u.å. c; Göteborgs Stadsmuseum u.å.; Historiska Museet u.å. a; Lödöse Museum u.å.; Västergötlands Museum u.å.). Även en presentation och kort jämförelse mellan kvinnornas och männens gestaltningar på utställningarna genomfördes tillsammans med en genomgång av utställningarnas mer könsneutrala delar (Se kapitel 4 ovan). Därefter skedde en kort sammanfattning av de intervjuer som genomförts för att undersöka tankeprocesserna bakom museiutställningarnas skapande (Se kapitel 4 ovan; se bilaga 1). I detta kapitel ska det utvalda utställningarna från de olika museerna jämföras mot varandra och en diskussion kring detta utifrån genusteorin och intervjuerna genomföras. En intressant iakttagelse som gjordes när de utvalda utställningarna besöktes (se kapitel 4 ovan) var att männen oftast syntes mer än kvinnorna på utställningarna i montrarnas föremål och i texternas teman. Detta var tydligt i utställningarna ”Vikingr”, ”Vikingarnas Värld”, och ”Medeltida Liv” där även de könsneutrala texterna och montrarna var fler än de som lade fokus eller åtminstone inkluderade kvinnorna (se kapitel 4 ovan).

Där skiljer sig utställningen ”Mellan Is och Eld - Tolknings av Västergötlands Forntid” där männen och kvinnorna syns ungefär i lika stor mängd och det är de könsneutrala montrarna och texterna som är flest. Denna iakttagelse kan stödjas i andra museistudier exempelvis en som genomfördes på en förhistorisk utställning öppnad 2005 på Historiska museet i Stockholm av Annika Bünz (2012 s. 100-101). Enligt Bünz syntes männen mer än kvinnorna i utställningens berättelser och oftast var det en man med i kvinnornas berättelser (Bünz 2012 s. 101). Ännu en museistudie som kan stödja iakttagelsen är en kandidatuppsats där tre utställningar om 1600-talet, 1700-talet, och 1800-talet på Göteborgs Stadsmuseum behandlades (Swanson 2019). I den studien drogs slutsatsen att männen tog större plats än kvinnorna på 1700-talsutställningen och 1800-talsutställningen medan 1600-talsutställningen var mer jämlik i fördelandet av fokus på kvinnorna och männen med en större könsneutral del (Swanson 2019 s. 31-35). Detta liknar alltså iakttagelsen som beskrivits ovan gällande denna uppsats utvalda utställningar ”Vikingr”, ”Medeltida Liv”, ”Vikingarnas Värld”, och ”Mellan Is och Eld” (se kapitel 4).

En likhet mellan alla utställningar som undersöktes i denna uppsats är att männen alltid dyker upp i teman så som krig, krigare och vapen, religion/tro och mytologi/gudar, och makt. Iakttagelsen om vapen och krigare stöds av exempelvis en museistudie av Leeb-du Toit i Sydafrika och där syntes männen i ett museum med föremål i form av vapen vilket framställer dem främst som krigare (Leeb-du Toit 2005 s. 135-138). Även iakttagelsen om att männen är i fokus i de undersökta utställningarna (se kapitel 4) då det handlar om teman så som religion, tro, och gudar kan stödjas av andra museistudier som exempelvis Bünz (2015 s. 88-89) avhandling, som nämner att männen ofta kopplas ihop med gudar. Sedan finns det även teman där männen är med som endast dyker upp i utställningarna ”Vikingr”, ”Medeltida Liv”, och ”Vikingarnas Värld”, som exempelvis handel, och hygien/renlighet. Denna iakttagelse om fokuset på männen i temat handel stöds även av andra museistudier som exempelvis en kandidatuppsats av Swanson (2019 s. 14, 20-22, 26, 29) där männen ofta var i fokus i temat handel på utställningarna om 1600-, 1700-, och 1800-talen. Ännu en museistudie där denna iakttagelse om kopplingen mellan handel och männen görs är Bünz avhandling där hon menar att männen framställs som resande och att de har handelskontakter (Bünz 2015 s. 88). Det finns även en intressant likhet mellan de två vikingatida utställningarna (Databasen Carlotta u.å. c; Göteborgs Stadsmuseum u.å.; Historiska Museet u.å.) gällande teman med männen i fokus som inte dyker upp i utställningarna om medeltiden (Lödöse Museum u.å.) och forntiden (Västergötlands Museum u.å.), så som resor, och temat släkten.

En likhet mellan utställningarna ”Medeltida Liv” och ”Vikingr” är att temat fåfänga och temat politik/juridik dyker upp med fokus på männen. Iakttagelsen om männens koppling till temat politik

stöds även i en annan museistudie där detta temat finns med då fokus är på männen i en 1800-talsutställning på Göteborgs Stadsmuseum (Swanson 2019 s. 31). En likhet som ”Medeltida Liv” har med ”Vikingarnas värld” gällande teman där männen dyker upp är bland annat kläder. Gemensamt för ”Medeltida Liv”, ”Vikingarnas Värld”, och ”Mellan Is och Eld – Tolknings av Västergötlands Forntid” är att alla tre har med temat döden där männen bland annat hamnar i fokus. Vilket blir en skillnad för utställningen ”Vikingr” som inte lägger fokus på det temat när det handlar om männen. Iakttagelsen att tre av de fyra utvalda utställningarna i denna uppsats (se kapitel 4) lägger fokus på männen i temat döden stöds av andra museistudier, som exempelvis Swanson (2019 s. 11, 14, 25) där en utställning om 1600-talet och en om 1700-talet på Göteborgs Stadsmuseum båda har med temat döden då männen är i fokus.

En likhet som finns mellan ”Vikingarnas Värld” och ”Mellan Is och Eld – Tolknings av Västergötlands Forntid” är att båda utställningarna har temat kungar och makt med. Detta stöds även i en annan museistudie som exempelvis Bünz avhandling då hon berättar att manliga karaktärer ses som hövdingar eller stormän och att de har makt (Bünz 2015 s. 88-89). Sedan finns det ett antal teman där männen antingen är i fokus eller främst med på ett hörn som endast dyker upp i en utställning bland annat temana magi, pengar, hantverk, kärlek, underhållning och musik, sjukdomar och läkekonst, och jakt i utställningen ”Medeltida Liv”. I ”Mellan Is och Eld – Tolknings av Västergötlands Forntid” har istället temana så som gravar och runstenar med fokus på männen. Medan utställningen ”Vikingarnas Värld” har temana så som silverskatter, samtida skriftliga källor, bönder och jordbruk, utsmyckning av föremål, skepp, trälar, lagar och straff, aristokratin, begravningssätt, hus och ansvar, och samerna där männen dyker upp.

En likhet som finns mellan alla fyra utställningar som undersöktes i denna uppsats är att kvinnorna genomgående dyker upp i temana så som hemmet/hus och ansvar, och kläder/dräktmode. Att kvinnorna representeras med fokus på rollen i hushållet är en vanlig tendens på museer menar Leeb-du Toit i sin museistudie i Sydafrika (2005 s. 136). Även i en museistudie av Bünz (2015 s. 80-85) finns denna iakttagelse om hur kvinnorna representeras genom att ha ansvar och makt i framför allt gården och hemmet. Museistudien av Bünz (2015 s. 82) är även ett annat exempel på hur utställningarna lägger fokus på kläder och dräktmode i koppling till kvinnorna, vilket kan observeras i denna uppsats fyra utställningar (se kapitel 4). Det finns även en likhet mellan ”Vikingr” och ”Medeltida Liv” då kvinnorna dyker upp i temat hygien/renlighet och fåfånga. Denna iakttagelse kan stödjas av Leeb-du Toits museistudie då ett museum representerade kvinnor med föremål så som pärlarbeten och liknande, alltså att de ägnade sig åt föremål förknippade med fåfånga (Leeb-du Toit 2005 s. 135-138).

Temat kvinnors rättigheter dyker upp som gemensamt tema i utställningarna ”Medeltida Liv” och ”Vikingarnas värld” till skillnad från ”Vikingr” och ”Mellan Is och Eld – Tolknings av Västergötlands Forntid” (se kapitel 4). I utställningarna ”Vikingr” och ”Vikingarnas Värld” finns även temat makt, och släkten, där kvinnorna dyker upp, vilket inte sker i de andra två utställningarna. Även gällande kvinnorna och kopplingen till temat makt finns det exempel på i andra museistudier, då Bünz berättar om hur utställningarna fokuserar på kvinnorna och att de hade stor makt i hemmet (Bünz 2015 s. 84-85). En likhet som finns mellan ”Vikingr”, ”Vikingarnas Värld”, och ”Medeltida Liv” till skillnad från ”Mellan Is och Eld – Tolknings av Västergötlands Forntid” är att kvinnorna dyker upp i temat smycken och skönhet. Iakttagelsen om fokuset på kvinnorna i temat skönhet och smycken går även att läsa om i avhandlingen av Bünz som menar att utställningar ofta fokuserar på kvinnornas smycken och hur de utsmyckade sig (Bünz 2015 s. 82-83). Sedan finns det en likhet mellan ”Medeltida Liv”, ”Vikingarnas Värld”, och ”Mellan Is och Eld – Tolknings av Västergötlands Forntid”, medan ”Vikingr” skiljer sig åt (se kapitel 4). Detta är temat döden, och även begravningssätt till viss del då kvinnorna finns med i berättandet om tron på

livet efter detta, dödsriken, och kvinnliga skelett och gravar. Att kvinnorna finns i fokus i temat döden stöds även i andra museistudier som exempelvis avhandlingen av Bünz (2015 s. 83) som berättar om utställningar där kvinnliga skelett och deras begravningssätt och gravfynd är utställda.

I alla fyra utvalda utställningar finns det teman som handlar om religion och tro eller mytologi och gudar/gudinnor där kvinnorna dyker upp. Skillnaderna ligger i vad det handlar om, exempelvis på utställningen ”Medeltida Liv” (se kapitel 4) så läggs fokus på helgon, kristna gravar och kristnandet av landet när kvinnorna är med i texten. Medan i utställningen ”Vikingr” handlar det om gudar/gudinnor och myter/sagor. I utställningen ”Vikingarnas Värld” handlar det om både gudar/gudinnor, myter, fornnordisk tro, och kristendomen, med fokus på kultutövningar och livet efter döden. Gällande utställningen ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid” handlar religion och tro temat då kvinnorna dyker upp om offrandet till gudinnor (se kapitel 4).

Iakttagelserna om hur kvinnorna finns med i temat religion och tro i de fyra utvalda utställningarna (se kapitel 4) stöds av andra museistudier, som exempelvis en kandidatuppsats av Swanson (2019 s. 16-17, 34-35) där temat religion kopplas ihop med kvinnorna genom exempelvis bibliska figurer i 1600-talsutställningen som undersöks i uppsatsen. Sedan finns det även ett antal teman där kvinnorna dyker upp som endast finns i en utställning, exempelvis kärlek och giftermål, musik och underhållning, tygtillverkning, mat, sjukdomar och läkekonst, och hantverk i utställningen ”Medeltida Liv” (se kapitel 4). I utställningen ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid” finns kvinnorna med på temat runstenar, vilket inte sker i de andra utställningarna (se kapitel 4). Medan i utställningen ”Vikingarnas Värld” finns kvinnorna med i teman så som mjöd- och ölbrygging, samer, lagar och straff, resor, aristokratin, och trälar till skillnad från de andra utställningarna (se kapitel fyra).

Det finns även en del likheter och skillnader i de fyra utvalda utställningarna (se kapitel 4) när det handlar om teman med könsneutrala uttryck, exempelvis har både ”Vikingr” och ”Vikingarnas Värld” en del som med ett könsneutralt uttryck handlar om vikingatiden i allmänhet. Utställningen ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid” har ett liknande könsneutralt tema men som istället handlar om forntiden i allmänhet. Det finns också en likhet mellan ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid” och ”Vikingarnas värld” som inte finns hos ”Medeltida Liv” och ”Vikingr” i form av könsneutrala delar i temat döden. Det finns även temat resande och temat handel som de båda vikingatida utställningarna (Göteborgs Stadsmuseum u.å.; Historiska Museet u.å. a) har till skillnad från ”Medeltida Liv” och ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid” (Lödöse Museum u.å.; Västergötlands Museum u.å.).

Resten av de teman som har könsneutrala montrar respektive texter är mer skilda och finns endast i en utställning, exempelvis teman så som kläder och mytologi på ”Vikingr” (se kapitel 4). På utställningen ”Vikingarnas Värld” skiljer sig de könsneutrala teman genom att det finns bland annat kulturmöten, runskrift, hantverk, repknytning, samer, skepp, hus och hem, mat, och skandinaviska vintrar. Medan på ”Medeltida Liv” (se kapitel 4) är det teman så som heminredning, konstruktion av byggnader, pandemier, och klimatkriser. På utställningen ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid” (se kapitel 4) finns könsneutrala teman så som jordbruk och boskapsskötsel, metallgjutning, redskap, klimatet, djuren i naturen, och boplatser.

Det finns även en del likheter och skillnader i vilka föremål som ställs ut och associeras med kvinnor respektive män i de olika utställningarna. Exempelvis associeras männen ofta med olika vapen, så som svärd, yxor, och spjut i alla fyra utställningar (se kapitel 4; se även Leeb-du Toit 2005 s. 136-138 för liknande iakttagelser på ett sydafrikanskt museum). Dock skiljer sig utställningarna åt lite gällande typen av vapen då ”Mellan Is och Eld” även har vapen så som lancettpilar och

knivar, och "Vikingarnas värld" som har knivar, vilket de andra två inte har. En intressant iakttagelse är dock att även om "Medeltida Liv" inte har en kniv utställt associerat som ett vapen så finns det skomakarknivar utställt, alltså knivar med koppling till hantverk och verktyg snarare än krig och vapen. Både "Medeltida Liv" och "Vikingarnas Värld" har pilspetsar utställda med koppling till männen, vilket skiljer dem åt från "Vikingr" som inte har det. Ännu en likhet mellan "Vikingarnas Värld", "Vikingr", och "Mellan Is och Eld" är att sköldbucklor respektive olika delar av en sköld finns utställda med fokus på männen. Detta blir en skillnad för "Medeltida Liv" där det inte finns delar av en sköld utställt. Associationen med vapen har iakttagits på flera andra utställningar, och utöver Leeb-du Toits (2005 s. 136-138) studie i Sydafrika där bland annat männen associerades med spjut, hemgjorda gevär, och stridskäppar finns även en kandidatuppsats av Swanson (2019 s. 33-35). I kandidatuppsatsens utvalda utställningar associerades männen med många olika sorters vapen som högg, krossade, och stack, som exempelvis svärd (Swanson 2019 s. 11, 18, 20).

En likhet mellan "Vikingarnas Värld" och "Medeltida Liv" som skiljer sig från de andra två utställningarna är att de har olika hammare utställda med fokus på männen. Dock skiljer de sig åt i vilka typer, bland annat har "Medeltida Liv" stridshammare, alltså ett vapen, vilket inte "Vikingarnas Värld" har då den hammaren främst kopplas till timmermän och hantverk. Dessutom har "Medeltida Liv" en guldsmedshammare utställt med koppling till männen och hantverk vilket inte någon annan utställning har. Till skillnad från de andra utställningarna har "Vikingarnas Värld" även en pilbåge utställd som i utställningen kopplas till männen. Ännu en skillnad är att endast "Medeltida Liv" har en stridsklubba och stridsgissel utställd med fokus på männen. Till skillnad från de andra utställningarna har "Medeltida Liv" även andra föremål som kan kopplas till krig, vapen, och männen i form av knivslidor, svärdslidor, armborstspännare, armborstpilar, ett träsvärd, en svärdsknapp, kulor, och en muskötökula. Även "Vikingarnas Värld" har föremål som skiljer sig från de andra utställningarna och som kan kopplas till männen, vapen, och krig, och exempel är knivslidebeslag, ett svärdsfäste, miniatyrspjutspets, och en miniatyrlans.

I alla fyra utställningar finns ett antal smycken eller annat som kunde bäras på kroppen och kläderna där männen dyker upp. I "Mellan Is och Eld", "Vikingarnas Värld", och "Vikingr" finns det en likhet i att alla tre har ett krucifix eller kors med Jesus avbildat på utställt och som alltså har en koppling till männen, vilket inte "Medeltida Liv" har. På samma korstema har "Vikingarnas Värld" flera olika hängkors med och utan Jesus, ett enkolpium (relikskrin i form av ett kors med Jesus på), och en kristusfigur, vilket skiljer sig från de andra utställningarna som endast har ett krucifix eller kors ("Vikingr", och "Mellan Is och Eld") eller inget alls ("Medeltida Liv"). I utställningarna "Vikingr" och "Vikingarnas Värld" finns armringar/armband i guld som genom tillhörande montertext kopplas till männen, vilket inte finns i de andra två utställningarna.

Detta gäller även torshammarringarna och några dosformiga spännen som står utställda i de två vikingatidsutställningarna och inte finns i "Medeltida Liv" och "Mellan Is och Eld". I "Medeltida Liv" och "Vikingarnas Värld" finns en likhet som skiljer sig från "Vikingr" och "Mellan Is och Eld" då ringspännen och skor finns utställda där männen syns. Sedan finns det en del föremål med koppling till utsmyckning och kläder där männen syns som endast är utställda i en utställning. Exempelvis i "Medeltida Liv" med sulor, läderpungar, en rem, flera handskar, remsöljor, och en mössa. Detta kan även ses där männen syns i "Vikingarnas Värld" med flera olika hängen, mynthängen, hängsmycken, spännen med olika figurer och former, ringnålar, pärlor, halsringar, halsband, fingerringar, armringar i olika metaller, torshammarhängen, en bältesväska, bältesbeslag, en mössprydnad, börs, bälte med sölja, nålhus, kedjor, hängbrynen, nålar, tygfragment, amuletter av olika slag, remdelare, bjällror, och brickvävda band.

I utställningarna "Medeltida Liv", "Vikingarnas Värld", och "Vikingr" syns även männen tillsammans med en del andra föremål som har en koppling till handel främst i form av olika typer av vikter och vågar. Där skiljer sig "Mellan Is och Eld" som inte har föremål med koppling till handel där männen syns. I både "Medeltida Liv" och "Vikingarnas Värld" syns männen och temat handel också genom olika mynt. Sedan finns det även ett antal utställda föremål med temat handel där männen syns i endast "Medeltida Liv", bland annat flera brakteater och varuplomber. Dessutom finns en monter med handelstemat i "Medeltida Liv" där föremål så som en blytacka, spilsticka, bärnsten, alnmått, en skål, en kryddkvarn, smörspade, ett krus, och en karvsticka dyker upp. I "Vikingarnas Värld" finns föremål där männen syns med temat handel och kontakter med andra folk i form av en Buddhastatyett, sländtrissor, och grivnor.

Männen hamnar även i fokus i föremål som har att göra med hantverk i utställningarna "Medeltida Liv" och "Vikingarnas Värld" vilket skiljer dem åt från "Mellan Is och Eld" och "Vikingr". Exempel på föremål som finns med i både "Vikingarnas Värld" och "Medeltida Liv" då männen syns i hantverkstemat är bland annat olika typer av nycklar och lås, saxar, och verktyg så som puns och stansar ("Medeltida Liv") respektive dragstansar (Vikingarnas Värld). Sedan finns det en hel del verktyg och andra föremål med koppling till hantverk där männen dyker upp som endast finns utställda i endast en utställning. Exempel på detta i "Vikingarnas Värld" är bland annat en tång, såg, skrapa, mejsel, borr, stansdyna, putsjärn, stämjärn, fil, spik, barr, rits, bygel, trefot, städ, slägga, tving, och liknande verktyg. I "Medeltida Liv" handlar det om verktyg så som vävtyngder, sisare, nålar, hyvlar, fingerborgar, läst, syl, tegelstenar, glasslagg, trefotsgrytor, bronsgryta, nageljärn, kopparspill, kopparsmälta, gjutformar (som intressant nog finns i "Vikingarnas Värld" i en könsneutral monter och text), och liknande. En intressant iakttagelse är att kammar finns med som föremål i både "Vikingr" och "Vikingarnas Värld" då det handlar om männen i temat hygien, medan i "Medeltida Liv" har kammarna ställts ut i koppling till temat hantverk då männen syns.

I "Vikingarnas Värld" finns bland annat en biskopsstav eller kräkla utställd i koppling till männen, vilket inte finns i de andra utställningarna. Dock finns ett intressant föremål utställt i koppling till männen i "Mellan Is och Eld" i form av en liten pekare/aestel utformat som en biskopskräkla. Ännu en intressant iakttagelse av en likhet och skillnad är att i "Vikingr" finns ett betselbeslag utställt med koppling till männen och, medan i "Medeltida Liv" och "Vikingarnas Värld" är det istället en betsel som ställts ut i koppling till männen. I "Vikingr" är det i koppling till fåfånga och utsmyckning, medan i "Medeltida Liv" kopplas betseln till krig, och i "Vikingarnas Värld" handlar det om en manlig grav. I temat fåfånga med fokus på männen finns även en gulds spiral utställd i "Vikingr" vilket skiljer sig gentemot de andra utställningarna där det inte finns utställda. Det finns även delar av skelett från människor och djur i utställningarna "Medeltida Liv", "Mellan Is och Eld", och "Vikingarnas Värld" som kan kopplas till männen genom teman på olika sätt.

I "Medeltida Liv" finns exempelvis revben från nötkreatur med runinskrift om att en fader ska gömma sig. En likhet som finns mellan "Vikingarnas värld" och "Mellan Is och Eld" är att i båda utställningarna finns manliga kranium och brända ben från manliga gravar utställda. Utöver detta finns även andra mänskliga skelettdelar från män utställda i "Mellan Is och Eld" i form av lårben och höftben, och ett manligt skulderblad i "Vikingarnas Värld". Den forntida utställningen "Mellan Is och Eld" är den enda som också har flintkärnor utställda som dessutom har kopplats till männen då det ställts ut tillsammans med ett manligt kranium. En annan likhet mellan "Vikingarnas Värld" och "Medeltida Liv" då männen är med i fokus är genom utställda föremål så som isläggar och doppskor.

Sedan finns det en stor mängd föremål som kopplade till männen i andra teman som endast finns utställda i "Vikingarnas Värld" respektive "Medeltida Liv". Exempel i "Vikingarnas Värld" är bland annat sköldhandtagsbeslag, en ämbar/hink, broddar, stigbygel, bett, fjättrar, halsjärn, vridkvarnar, skidor, broderi i form av en hjort, resealtare, pincetter, runbleck, båtnitar, runstensfragment, sax, osv. I "Medeltida Liv" finns exempel så som flöjt, sporrar, sigill, slunga, träsnurra, borgarkrigsmynt, runsticka, dopfuntsfot, relikgömma, fiskekrokar, nätsänken, och pilgrimsmärken, med mera.

Gällande de föremål där kvinnorna är i fokus eller åtminstone dyker upp så är det vanligaste föremålet olika formade spännen i "Vikingr", "Mellan Is och Eld", och "Vikingarnas Värld". Detta iakttagande stöds av en avhandling av Bünz (2015 s. 82-83) där det berättas att kvinnorna associeras med smycken så som pärlor, spännbucklor och liknande. Exempel på spännen i "Vikingarnas Värld", "Vikingr", och "Mellan Is och Eld" (se kapitel 4) är dosformiga spännen, ovala spännen, spännbucklor, rundspännen, ringspännen, treflikiga spännen, figurspännen, ryggknappsspännen, och andra former. En annan likhet mellan "Vikingr", "Vikingarnas Värld" och "Mellan Is och Eld" som skiljer sig från "Medeltida Liv" är att kvinnorna associeras med nycklar som ställts ut i utställningarna och att de hade ansvar i huset.

Detta syns även i andra museistudier som exempelvis Bünz (2015) avhandling om svenska arkeologiska utställningar. Bünz konstaterar att utställningarna ofta associerar kvinnorna med nycklar, hennes roll som husfru och ansvaret på gården (Bünz 2015 s. 84-85). I de två vikingatida utställningarna (se kapitel 4) finns också halsband/pärluppsättningar utställda som kopplas till kvinnorna, vilket inte finns i "Medeltida Liv" och "Mellan Is och Eld". Smyckestemat fortsätter då en likhet mellan "Vikingr" och "Mellan Is och Eld" är att båda utställningarna till skillnad från de andra två (se kapitel 4) har halsringar i metall utställda med fokus på kvinnorna. Iakttagelserna kring kvinnors koppling till smycken, pärlor och liknande finns även i andra museistudier, som exempelvis Leeb-du Toits studie i Sydafrika där kvinnorna på ett museum representeras av olika pärlarbeten (Leen-du Toit 2005 s. 136-138).

Till skillnad från "Vikingr" finns det i de andra tre utställningarna "Vikingarnas Värld", "Mellan Is och Eld", och "Medeltida Liv" ett eller flera kvinnliga skelett utställda i temat begravningsätt. Skillnaderna där handlar om att i "Vikingarnas Värld" så är det en flickbarn medan i de andra två är det vuxna kvinnor. I "Mellan Is och Eld" finns dessutom ett kvinnligt lårben utställt då det handlar om kroppslängd och levnadsförhållanden på forntiden, vilket skiljer sig från de andra utställningarna. Även föremål som krucifix och kors har ställts ut i "Mellan Is och Eld" och "Vikingarnas Värld" som hittats i eller nära gravar. Kopplingen till kvinnor är bland annat att de legat i en kvinnlig grav då det handlar om ett ringkors, och ett vanligt kors i "Vikingarnas Värld", medan i "Mellan Is och Eld" har krucifixet en koppling till kvinnorna genom att en bedjande Maria avbildats på föremålet. Även ett antal spikar kan kopplas till kvinnorna i "Vikingarnas Värld" och "Mellan is och Eld" då de hittats i en kvinnlig grav respektive i koppling till hus, boplats och kvinnans ansvar där. Det finns också en likhet mellan "Vikingarnas Värld" och "Medeltida Liv" som skiljer sig från de andra utställningarna då föremål så som kammar, vävtyngder, saxar och sisarsaxar, nålar, knivar, skor, fat i olika material, och textilfragment av olika slag har ställts ut med fokus på kvinnorna. I "Vikingarnas Värld" och "Medeltida Liv" finns även spelpjäser respektive spelbrickor med då det berättas om kvinnorna i utställningen.

Sedan finns det även en hel del föremål där kvinnorna är i fokus som endast är utställda i den situationen på en utställning, exempelvis bälteskålar, en bälteskupa, och en hårnål på "Mellan Is och Eld". I utställningen "Medeltida Liv" associeras kvinnorna med föremål så som flöjt, drottning Blankas Sigill, kvinnliga helgons pilgrimsmärken, och en träskulptur av en kvinna. Men

även temat hantverk har en hel del föremål där kvinnorna är i fokus, som exempelvis en fingerborg, en läderpung, syl, läst, flera sulor, knivslidor, en hyvel, och en svärdskada. Gällande "Vikingarnas Värld" finns det många föremål där kvinnorna är i fokus som exempelvis ringnålar, pärlor, hängsmycken, mynthängen, sidentyg, bågare i olika material, örhängen, ringar, amuletter, glättstenar, glättbräden, nålhus, olika vågar, olika sorters vikter, yxor, svärd, mynt, soljor, sländtrissor, hammare, brynen, eldstål, armringar, kvinnofiguriner, völvestavar pilspetsar, spjutspetsar, örnslevar, pincetter, och en bältesväska med mera.

Som diskuterades ovan syns männen mer än kvinnorna i "Vikingarnas Värld", "Vikingr", och "Medeltida Liv". Medan i "Mellan Is och Eld" är det snarare mer könsneutrala texter och föremål. Det är allra tydligast i den lite äldre utställningen "Vikingr" från 1995 (Databasen Carlotta u.å. c) som har det största gapet mellan antalet gånger som männen syns och antalet gånger som kvinnorna syns. Dessutom hade "Vikingr" även färre tillfällen könsneutrala texter och montrar med föremål än resterande utställningar. Även om både "Vikingarnas Värld" och "Medeltida Liv", som båda öppnades 2021 (Bäckstedt 2021; Wignell 2021; Lilla Edets Kommun 2021), har fler tillfällen då männen syns i utställningen än kvinnorna så är gapet mellan antalet gånger kvinnorna och männen syns inte så stort och båda utställningarna har ett förhållandevis stort antal könsneutrala montrar och texter. Samtidigt har "Mellan Is och Eld" som öppnades 2012 (Ylva Nilson personlig kommunikation 1, 17 februari 2022) det största antalet könsneutrala texter och montrar, och då männen och kvinnorna är i fokus är båda könen det i samma mängd.

Större delen av arkeologin kommer från museivärlden och den arkeologiska forskningen har fått en maskulin prägel med stor fokus på historiska event där männen främst är inkluderad på kvinnornas bekostnad (Arwill-Nordbladh 2001 20-21; Engström 2012 s. 83-84). Museiutställningarna påverkas alltså av arkeologins forskning och utveckling speciellt eftersom utställningarna kommunicerar genom arkeologiska fynd, texter, rekonstruktioner, och bilder (Bünz 2012 s. 97-98). Alltså kan detta vara en del av förklaringen till att männen syns mer än kvinnorna i den lite äldre utställningen "Vikingr". Situationen har blivit bättre genom flera politiska beslut från staten vilket lett till att genusperspektivet och kvinnorna oftare finns med på museiutställningar (Bünz 2012 s. 97-98). Detta kan ses i nyare utställningar som "Medeltida Liv" och "Vikingarnas Värld" där glappet mellan antal gånger som kvinnorna respektive männen syns är mindre även om männen fortfarande syns lite mer.

En museiutställning (speciellt en arkeologisk) får sin betydelse från tre olika källor, menar Stig Sørensen (1999 s. 136). Källorna är den arkeologiska tolkningen av föremålen, den betydelse som museet skapar när föremålen blir en del av en konstruktion, och det som betraktaren ger till föremålet. Detta gör att skapandet av betydelse inom museum är komplexa och svåra att förstå, enligt Stig Sørensen (1999 s. 136). Ett föremåls sätt att kommunicera är mångfacetterad, universal, subtil, och samtidigt även specifik. Detta gör att ett museiföremål som valts ut, tolkats, och ställts ut, får ett extra lager då textuell information med en guidad tolkning ofta kopplas till föremålet (Stig Sørensen 1999 s. 136-137). Enligt Stig Sørensen påverkar museer identitet genom att förmedla budskap om bidragande, betydelse, och roller. Dessutom anser Stig Sørensen att frågan om kvinnors närvaro i museerna är viktigt eftersom det påverkar hur människor ser på sig själva och de roller man anser ha rätt till (1999 s. 138).

Enligt Mari Wickerts var tanken gällande utställningen "Vikingr" att skapa en modern utställning om vikingatiden utifrån material från museets samlingar och material som dokumenterats (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022). Utställningen "Vikingr" har genomgått en del förändringar sedan den skapades 1994-1995 eftersom då fanns det mängder med datorer, filmer och andra digitala medel som tyvärr inte finns kvar längre på grund av att sådant inte håller i

evigheter (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022). Mari Wickerts menar att om utställningen skapats idag skulle hon ställt ut fler fynd och tillgänglighetsanpassat utställningen mer (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022).

Enligt Ylva Nilson påverkades utställningen "Mellan Is och Eld" av de ekonomiska förhållandena då valet av material, antal montrar, och gestaltningen begränsades av de tillgängliga resurserna (Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). Om mer tid och pengar hade funnits år 2012 då utställningen "Mellan Is och Eld" skapades skulle den sett annorlunda ut med dyrare materialval, mer teknik, fler experter med i projektet, och mer uppbyggda miljöer, menar Ylva Nilson (Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022).

Enligt Anna Westerberg Davidson baserades innehållet i utställningen "Vikingarnas Värld" på forskning, arkeologiska upptäckter, och material från äldre skrivna källor (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). I utställningen arbetar de med många olika perspektiv genom att tolka fynden och arkeologiska skeenden på olika sätt. Gällande de pedagogiska delarna av utställningen "Vikingarnas Värld" valde museet att arbeta med flera olika sinnen och sätt att lära sig på för att nå ut till så många besökare som möjligt menar Anna Westerberg Davidson (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). Anna Westerberg Davidson menar att hållbarhetstänket var viktigt i skapandet av "Vikingarnas Värld" då exempelvis montrar från tidigare utställningar återanvändes (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). Enligt Anna Westerberg Davidson skulle endast några små detaljer varit annorlunda om mer tid och pengar funnits i skapandet av "Vikingarnas Värld". Om chansen funnits att göra något annorlunda skulle Anna Westerberg Davidson lagt till extra förklaringsskyltar om sådant besökare frågat om och tydliggöra platserna för de video- och audioguiderna som finns (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022).

I museum har historien om männen blivit presenterad som historien om människor i allmänhet. Ofta anses det att kvinnor endast ser historien om kvinnor som deras egen historia och att de endast relaterar till den generella historien om människor på en mindre personlig och abstrakt nivå på en museiutställning (Stig Sørensen 1999 s. 138-139). Samtidigt kan männen relatera till den generella människohistorien som deras egna och relatera till händelserna som är utställda på ett museum på grund av att männens och människornas historia är mer sammanvävda (Stig Sørensen 1999 s. 138-139). Enligt Stig Sørensen förminskas de historiska kvinnorna och de kvinnliga museibesökarna till passiva iakttagare som drabbas av historien, medan männen är mer aktiva och skapar historien och därför kan uppleva historien som deras (Stig Sørensen 1999 s. 139). Museer har en bred publik som de når ut till och därmed är det viktigt att museerna har som mål att visa upp det förflutnas likheter och olikheter mot samtiden (Stig Sørensen 1999 s. 139).

Enligt Stig Sørensen (1999 s. 142) handlar museum om representation och interaktionen med dem, men en representation kan lätt bli symbolisk eller stereotypisk. Det finns en del paralleller mellan intresset kring genus och kön på museer och åtgärderna att inkludera andra grupper i museer, menar Stig Sørensen (1999 s. 142). Vidare menar Stig Sørensen att intresset kring genus kommer från ett allmänt intresse kring att representera kulturell mångfald (1999 s. 142). För att förstå samhällets förändrande natur är det viktigt med analyser av genus som en fundamental och dynamisk social relation. Stig Sørensen (1999 s. 142-143) anser att genus och kön är dynamiskt och en process för den enskilde individen snarare än bara fixerade roller. För att detta sätt att se på genus och kön ska förstärkas måste budskapen i utställningarna bli mer öppna och uppenbara och komma bort från att vara gömda i traditionella antaganden om olikheter, menar Stig Sørensen (1999 s. 142-143). En

museiutställning berättar både genom texter och föremål som har betydelse på flera nivåer (Stig Sørensen 1999 s. 143).

Det finns en tendens i utställningarna att de gånger som kvinnorna är i fokus eller åtminstone nämnda i utställningstexterna respektive representerade i montrarnas föremål så hamnar en del av fokuset också på männen. Detta märks bland annat i "Medeltida Liv" där männen får fler ensamma texter och montrar medan kvinnorna främst får dela fokuset när de syns i utställningen. Detta sker även i "Vikingr" där cirka hälften av gångerna som kvinnorna syns i utställningen genom texter och föremål är männen med samtidigt. I "Vikingarnas Värld" fortsätter tendensen att männen har fler montrar och texter där de har ensam fokus och när kvinnorna syns så är det tillsammans med männen. Dock har kvinnorna i "Vikingarnas Värld" fler ensamma montrar och texter där de nämns eller är huvudfokus än de andra utställningarna. I detta fall skiljer sig utställningen "Mellan Is och Eld" där männen och kvinnorna hamnar i fokus tillsammans och separat lika mycket. Denna tendens finns även i andra utställningar och museum som exempelvis en utställning som Bünz undersöker i sin artikel (Bünz 2012 s. 101). Bünz menar att det i den utställningen ofta finns en manlig karaktär i utställningens berättelser då kvinnorna är med, och dessutom är kvinnorna underrepresenterade i antalet och som huvudkaraktärer.

Enligt Bünz är det vanligt att museiutställningar fokuserar på hur vardagen såg ut för män och kvinnor genom historien och de roller som de hade (Bünz 2015 s. 78). Vad som berättas på utställningarna kan variera men gemensamt är att kvinnorna och männen ofta framställs med olika egenskaper och roller (Bünz 2015 s. 78). Detta kan appliceras på de fyra utvalda utställningarna "Medeltida Liv", "Vikingarnas Värld", "Vikingr", och "Mellan Is och Eld" (se kapitel 4) då dessa utställningar har både texter och föremål som berättar om människornas liv under de olika tidsperioderna, även om männen och kvinnorna syns olika mycket och representeras på olika sätt.

På många museiutställningar finns det ofta även skelett eller delar av skelett utställda som representerar olika teman i utställningarna. Av de utvalda utställningarna i denna uppsats fanns skelettdelar på "Vikingarnas Värld", "Medeltida Liv", och "Mellan Is och Eld" medan "Vikingr" inte hade några skelettdelar utställda alls (se kapitel 4). Enligt Bünz (2015 s. 78) könsbedöms gravmaterialet utifrån föremål som hittats i graven och utifrån skelettmaterialet. Dessa könsbedömningar bygger på både samtida föreställningar om könsroller och på samlad kunskap om vilken sorts föremål som oftast finns i manliga och kvinnliga gravar, menar Bünz (2015 s. 78). Även om bedömningen av skeletten handlar om att identifiera manliga och kvinnliga kännetecken så kan även de påverkas av samhällets sociala föreställningar om hur manligt och kvinnligt ska tolkas, enligt Bünz (2015 s. 78). Dessutom är inte dessa bedömningar 100 procent säkra då stora variationer kan förekomma mellan populationer och individer, och bedömningen kan bara göras på vuxna skelett (Bünz 2015 s. 78). Alltså finns risken att skeletten på utställningarna tilldelas ett kön utifrån undermedvetna stereotyper.

Att det finns stereotyper på museiutställningar beror på att ett museum är en social organisation som består av fysiska människor som agerar och påverkas av samhället och samtiden (Aronsson & Meurling 2005 s. 12-13). Ett museum och människorna involverade är en del av samhället och avspeglar därför samhällets värderingar och normer. Museerna är alltså inte en neutral plats med objektiva framställningar av kvinnor och män. Dessutom är det som ses som manligt och kvinnligt, både på museet och i resten av samhället, en form av sociala och kulturella konstruktioner invävda i samhällets ekonomiska och politiska strukturer (Aronsson & Meurling 2005 s. 12-13). Besökare möter en återskapad verklighet när de besöker en museiutställning som medvetet valts ut och som vittnar om både det förflutnas och samtidens värderingar och normer (Aronsson & Meurling 2005 s. 21-22). Vilka föremål som används i utställningen beror utställningens valda tidsperiod, tema, vad

museet vill säga med utställningen, och vilka föremål som finns tillgängliga för museet. Vilka föremål som väljs att samlas in till samlingarna påverkas av värderingar kring kön, vilket alltså påverkar vilka föremål som finns tillgängligt för museerna (Belloni 2005 s. 154). Även hur föremålen beskrivs och dokumenteras påverkas av värderingarna kring kön (Belloni s. 154).

När den mänskliga historien ska berättas påverkas gestaltningen av män och kvinnor av stereotyper gällande exempelvis könsroller (Engström 2012 s. 88; Arwill-Nordbladh 2001 s. 10). Tidiga arkeologiska tolkningar av manliga och kvinnliga gravar påverkades av den egna tidens uppfattningar om könsrollerna, exempelvis var svärd manliga föremål och nålar kvinnliga föremål (Arwill-Nordbladh 2001 s. 18). 1800-talets uppfattning om kvinnor och män påverkade synen på historien och var djupt rotad i 1900-talets arkeologi (Arwill-Nordbladh 2001 s. 42-45). Ett exempel som Arwill-Nordbladh tar upp är ett symposium i USA år 1966 som handlade om samlare och jägare. På detta symposium sågs mannen som den viktiga jägaren och även om kvinnorna som samlare lyftes fram som en viktig del genom andra studier bekräftades ändå de traditionella genusrollerna genom denna arbetsfördelning (Arwill-Nordbladh 2001 s. 45).

Det som beskrivits om stereotyper i stycket ovan kan appliceras på hur kvinnorna respektive männen gestaltas i utställningarna "Medeltida Liv", "Vikingarnas Värld", "Vikingr", och "Mellan Is och Eld" på olika sätt och nivåer. Exempelvis hamnar männen ofta i fokus i koppling till vapen, krig, religion, och makt medan kvinnorna är i fokus då det handlar om dräktmode/kläder, och ansvar i hus och hem. Där uppstår en stereotyp på utställningarna, som även funnits inom arkeologin genom dess historia, med kvinnorna att deras intresseområde ligger i kläder och textilier och att de hör hemma i familje- och hemsfären. medan männen får en stereotyp som den starke krigaren och jägaren (Arwill-Nordbladh 2001 s. 23-24, 42-45). Denna stereotyp nämns även i en museistudie om sydafrikanska museer av Leeb-du Toit (2005 s. 136), där det nämns att de flesta museer har en tendens att lägga presentera kvinnorna främst genom sin roll i hushållet. Leeb-du Toit berättar även om ett sydafrikanskt museum där männen framställs genom stereotypen som krigare och vapen, medan kvinnorna framställs och får en stereotyp genom pärlarbeten som kopplas ihop med fåfänga (Leeb-du Toit 2005 s. 137-138).

Hur kvinnor och män gestaltas påverkas även av själva skapandet av utställningen innan den öppnas för allmänheten. Att skapa en utställning tar oftast lång tid även om längden varierar beroende på utställningens storlek, tema, ekonomin, och liknande, vilket alla tre intervjuer höll med om (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022; Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022; Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). En utställnings utseende och hur män och kvinnor gestaltas är alltså olika beroende på när utställningen skapades, hur lång tid processen tog, och hur ekonomin såg ut.

Under skapelseprocessen försöker museerna arbeta på ett sätt som är mer neutralt och icke-stereotypiskt för att undvika fördomar, men mycket hänger på individuella val från den som arbetar med narrationen (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022; Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). Samtidigt arbetar många personer med olika sorters kunskap och arbetsroller på utställningen tillsammans och kan då ge olika perspektiv (Mari Wickerts personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022; Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022; Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). Eftersom skapandet av en utställning involverar många personer med olika arbetsroller och perspektiv kan utställningens utseende och sätt att gestalta männen och kvinnorna påverkas av detta.

Skapandet av en utställning består av en lång process med olika faser från projektidé, förstudie, och ett utställningsprojekt. Dessutom är många olika funktioner och personer med i arbetet i form av konservatorer, forskare, pedagoger, säkerhet, projektledning, och antikvarier (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022). Museerna arbetar för att förändra utställningsskapandet genom att göra arbetsprocessen mer effektiv och mer smidig (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2020). När en utställning skapas jobbar museet även med genusfrågor och hur männen och kvinnorna framställs i utställningen, men det finns ingen uttalad policy förutom att svensk lag ska följas (Ylva Nilson personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022). De jobbar med att försöka undvika fördomar och ser till att personer med kunskap om diskrimineringsgrunderna, intersektionalitet, och genusfrågor är med i själva arbetsprocessen (Anna Westerberg Davidson personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2020). Att arbetsprocessen och försöken att arbeta med genusfrågor har förändrats under åren går att se i en del museiutställningar som exempelvis "Vikingr" från 1995 där männen syns mycket mer än kvinnorna jämfört med "Mellan Is och Eld" från 2012 där kvinnorna och männen syns lika mycket (se kapitel 4). Även "Vikingarnas Värld" och "Medeltida Liv" från 2021 där kvinnorna syns i fler montrar och texter även om männen ändå fortfarande syns lite mer visar på en förändring i arbetsprocessen för att skapa utställningar (se kapitel 4).

6. SLUTSATSER

I uppsatsen undersöktes och diskuterades fyra museiutställningar varav en från Göteborgs Stadsmuseum, en från Historiska Museet, en från Västergötlands Museum, och en från Lödöse Museum. Utställningarna valdes då två var relativt nyöppnade från 2021 och de andra två var något äldre från 1995 respektive 2012. Två av utställningarna handlade om vikingatiden, en om forntiden, och en om medeltiden. Syftet var att jämföra hur kvinnor och män gestaltas på de olika utställningarna med hjälp av ett antal frågeställningar, observationer på utställningarna, och intervjuer med några museianställda. En tydlig slutsats är att det finns många likheter och skillnader i hur män och kvinnor gestaltas på de utvalda utställningarna. Det finns bland annat en del skillnader och likheter i vilka teman som männen associeras med och de teman kvinnorna associeras med i de olika utställningarna. Exempelvis associeras männen ofta med teman så som krig och krigare, och vapen, medan kvinnorna ofta associeras med teman så som hemmet, hus och ansvar, kläder, och dräktmode i alla fyra utställningar.

Andra teman som associeras med männen i endast några av de utvalda utställningarna är exempelvis handel, politik, jakt, skepp, bönder och jordbruk, magi, pengar, och silverskatter. Samtidigt associeras även kvinnorna med andra teman som endast finns i vissa av utställningarna, som exempelvis rättigheter, smycken och skönhet, tygtillverkning, mat, och mjöd- och ölbryggning. Utöver detta finns det även en hel del teman i de olika utställningarna där både män och kvinnor syns, exempelvis hygien, fåfänga, makt, döden, hantverk, kärlek, gravar och begravningssätt, släkten, resor, trälar, religion, mytologi och gudar/gudinnor, aristokratin, samerna, lagar och straff, sjukdomar och läkekonst, och musik.

En annan slutsats som kan dras är att männen ofta syns mer än kvinnorna även om mängden skiljer sig åt mellan de olika utställningarna. I ”Vikingr” läggs fokus mycket mer på männen än kvinnorna, och även om männen syns mer än kvinnorna i ”Medeltida Liv” och ”Vikingarnas Värld” som båda skapades 2021 är glappet mellan mängden gånger som männen respektive kvinnorna syns mindre än det i ”Vikingr” som skapades 1995. Här skiljer sig ”Mellan Is och Eld”, skapad 2012, åt då kvinnorna och männen syns lika mycket medan det är mer fokus på könsneutrala texter och föremål. Alltså kan en slutsats dras att både tema och ålder spelar roll i hur gestaltandet av kvinnor och män ser ut i utställningarna. Att männen tar större plats i utställningarna har iakttagits i andra museistudier (se kapitel 5) och skulle kunna bero på en del olika anledningar som bland annat den maskulina prägeln som funnits inom den arkeologiska forskningen och museivärlden som är tätt sammankopplade även om situationen blivit bättre genom åren genom politiska beslut. Detta skulle kunna vara en möjlig anledning till varför kvinnor och män gestaltas på ett visst sätt i museiutställningarna. En annan anledning kan vara att eftersom museer är sociala organisationer som består av vanliga människor som påverkas av samhället påverkas även museets utställningar av samtidens normer och värderingar om vad som är kvinnligt och manligt.

Det kan även dras en slutsats om hur stereotyper om kön yttrar sig på museiutställningarna. Stereotyper finns på museer då de är en social organisation med människor som påverkas av samhället och de värderingar som finns där. Museerna visar upp en återskapad verklighet som medvetet valts ut och visar upp både samtidens och det förflutnas värderingar kring manligt och kvinnligt. Förr sågs svärd som manligt och nålar som kvinnligt. Då kvinnorna ofta är i fokus då det handlar om kläder och ansvar i hus och hem, och männen är i fokus då det handlar om krig och vapen på de utvalda utställningarna i denna uppsats uppstår en stereotyp med mannen som den starke krigaren och jägaren och kvinnorna hamnar i hemmet med textilier och kläder.

Även en slutsats gällande frågan om de museianställdas tankar bakom utställningarna kan dras. Bland annat ville Göteborgs Stadsmuseum skapa en modern vikingatidsutställning då ”Vikingr”

skapades 1995, som också genomgått en hel del förändringar genom åren då en del digitala medel gått sönder och tagits bort. Utställningen "Vikingarnas Värld" baserades på arkeologiska upptäckter och forskning, dessutom valde museet att arbeta med flera olika inlärningssätt och sinnen gör att nå ut till många olika besökare. I "Vikingarnas Värld" var även hållbarhetstänket viktigt då äldre utställningsmontrar återanvändes. På Västergötlands Museum begränsades utställningen "Mellan Is och Eld" av de dåvarande ekonomiska förhållandena och de resurser som fanns 2012. En annan slutsats som kan dras är att alla tre museianställda som blev intervjuade ansåg att det fanns en del saker de skulle kunna förändra i utställningarna om mer och tid och pengar funnits. Exempel på detta är mer tillgänglighetsanpassningar, mer teknik, fler uppbyggda miljöer, och extra förklaringsskyltar om sådant besökare frågat om.

7. SAMMANFATTNING

I denna uppsats var syftet att analysera fyra olika utställningar från fyra olika museer och hur de gestaltar kvinnor och män genom föremål, texter, och bilder utifrån ett genusperspektiv. Utställningarna som valdes ut var ”Vikingr – Mellan Oden och Kristus” från Göteborgs Stadsmuseum, ”Vikingarnas Värld” från Historiska Museet, ”Medeltida Liv” från Lödöse Museum, och ”Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid” från Västergötlands Museum. Syftet var att analysera utställningarna ur en besökares perspektiv, men även också genom intervjuer få en inblick i de museianställdas tankeprocesser bakom utställningarnas skapande. Frågeställningarna i uppsatsen handlade bland annat om hur museiutställningarna gestaltade kvinnor och män, om utställningarnas ålder och tema spelade någon roll, om eventuella stereotyper fanns och hur de yttrade sig, vilka skillnader och likheter som finns mellan utställningarna, och vilka tankeprocesser fanns bakom utställningsskapandet. Materialet i uppsatsen bestod av deltagande observationer på utställningarna, tre intervjuer med museianställda, och annan vetenskaplig litteratur om utställningar och genus.

I kapitel två genomfördes en forskningsöversikt över andra museistudier både med koppling till genus och andra teorier. Forskningsöversikten presenterade de olika museistudierna för att ge en inblick i det aktuella forskningsområdet. I kapitel tre presenterades genusperspektivet som teori och dess historik inom arkeologin. Sedan presenterades uppsatsens utvalda metoder, komparativ analys och semi-strukturerade intervjuer, och eventuella begränsningar som fanns.

I kapitel fyra skedde en utförlig genomgång av varje museiutställning där varje rum, monter, och text beskrevs utförligt för att skapa en bild av utställningens upplägg och utseende. Därefter skedde även en djupgående beskrivning av vilka föremål och texter som lade fokus på männen respektive kvinnorna och även vilka delar av utställningen som främst kan tolkas som könsneutrala. Varje beskrivning av utställningarna avslutades med en kort sammanfattande jämförelse mellan de teman som fokuserade på de olika könen. Därefter avslutades kapitel fyra med en presentation av de tre intervjuer som genomförts med tre museianställda och hur frågorna besvarades. I kapitel fem genomfördes en större jämförelse och analys av de fyra utställningarna och en djupare diskussion om genus på museer med hjälp av vetenskaplig litteratur i form av flera andra museistudier och de deltagande observationer som genomförts på de utvalda museerna.

Uppsatsen avslutades sedan i det sjätte kapitlet där ett antal slutsatser drogs utifrån uppsatsens insamlade material och analys. Bland annat framkom det att männen oftast associerades med vapen och krig, medan kvinnorna oftast associerades med ansvar i hemmet och kläder/dräktmode. Slutsatser drogs även kring anledningar till varför kvinnor och män gestaltas på ett visst sätt i utställningarna, bland annat framkom det att det länge funnits en manlig prägel inom forskningen även om politiska beslut har förbättrat situationen genom åren, och museerna påverkas av samhället de är situerade i.

KÄLLFÖRTECKNING

Böcker, artiklar, internetkällor, och publicerade uppsatser

- Adolfsson, Gundula (1987). *Människa och objekt i smyckeskrin: en analys av arkeologiska utställningar i Sverige*. (Diss.) Göteborg: Göteborgs universitet
- Ahlsén Maria, Berg Johanna, & Berg Kristina (2005). Hela Historien? Tjugo frågor till en utställning. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 173-189
- Aronsson, Inga-Lill, Nilsson, Katarina Kallings & Meurling, Birgitta (2005). Att beköna ett fängelse: samtal om ett museum. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 223-243
- Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.) (2005a). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet
- Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (2005b). I museets dolda vrår: Inledande reflektioner. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 11-49
- Arwill-Nordbladh, Elisabeth (2012). Ability and disability: on bodily variations and bodily possibilities in Viking Age myth and image. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University. s. 33-59
- Arwill-Nordbladh, Elisabeth (2001). *Genusforskning inom arkeologin*. Stockholm: Högskoleverket
- Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (2012b). Gender Questions. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University. s. 9-15
- Back Danielsson, Ing-Marie (2012). Much Ado about Nothing? Gender Research in Journals during the last 30 years within Archaeology. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University. s. 17-32
- Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.) (2012a). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University.
- Baudou, Evert (2004). *Den nordiska arkeologin - historia och tolkningar*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien
- Belloni, Graziella (2005). Att arbeta könskritiskt på museet: exempel från verksamhet riktad till barn. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 153-170

- Berg, Magnus (2012). *Här och där på Stadsmuseet: grubblande guide till ett utställt Göteborg*. Göteborg: A-script förlag
- Bünz, Annika (2012). Is It Enough to Make the Main Characters Female? An Intersectional and Social Semiotic Reading of the Exhibition Prehistories 1 at the National Historical Museum in Stockholm, Sweden. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University. s. 97-115
- Bünz, Annika (2015). *Upplevelser av förhistorier: Analyser av svenska arkeologiska museiutställningar*. (Diss.), Göteborg: Göteborgs universitet.
<http://hdl.handle.net/2077/38474>
- Bäckstedt, Eva (2021). Vikingarnas värld : Nu synliggörs vikingarnas slavhandel. *Svenska Dagbladet*, 25 Juni <https://www.svd.se/a/2dR9Vx/nu-synliggors-vikingarnas-slavhandel> [Hämtat 28/3 2022]
- Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (1991a). Tensions, pluralities, and engendering archaeology: an introduction to women and prehistory. I Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (red.). *Engendering archaeology: women and prehistory*. Oxford: Basil Blackwell. s. 3-30
- Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (red.) (1991b). *Engendering archaeology: women and prehistory*. Oxford: Basil Blackwell
- Conkey, Margaret W. (1991). Contexts of action, contexts for power : material culture and gender in the Magdalenian. I Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (red.). *Engendering archaeology: women and prehistory*. Oxford: Basil Blackwell. s. 57-92
- Dalen, Monica (2015). *Intervju som metod. 2., utök. uppl.* Malmö: Gleerups utbildning
- Databasen Carlotta (u.å. a). *Porten mot väster, 1998 :: Porten mot väster, När Sverige blev en del av Europa, Medeltidsutställningen.*
<https://samlingar.goteborgsstadsmuseum.se/carlotta/web/object/684555> Hämtat 19/1 2022
- Databasen Carlotta (u.å. b). *De första göteborgarna, 1999, 1600-talets Göteborg, 1999 :: De första göteborgarna, Göteborg - den nya staden.*
<https://samlingar.goteborgsstadsmuseum.se/carlotta/web/object/682210> Hämtat 19/1 2022
- Databasen Carlotta (u.å. c). *Vikingr, 1995, Vikingar - mellan Oden och Kristus, 1995, Vikingar, 1995 :: Vikingr - mellan Oden och Kristus, Vikingar, Vikingar - mellan Oden och Kristus.* <https://samlingar.goteborgsstadsmuseum.se/carlotta/web/object/789155> [Hämtat 27/1 2022]
- Ek-Nilsson, Katarina (2005). Titanen och sagodrottningen: kulturella representationer av August Strindberg och Selma Lagerlöf. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 53-91.

- Engelstad, Ericka (2007). Much more than gender. I *Journal of archaeological method and theory*. vol. 14, no. 3, s. 217–234
- Engström, Elin (2012), Gender in the Making Masculinities in Practice at a Cultural Heritage Site. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University. s. 83-96
- Fahlander, Fredrik (2012). Facing gender: corporeality, materiality, intersectionality and resurrection. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University. s. 137-152
- Gero, Joan M. (1991). Genderlithics: Women's Roles in Stone Tool Production. I Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (red.). *Engendering archaeology: women and prehistory*. Oxford: Basil Blackwell. s. 163-193
- Grahn, Wera (2005). Från vardagsartefakter till museala fakta. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekömda museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 95-122
- Göteborgs Stadsmuseum (u.å.). *Vikingr*. <https://goteborgsstadsmuseum.se/utställningar/vikingr/> [Hämtat 26/1 2022]
- Hastorf, Christine A. (1991). Gender, Space, and Food in Prehistory. I Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (red.). *Engendering archaeology: women and prehistory*. Oxford: Basil Blackwell. s. 132-159
- Heidenheimer, Arnold J, Hecl, Hugh & Adams, Carolyn Teich (1983). *Comparative public policy: the politics of social choice in Europe and America*. 2. ed. New York: St. Martin's Press
- Historiska Museet, (u.å. a). *Vikingarnas värld – världens största vikingautställning*. <https://historiska.se/utställningar/vikingarnasvarld/> [Hämtat 17/1 2022]
- Historiska Museet, (u.å. b). Vikingarnas värld. <https://vikingar.historiska.se/index.php?l=sv> [Hämtat 8/3 2022]
- Jones, Catherine (1985). *Patterns of social policy: an introduction to comparative analysis*. London: Tavistock
- Karlsson, Anders (1985). *Möte med forntiden – utvärdering av två arkeologiska basutställningar*. (Uppsats i C 1 i Arkeologi) Umeå: Umeå Universitet
- Karlsson, Yvonne (2017). *På jakt efter kvinnors arbete: En modell för analys av genus och arbetsdelning på forntida boplatser: Exempel från Timmeråshyddan, Skrivarehelleren och Hus 13 på Fosieboplatsen*. (Diss.), Göteborg: Göteborgs Universitet. <http://hdl.handle.net/2077/50191>

- Leeb-du Toit, Juliette (2005). Genus och identitet i sydafrikanska museer. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 125-149
- Lilla Edets Kommun (2021). *Ny utställning om medeltida liv på Lödöse museum – digital invigning 29 maj*.
<https://www.lillaedet.se/nyheter/nyhetsarkiv/nyutstallningommedeltidalivpalodosemuseumdigitalinvigning29maj.17195.html> Publicerat 28/5 2021, [Hämtat 27/1 2022]
- Lödöse Museum (u.å.). *Medeltida liv*.
<https://www.lodosemuseum.se/aktiviteter/utstallningar/medeltida-liv/> [Hämtat 17/1 2022]
- Merriman, Nick (red.) (1999). *Making early histories in museums*. London: Leicester University Press
- Normark, Johan (2012). The road of life: body-politic in the Maya area. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender gender: the pasts and futures of gender research in archaeology*. Stockholm: Stockholm University. s. 117-136
- Olsen, Bjørnar (2003). *Från ting till text: teoretiska perspektiv i arkeologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Pearce, M. Susan (1999). Presenting Archaeology. I Merriman, Nick (red.) *Making early histories in museums*. London: Leicester University Press, s. 12-27
- Persson, Eva (2005). Mot ett könstänkande: personligt bidrag till museiutställningens historia 1973-2003. I Aronsson, Inga-Lill & Meurling, Birgitta (red.). *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 193-219
- Pollock, Susan (1991). Women in a Men's World: Images of Sumerian Women. I Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (red.). *Engendering archaeology: women and prehistory*. Oxford: Basil Blackwell. s. 366-387
- Prados Torreira, Lourdes. (2016). Why Is It Necessary to Include the Gender Perspective in Archaeological Museums?. I *Museum Worlds: Advances in Research 4*: 18–32 © Berghahn Books doi:10.3167/armw.2016.040103
- Stig Sørensen, Marie Louise (1999). Archaeology, gender and the museum. I Merriman, Nick (red.) *Making early histories in museums*. London: Leicester University Press, s. 136-150
- Stig Sørensen, Marie Louise. (2000). *Gender archaeology*. Cambridge, UK: Polity Press
- Swanson, Pernilla (2019). *Genus på museiutställningar En studie om hur kvinnor och män gestaltas på Göteborgs Stadsmuseum*. (Kandidatuppsats). Göteborg: Göteborgs universitet.
<http://hdl.handle.net/2077/58812>
- Thedéen, Susanne (2012). Box brooches beyond the border: female Viking Age identities of intersectionality. I Back Danielsson, Ing-Marie & Thedéen, Susanne (red.). *To tender*

gender: the pasts and futures of gender research in archaeology. Stockholm: Stockholm University. s. 61-81

- Wignell, Katarina (2021). *Världens största vikingautställning öppnar*. <https://www.gu.se/nyheter/varldens-storsta-vikingautstallning-oppnar> [Hämtat 28/3 2022]
- Wood, Barbara & Cotton, Jonathan (1999). The Representation of Prehistory in Museums. I Merriman, Nick (red.) *Making early histories in museums*. London: Leicester University Press, s. 28-43
- Wylie, Alison (1991). Gender theory and the archaeological record: Why is there no archaeology of gender?. I Conkey, Margaret W. & Gero, Joan M. (red.). *Engendering archaeology: women and prehistory*. Oxford: Basil Blackwell. s. 31-54
- Västergötlands Museum, (u.å.). *Mellan Is och Eld – Tolkningar av Västergötlands Forntid*. <http://vastergotlandsmuseum.se/utstallningar/mellan-is-och-eld/> [Hämtat 23/5 2020]

Muntliga källor

- Anna Westerberg Davidson, Historiska Museet. Personlig kommunikation, 8-9, 22 & 25 mars 2022 (mejl)
- Mari Wickerts, Göteborgs Stadsmuseum. Personlig kommunikation 1, 22-25 mars 2022 (mejl)
- Mari Wickerts, Göteborgs Stadsmuseum. Personlig kommunikation 2, 25 mars 2022 (muntligt oinspelat samtal)
- Ylva Nilson, Västergötlands Museum. Personlig kommunikation 1, 17 februari 2022 (muntligt oinspelat samtal)
- Ylva Nilson, Västergötlands Museum. Personlig kommunikation 2, 17-18 & 22 februari 2022 (mejl)

Otryckta Källor

- Nilson Ylva (2014). "Det blev en tummetott ... men det är kanske gott nog." [PowerPoint-presentation, föreläsning på Göteborgs Universitet]
- Nilson, Ylva (2010). *Projektdokument Inför ny förhistorisk basutställning : version 7*. Västergötlands Museum
- Södling, John (2018). *Ett Genusperspektiv på Utställningar: Med Göteborgs Stadsmuseum i Fokus*. (B-uppsats). Göteborg: Göteborgs universitet.

Bildförteckning

- Figur 1: interiörbild för våning 1 i "Vikingr". Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022
- Figur 2: interiörbild för våning 1 i "Vikingr". Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022

- Figur 3: Äskekärrskeppet i utställningen "Vikingr". Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022
- Figur 4: Interiörbild för våning 2 i "Vikingr". Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022
- Figur 5: Interiörbild för våning 2 i "Vikingr". Fotograf: Pernilla Swanson 21/1 2022
- Figur 6: Interiörbild för första rummet i "Medeltida Liv". Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022
- Figur 7: Interiörbild för rummet "Staden" i "Medeltida Liv". Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022
- Figur 8: Interiörbild för tredje rummet i "Medeltida Liv". Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022
- Figur 9: Interiörbild för rummet "kyrkan och döden" i "Medeltida Liv". Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022
- Figur 10: Interiörbild för rummet "kyrkan och döden" i "Medeltida Liv". Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022
- Figur 11: Interiörbild för rummet "Omlandet" i "Medeltida Liv". Fotograf: Pernilla Swanson 25/1 2022
- Figur 12: Interiörbild för första rummet "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 13: Interiörbild för första rummet "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 14: Interiörbild för andra rummet i "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 15: Interiörbild för andra rummet i "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 16: Interiörbilder för bronssköldrummet i "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 17: Interiörbild för filmrummet i "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 18: Interiörbild för järnåldersrummet i "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 19: Interiörbild för rummet med tema döden i "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022

- Figur 20: Interiörbild för det sista rummet i "Mellan Is och Eld". Fotograf: Pernilla Swanson 17/2 2022
- Figur 21: Interiörbild för Gränslösa Möten i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 22: Interiörbild för Släkt och Hierarki i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 23: Interiörbild för Gudomligt Hantverk i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 24: Interiörbild för Midgård i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 25: Interiörbild för Tro och Traditioner i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 26 :Interiörbilder för Tro och Traditioner i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 27: Interiörbild för Levande och Döda i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 28: Interiörbild för Levande och Döda i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 29: Interiörbild för Vattenvägar i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 30: Interiörbild för Handel och Härjning i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 31: Interiörbild för Handel och Härjning i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022
- Figur 32: Interiörbild för Stadslika Platser och Kristna Monument i "Vikingarnas Värld". Fotograf: Pernilla Swanson 3/3 2022

BILAGA 1: Intervjuer över mejlen, frågor och svar

Göteborgs Stadsmuseum – Mari Wickerts

1. Vad är det för typ av arbete som ligger bakom skapandet av en utställning?

Jag väljer att bolla tillbaka frågan: Vad tror du krävs för olika arbetsinslag och kunskap för att kunna bygga en helt ny utställning

2. Hur lång tid brukar det ta att skapa och sätta upp en ny utställning?

Flera år! Texter, utställningsform

3. Hur har den här arbetsprocessen förändrats genom åren? Varför?

Se spåren Talar och den nyaste biten med de gula skyltarna. Där besökaren får kort info och sedan själv kan googla sig vidare för att hämta ytterligare information.

Samt det digitala har kommit tillbaka igen – men med maskiner som fortfarande inte håller för brukarnas användning.

4. Hur arbetar ni för att undvika eventuella stereotyper och fördomar i utställningar?

Alltid på ett neutralt och icke stereotypt sätt. Undvika fördomar, men i betraktarens ögon blir det som vi är alltid individuellt.

5. Hur tänker ni kring framställandet av kvinnor och män i utställningar?

Här var ett tydligt genus där både manligt som kvinnligt finns representerat. Men... det som hittas är ju ur betraktarens ögon. Vad ser du? Samt att fokusera på källorna och även gamla texter, ex Havamal.

6. När utställningen "Vikingr" skapades, hur tänkte ni gällande valet av material att visa upp? Varför?

Prata med Mats Sjölin. Samt boken Vikingar. – låna ut!

7. Hur var tankarna kring valet av vad som ni valde att skriva och berätta? Varför?

Att då göra en modern utställning som speglar Vikingatiden utifrån vad museet har i samlingarna och vad som grävts upp och dokumenterats.

8. Påverkades utställningens utformning av de ekonomiska förhållanden som var just då? Hur?

Prata Med Mats Sjölin om detta, numera pensionär men skapare av utställningen och ansvarig.

9. Hade utställningen sett annorlunda ut om mer tid och pengar hade funnits? Hur?

Det fanns en stor summa enligt dåtidens medel 1994-1995, men vi pratar om två våningar och när utställningen öppnade var den full av digitala medel, dator fullproppade av information där man kunde förkovra sig. Filmer om resor, info om skepp, byggtekniker etc. Dyr utrustning håller inte i evigheter och tyvärr svår att spara – då nya tekniker inte tar emot gamla filer. Därav dagens sparsamhet – då allt det som fanns inte syns idag. Digitalt.

10. Vad hade ni gjort annorlunda om utställningen skapats idag? Varför?

Mer fynd och lättare att se utställda föremål, tillgänglighetsanpassat för alla och inte minst anpassade till unga och än så länge korta/små, samt inte minst rullstolsbundna, etc

11. Kan du ge lite basfakta om utställningen "Vikingr"? När skapades den? Hur lång tid tog det att skapa utställningen?

Finns på stadsmuseets hemsida, sök via Carlotta... sök *Vikingr*, här kommer några av utställningens föremål upp. Men det går även att i Carlotta söka på Vikingar.

Västergötlands Museum – Ylva Nilson

1. Vad är det för typ av arbete som ligger bakom skapandet av en utställning?

Förstår inte riktigt frågan, men se projektplan.

2. Hur lång tid brukar det ta att skapa och sätta upp en ny utställning?

Beror på typ och beräknad längd av utställning, material, antal föremål, känslighet, bevarande status, monterbehov, säkerhet, finansiering och andra resurser m m, osv. Basutställning ca 1 – 1,5 år, kortare typ sommarutställning ca ett halvår, ännu kortare enkel exponering kan en sno ihop på en månad.

3. Hur har den här arbetsprocessen förändrats genom åren? Varför?

Beror antagligen på projektledarens erfarenhetstillväxt ... ?

4. Hur arbetar ni för att undvika eventuella stereotyper och fördomar i museiutställningar?

Hänger nog mycket på individuella val från den som skriver synopsis. Och på narrationen – finns utrymme att lägga vikt vid den aspekten? Jag är kanske fel person att fråga. Jobbar med arkeologi och föremål primärt och får ibland utställningsuppdrag. Det finns det andra som jobbar med utåtriktad verksamhet och som rimligen har dessa frågor mera på sitt bord. Mycket av sådana aspekter kan en alltid få med i visningar och pedagogiska program, även om det inte lyfts fram tydligt i utställningen.

5. Hur tänker ni kring framställandet av kvinnor och män i museiutställningar?

Du fick ju ta del av mina personliga åsikter i vårt samtal. Någon uttalad policy finns inte, förutom att följa Svensk lag.

6. När utställningarna ”Skara i Medeltid” och ”Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid” skapades, hur tänkte ni gällande valet av material att visa upp? Varför?

Se PowerPoint

7. Hur var tankarna kring valet av vad som ni valde att skriva och berätta i utställningarna ”Skara i Medeltid” och ”Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid”? Varför?

Se PowerPoint

8. Påverkades utformningen av ”Skara i Medeltid” och ”Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid” av de ekonomiska förhållanden som var just då? Hur?

Kanske inte narrationen, men gestaltning, materialval, montrar etc begränsades av tillgängliga resurser.

9. Hade utställningarna ”Skara i Medeltid” och ”Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid” sett annorlunda ut om mer tid och pengar hade funnits? Hur?

Troligen. Mer uppbyggda miljöer, kanske mer teknik, dyrare materialval, fler experter inkopplade.

10. Vad hade ni gjort annorlunda om utställningarna ”Skara i Medeltid” och ”Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid” skapats idag? Varför?

Detaljer kan alltid ändras och det har också skett genom åren, men i det stora hela är jag ganska nöjd med dem båda.

11. Kan du ge lite basfakta om utställningen ”Skara i Medeltid” och ”Mellan Is och Eld - Tolkningar av Västergötlands Forntid”? När skapades de? Hur lång tid tog det att skapa utställningarna?
SiM 1995 ca 1 år MIOE 2012 ca 1 år

Historiska Museet - Anna Westerberg Davidson

1. Vad är det för typ av arbete som ligger bakom skapandet av en utställning?

Det kan vara en rätt lång process, som börjar med en projekttid som går vidare till en förstudie och sedan till ett utställningsprojekt, med dess olika faser (planeringsfas, genomförande, avslut mm). Under exempelvis planeringsfasen kan det handla om att fortsätta med omvärldsbevakning, hitta samarbeten och arbeta med innehåll med mera. Här i myndigheten finns ett beredningsråd där det diskuteras och sedan beslutas om en förstudie ska gå vidare till att bli en utställning. Flera personer/funktioner är inblandade i ett utställningsprojekt, projektledning, producent, formgivare, antikvarier, konservatorer, forskare, pedagogik, driftsamordning, säkerhet med flera. Antal funktioner beror bland annat på hur stor utställningen är.

2. Hur lång tid brukar det ta att skapa och sätta upp en ny utställning?

Det beror på om det är en liten, mellan eller stor utställning (som har olika resurser och budget) och om det händer saker i omvärlden eller annat som gör att det tar längre tid än tänkt. Vikingarnas värld, som är en stor och fast utställning tog flera år (3, 5 år) och blev fördröjd pga. pandemin. En mindre utställning kan ta ett år från planeringsfas till färdig utställning (ungefär).

3. Hur har den här arbetsprocessen förändrats genom åren? Varför?

Det är jag nog inte rätt person att svara på (se kontakt till kollegor nedan). Det pågår ett arbete i myndigheten för att göra utställningsprocesser än mer smidiga och effektiva.

4. Hur arbetar ni för att undvika eventuella stereotyper och fördomar i utställningar?

Det kan ske på olika sätt, exempelvis att det finns kunniga kollegor i projektet som bevakar (forskare, antikvarier, producent, pedagog, textbearbetare m.fl.). Fokusgrupper, insynsråd och andra kan tas in vid behov. Se gärna myndighetens inriktningsplan:
<https://shm.se/wp-content/uploads/2019/03/Inriktning-low.pdf>

5. Hur tänker ni kring framställandet av kvinnor och män i utställningar?

Se svaret ovan, att se till att det finns funktioner med kunskap om exempelvis genusfrågor (även andra såklart, intersektionalitet och diskrimineringsgrunderna med mera).

6. När utställningen ”Vikingarnas Värld” skapades, hur tänkte ni gällande valet av material att visa upp? Varför?

Det bör ansvariga för den delen svara på, antikvarier och producent (hör med projektledare, se kontakt längre ned). Eller så räcker detta: Innehållet baseras på arkeologiska upptäckter och forskning samt material från äldre skrivna källor. I utställningen arbetar vi med en mångfald av perspektiv genom att på olika sätt att tolka och förstå arkeologiska fynd och skeenden.

7. Hur var tankarna kring valet av vad som ni valde att skriva och berätta i ”Vikingarnas Värld”? Varför?

Hör med andra i projektet om det. Jag svarar hur vi tänkte med urval i de pedagogiska delarna. Vi arbetade med flera olika lärostilar och sinnen (läsa, titta, lyssna, känna, dofta, röra kroppen), för att nå så många och olika besökare som möjligt. Prioriterade i det pedagogiska arbetet målgruppen skola och barn tillsammans med vuxna på besök på fritiden. Valde att lyfta vissa delar i de olika teman som finns i utställningen i det pedagogiska arbetet (exempelvis om ofria personer, om textilhantverk och om barn).

8. Påverkades utställningens utformning av de ekonomiska förhållanden som var just då? Hur?
Projektledaren kan svara på det. Jag kan säga att ekonomi såklart alltid spelar in och att vissa val gjordes framför andra pga. ekonomi. Hållbarhetstänket var viktigt i arbetet också, att återanvända montrar från tidigare utställningar exempelvis.

9. Hade utställningen sett annorlunda ut om mer tid och pengar hade funnits? Hur?
Inte så mycket tror jag, kanske några små saker.

10. Finns det något som ni hade gjort annorlunda i utställningen idag om ni hade fått chansen att göra om den? Varför?
Mycket blev ändå som vi hade tänkt, i det pedagogiska arbetet. Men några kompletteringar måste göras, någon extra skylt för att förklara sådant besökare frågat om, tydliggöra platser för audioguide, syntolkad audioguide och videoguide på teckenspråk med mera.

11. Kan ni ge lite basfakta om utställningen ”Vikingarnas Värld”? När skapades den? Hur lång tid tog det att skapa utställningen?
Här kan du läsa om utställningen: [Vikingarnas värld | Historiska Museet](#)